

**Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка**

ЗБІРНИК

**МАТЕРІАЛІВ ІV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

***«СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ
НАУКИ ТА ОСВІТИ»***

(22 березня 2018 р.)

Кам'янець-Подільський

2018

1

Друкується згідно з ухвалою вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 3 від 29 березня 2018 р.)

Рецензенти:

- Завальнюк О.М.** – доктор історичних наук, професор;
Корець М.С. – доктор педагогічних наук, професор;
Марчук Л.М – доктор філологічних наук, професор;
Онуфрієва Л.А. – кандидат психологічних наук, професор

Редакційна колегія:

- Копилов С.А.** – доктор історичних наук, професор, ректор (голова);
Конет І.М. – доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи (відповідальний редактор);
Білик Р.М. – кандидат педагогічних наук, доцент (заступник відповідального редактора);
Юрчишин Ю.В. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент (відповідальний секретар);
Лисак В.Ю. – кандидат економічних наук, доцент;
Дубінський В.А. – кандидат історичних наук, доцент, декан історичного факультету;
Коваленко Б.О. – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету української філології та журналістики;
Кшевецький В.С. – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету іноземної філології;
Лабунець В.М. – доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету;
Матвєєв М.Д. – кандидат біологічних наук, доцент, декан природничого факультету;
Співак В.І. – кандидат психологічних наук, доцент, декан факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології;
Стасюк І. І. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, декан факультету фізичної культури;
Ткачук В.В. – кандидат економічних наук, доцент, декан економічного факультету;
Щирба В.С. – кандидат фізико-математичних наук, професор, декан фізико-математичного факультету.

3-42 Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Сучасні тенденції у розвитку науки та освіти» (22 березня 2018 р.). Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2018. 113 с.

У збірнику подано матеріали наукових досліджень молодих вчених, які присвячені сучасним інноваціям у науці та освіті.
Адресується науковцям, учителям, магістрантам і студентам.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Боднар А.О. Аналіз виступу студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на іграх XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро.....	с.5
Гакман А.В. Теоретико-методологічні засади рекреаційно-оздоровчої діяльності осіб похилого віку.....	с.10
Ладиняк А.Б. Сучасний погляд на техніку бігу.....	с.12
Одайник В.В. Особливості реакції організму студентів на фізичне навантаження в процесі занять баскетболом.....	с.18
Петров А.О. Освітня спрямованість фізичного виховання студентів під час дозвілля.....	с.22
Ротар О.В. Значення легкої атлетики для фізичного розвитку людей середнього і похилого віку.....	с.28
Юрчишин Ю.В. Фізична культура студентів як невід'ємна складова освітнього процесу.....	с.32

РОЗДІЛ II. ІСТОРІЯ І СОЦІОЛОГІЯ

Галецька Я.С. Ізидор Коперницький: життя та його діяльність.....	с.38
Ляскович Р.С. Мобілізаційні заходи до збройних сил УНР: загальний огляд (кінець 1918 – осінь 1920 рр.).....	с.43
Марчук О.І. Львівський часопис «Вперед» як джерело вивчення державотворчої діяльності Івана Огієнка на Поділлі (листопад 1919 – травень 1920 рр.).....	с.49
Черняк Г.А. Інформатизація українського суспільства, як потреба в зростанні знань у сфері інформаційних технологій (it).....	с.55
Яблонська Д.Р. П.М. Бучинського: професор, вчений та ректор.....	с.59

РОЗДІЛ III. ПЕДАГОГІЧНІ ТА ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Андрєєва А.А. Оптимізація діяльнісного навчання у професійній підготовці студента до інклюзивного навчання учнів.....	с.63
Безпалько Г.М. Розвиток методики навчання зображувальній діяльності дошкільнят у вітчизняній педагогіці (друга пол. ХХ – поч. ХХІ ст.).....	с.67
Білик Р.М. Концептуальні засади фахової підготовки майбутніх фахівців професійної освіти.....	с.71
Боднар Д.М. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя англійської мови на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти	с.76
Демчик К.І. Креативний розвиток дітей шостого року життя на заняттях з конструювання в закладах дошкільної освіти.....	с.82
Зубик А.А., Сторчова Т.В. Особливості викладання іноземних мов в умовах інтернаціоналізації вищої освіти: виклики часу.....	с.86
Коровська А.М. Асистент вчителя та асистент дитини в системі інклюзивного навчання: комунікація та співпраця.....	с.90
Опалюк Т.Л. Дидактико-методичне забезпечення формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя.....	с.94
Поліщук С.В. Місце трудового виховання у вітчизняній освітній системі в період становлення незалежної Української держави (20-ті роки хх століття).....	с.98
Ткачук О.С. Джерельна база дослідження проблеми виховання патріотизму школярів засобами музичного краєзнавства в Україні у II половині ХХ – на початку ХХІ століття.....	с.103
Цьомко Н.В. Пізнання особистості як одна з умов успішного здійснення індивідуального виховання молодшого школяра.....	с.107
Відомості про авторів	с.111

УДК 796.09-057.84:378(477.43)

А.О. Боднар,

кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

**АНАЛІЗ ВИСТУПУ СТУДЕНТІВ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА НА ІГРАХ
XXXI ОЛІМПІАДИ В РІО-ДЕ-ЖАНЕЙРО**

У статті проаналізовано результати виступу студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на Іграх XXXI Олімпіади 2016 року в Ріо-де-Жанейро. Наведено статистичні дані про кількість завойованих медалей, зайняті місця з видів спорту, призерів та учасників змагань.

Ключові слова: *Ігри Олімпіади, студенти-спортсмени, види спорту, змагання.*

Постановка проблеми. Сьогодні перемога на Іграх Олімпіад сприймається не тільки, як успіх окремого спортсмена, але і як показник престижу та авторитету вищого навчального закладу і країни представником якої він є. Це призводить до гострої боротьби в неофіційному командному заліку. Але не кожен університет і не кожна країна може представляти своїх спортсменів у зв'язку із багатьма причинами, головними з яких є здобуття олімпійських ліцензій, а також організаційне, кадрове та матеріальне забезпечення.

Водночас студентський спортивний рух є потужним чинником освіти та виховання, формування характеру і світогляду молодої людини, зміцнення її здоров'я, набуття професійно важливих і життєво необхідних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що студенти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка брали участь в Іграх Олімпіад ще в складі збірної команди Радянського Союзу, а саме: Ігри XX Олімпіади 1972 р. Мюнхен (Німеччина) – 2 студентів; Ігри XXI Олімпіади 1976 р. Монреаль (Канада) – 6 студентів; Ігри XXII Олімпіади 1980 р. Москва (СРСР) – 3 студенти; Ігри XXIV Олімпіади 1988 р. Сеул (Південна Корея) – 1 студентка [2; 3; 4; 5]. Починаючи з 1996 року студенти нашого вишу брали участь в Іграх Олімпіад у складі збірної команди незалежної України, а саме: Ігри XXVI Олімпіади 1996 р. Атланта (США) – 2

студентів; Ігри XXVII Олімпіади 2000 р. Сідней (Австралія) – 3 студенти; Ігри XXVIII Олімпіади 2004 р. Афіни (Греція) – 4 студенти; Ігри XXIX Олімпіади 2008 р. Пекін (Китай) – 6 студентів; Ігри XXX Олімпіади 2012 р. Лондон (Англія) – 8 студентів та Ігри XXXI Олімпіади 2016 р. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) – 10 студентів [2-6];

Мета дослідження полягає в аналізі виступу студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. в Ріо-де-Жанейро.

Виклад основного матеріалу. Студенти-спортсмени Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка брали участь у багатьох спортивних форумах міжнародного та всеукраїнського рівня, зокрема в Іграх XXXI Олімпіади у Ріо-де-Жанейро, які стали найвидовищнішими змаганнями 2016 року.

Ігри XXXI Олімпіади проходили з 5 по 21 серпня 2016 р. у Ріо-де-Жанейро (Бразилія). 11237 атлетів з 206 країн світу упродовж 17 днів розіграли 306 комплектів нагород у 42 олімпійських дисциплінах. Це були перші Ігри, які за всю 120-річну історію сучасних Ігор Олімпіад проходили в Південній Америці.

Національна збірна України на XXXI літніх Олімпійських Іграх в Ріо-де-Жанейро складалася з 206 спортсменів, що брали участь в 27 офіційно зареєстрованих в Україні видах спорту.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка на Іграх Олімпіади представляли 10 студентів факультету фізичної культури КПНУ імені Івана Огієнка, зокрема: – Заслужений майстер спорту України – Аліна Комащук (фехтування), майстер спорту України міжнародного класу – Олександр Пелешенко (важка атлетика), майстер спорту України міжнародного класу – Сергій Куліш (кульова стрільба), Заслужений майстер спорту України – Ігор Радівілов, майстер спорту України – Ілля Єгоров (спортивна гімнастика), Заслужений майстер спорту України – Георгій Зантара, майстер спорту України міжнародного класу – Кеджау Ньябалі, Заслужений майстер спорту України – Світлана Яр'юмка (дзюдо), майстри спорту України міжнародного класу – Наталя Лупу та Марина Бех (легка атлетика).

Одним із найуспішніших досягнень на Олімпіаді-2016 став виступ студента факультету фізичної культури, майстра спорту України міжнародного класу **Сергія Куліша**, який виборов першу олімпійську нагороду для збірної України та став срібним призером у стрільбі із пневматичної гвинтівки набравши у перестрілці 204,6 балів [6].

Указом Президента України Петра Порошенка № 429/2016 срібного призера XXXI літніх Олімпійських Ігор Сергія Куліша було

нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня та присвоєно почесне звання «Заслужений майстер спорту України» [3].

Другу нагороду срібного гатунку для України здобула студентка факультету фізичної культури **Аліна Комащук**. Разом із партнерами по команді (Ольгою Харлан, Оленою Кривацькою та Оленою Ворониною) в ¼ фіналу з рахунком 45:43 перемогли збірну команду Республіки Корея, а в ½ фіналу з рахунком 45:40 вибороли перемогу в однієї із найсильніших команд світу – збірної Італії. У фіналі проти росіян наших шаблістки поступились із рахунком 30:45 і здобули срібні медалі Ігор Олімпіади.

Аліну Комащук Указом Президента України № 429/2016 за досягнення високих спортивних результатів на Іграх XXXI Олімпіади 2016 року в місті Ріо-де-Жанейро (Бразилія), виявлені мужність, самовідданість та волю до перемоги, утвердження міжнародного авторитету України нагороджено орденом княгині Ольги III ступеня [2].

Для випускника нашого вишу, Заслуженого майстра спорту України з футболу **Віталія Трушева** XV літні Паралімпійські Ігри 2016 року в Ріо-де-Жанейро стали четвертими в його кар'єрі. На XII та XIII Паралімпійських Іграх Віталій здобував золоті нагороди, а в XIV став срібним призером Паралімпіади.

І у XV літніх Паралімпійських Іграх 2016 року чоловіча футбольна збірна України стала чемпіоном; у фінальному поєдинку наша команда в додатковий час перемогла збірну Ірану з рахунком 2:1.

Повного кавалера орденів «За заслуги» Віталія Трушева Указом Президента України № 430/2016 нагороджено орденом «За мужність» III ступеня [7].

Вдало можна оцінити виступ заслуженого майстра спорту України **Ігоря Радівілова** на XXXI Іграх Олімпіади. Так Ігор ризикнув, але в спорті не завжди можна бути чемпіоном та призером, бувають і гіркі поразки. В опорному стрибку через погрішності у приземленні Ігор не зміг поборотись за нагороди.

Але на засіданні технічного комітету Міжнародної федерації гімнастики було затверджено новий елемент в опорному стрибку. Він отримав базу 7,0 балів і був названий на честь Ігоря Радівілова. Опорний стрибок «The Radivilov» виконується обличчям уперед після відштовхування від опорного містка. Спортсмен повинен зробити три обerti в повітрі, перед тим як приземлитися.

Успішним на Іграх XXXI Олімпіади також став виступ важкоатлета **Олександра Пелешенка**, де наш студент посів 4-те місце та встановив рекорд України. У сумі Олександр показав результат – 385 кг (175 у ривок + 210 у поштовху).

Від «бронзи» у двоборстві Пелешенка відділили 5 кг, а перемогу здобув представник Ірану Кіануш Ростамі, який показав результат 396 кг, встановивши таким чином олімпійський та світовий рекорди.

У змаганнях з дзюдо у ваговій категорії до 66 кг Україну представляв студент факультету фізичної культури, чемпіон світу 2009 року та чемпіон Європи 2011 року **Георгій Зантарая**. В 1/16 фіналу Георгій поступився потугальцю Сержиу Олейнику і не зміг продовжити боротьбу за нагороду.

У ваговій категорії до 90 кг на Олімпіаді-2016 виступав ще один дзюдоїст **Кеджау Ньябалі**, який також програв поєдинок 1/16 фіналу. Суперником українця був кубинський спортсмен Аслеї Гонсал.

В шостий змагальний день на олімпійському турнірі з дзюдо в Ріо-де-Жанейро Україну представляла **Світлана Ярьомка**. Наша студентка в 1/8 фіналу поступилася уродженці Нідерландів Тессі Савелкоулс у ваговій категорії +78 кг.

В олімпійських змаганнях з легкої атлетики виступало 2-є студентів факультету фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, зокрема **Наталія Лупу** виїшла до півфіналу з бігу на 800 м. В цей етап виходили по дві найкращі спортсменки з кожного кваліфікаційного забігу, а також ще 8 учасниць, які залишилися за межами перших двійок, але показали найкращий час серед інших бігунів. Наталія Лупу у своєму забігу фінішувала другою, показавши час 1.59.91. У загальній класифікації учасниць змагань Наталія Лупу посіла 14-е місце.

Ще одна легкоатлетка **Марина Бех** у кваліфікації зі стрибків у довжину показала 10-й результат (6,55 м) та пройшла у фінал Олімпіади в Ріо-де-Жанейро. Однак у фіналі українці не вдалося виконати жодної вдалої спроби і як наслідок вона посіла 12 місце.

Золото у стрибках виборола американка Тианна Бартолетта з результатом 7,17 м. Срібло завоювала американка Брітні Різ (7,15). Володаркою бронзи стала представниця сербії Івана Шпанович (7,08).

До складу олімпійської збірної України зі спортивної гімнастики увійшов також студент нашого вишу **Ілья Єгоров**. Хоча Ілья поїхав на Олімпіаду як запасний, але як відзначив головний тренер чоловічої збірної: «Це хороший командний боєць. А у наступному циклі, якщо і далі працюватиме, незчується, як професіоналом стане».

У фіналі командних змагань зі спортивної гімнастики збірна України у складі Олега Верняєва, Максима Сімянківа, Ігоря Радівілова, Владислава Грико, та Андрія Сенічкіна посіла 8 місце.

Висновок. Отже результати студентів факультету фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка розподілились наступним чином: **Сергій Куліш** – 2 місце. Кульова стрільба. Пневматичний пістолет 10 м; **Аліна Комашук** – 3 місце (жіноча збірна з фехтування на шаблях); **Олександр Пелешенко** – 4 місце. Важка атлетика. 85 кг; **Ігор Радівілов** – 8 місце (опорний стрибок), 9 – місце (кільця), 55 – місце (вільні вправи); **Георгій Зантарая** – 32 місце. Дзюдо. До 66 кг.; **Кеджау Ньябалі** – 32 місце. Дзюдо. 90 кг.; **Світлана Ярбомка** – 16 місце. Дзюдо. 78 кг.; **Наталія Лупу** – 14 місце. Легка атлетика. Біг 800 м.; **Марина Бех** – 12 місце. Легка атлетика. Стрибок у довжину; **Ілля Єгоров** – Збірна України. Спортивна гімнастика – запасний.

Загалом виступ студентів нашого вишу на Іграх XXXI Олімпіади та XV літніх Паралімпійських Іграх 2016 року в Ріо-де-Жанейро можна вважати безумовним успіхом.

Список використаних джерел:

1. Боднар А. О., Солопчук Д. М. Історія міжнародного олімпійського і спортивного руху: навчально-методичний. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2017. 200 с.

2. Комашук Аліна Іванівна <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 13.03.2017).

3. Куліш Сергій Володимирович <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 13.03.2017).

4. Ріо-2016. Всі результати збірної України на Олімпіаді -2016 <https://ukr.media/sport/272665/>

5. Солопчук М.С., Боднар А. О. Олімпійська освіта: навчально-методич. посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. 176 с.

6. Стасюк І.І., Заїкін А.В., Вороніцький В.Б., Боднар А.О., Солопчук Д.М. Спортивні здобутки спортсменів університету на міжнародних змаганнях у 2016 році: досягнення, підсумки, проблеми. Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2017. Т.24.

7. Трушев Віталій Євгенійович <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 13.03.2017).

In the article the results of performance of students of the Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University are analysed on XXXI the Olympic games of 2016 Rio de Janeiro. Statistical data over are brought about the amount of the conquered medals, taken seat from the types of sport, prizewinners and participants of competitions.

Keywords: *Olympic games, students-sportsmen, types of sport, competition.*

А.В. Гакман,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Найпоширенішими недоліками у дозвілєвому обслуговуванні осіб похилого віку є: недостатня підготовка особистості до старості, неповне використання потенціалу людини похилого віку, порушення принципу диференційованого підходу, невідповідність архітектурних форм клубу його функціям, кадрова проблема. Саме рекреаційно-оздоровча діяльність має слугувати для усунення даних проблем та кращої соціалізації, зміцнення здоров'я, продовження активної життєдіяльності осіб даної категорії. В даному дослідженні представлено основні засади організації рекреаційно-оздоровчої діяльності для осіб похилого віку.

Ключеві слова: *рекреаційно-оздоровча діяльність, похилий вік.*

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем рекреаційно-оздоровчої діяльності, яка має як теоретичне, так і практичне значення, є вивчення механізмів її управління. Процеси старіння зумовлюють численні зміни в різних системах організму осіб похилого віку, а зниження функціональних можливостей одна з основних причин обмеження працездатності та суспільної активності. Підвищення рівня рухової активності осіб похилого віку можна розглядати як один з найефективніших способів профілактики захворюваності та зниження рівня витрат на лікування та соціальний догляд. Рухова активність є необхідною умовою активної старості, яка може реалізуватися при організації рекреаційно-оздоровчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання організації рухової активності людини вивчають О.Л. Благій, Я.П. Галан та Ю.В. Юрчишин, методичні та організаційні аспекти оздоровчо-рекреаційної роботи з різними категоріями населення – О.В. Андрєєва, Т.Ю. Круцевич та Г.В. Безверхня та інші, загальні напрями розвитку рекреації в Україні та педагогічні основи організації оздоровчо-рекреаційних занять – А.В. Гакман, теоретичні та практичні аспекти організації культурного дозвілля, зокрема фізкультурно-оздоровчої роботи з дорослим населенням за місцем проживання – Г.А. Аванесова, білоруський вчений Н.Н. Філіпов, російська дослідниця Н.Н. Нікітушкіна, існуючі проблеми організації активного до-

звілля та можливі шляхи їх вирішення – В.І. Столяров, Н.В. Кудрявцева та інші.

Вчені і практики, що займаються проблемами організації оздоровчої фізкультури – О. Андрєєва, А. Гакман, Т. Круцевич, С. Манучарян, Є. Приступа та інші – в своїх дослідженнях доводять, що активізація режиму рухової активності покращує стан здоров'я, розширює функціональні можливості, уповільнює процеси старіння в осіб похилого та старшого віку, що в свою чергу перешкоджає розвитку передчасного старіння.

Мета дослідження визначити основні теоретико-методологічні засади рекреаційно-оздоровчої діяльності осіб похилого віку.

Завдання нашого дослідження полягало, на основі аналізу, синтезу, зіставлення та порівняння науково-методичної літератури визначити основні організаційні засади рекреаційно-оздоровчої діяльності осіб похилого віку, а саме: рекомендації, факторів, функції та у чому полягає Рекреаційний ефект для даної вікової групи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рекреаційно-оздоровча діяльність передбачає не силові вправи і не інтенсивну аеробну роботу в тренажерному залі, а елементарні рухи: піші прогулянки у парку і на свіжому повітрі, ранкову гімнастику, та незначну пробіжку. Але не варто виключати і фізичні вправи. Якщо немає ніяких протипоказань зі сторони медицини, то можна дозволити собі навіть заняття спортом під наглядом досвідченого тренера. Під час виконання фізичних вправ мають виникати позитивні емоції, інакше від них буде мало ефективності. Весь комплекс вправ, для людей похилого віку, підбирається з урахуванням всіх змін, що відбуваються з віком, щоб не допустити порушення роботи систем органів.

Рекреаційно-оздоровча діяльність для осіб похилого віку може включати такі види рухової активності: плавання, бадмінтон, теніс, ходьбу на лижах, веслування в помірному темпі та ін. Щоб рекреаційно-оздоровча діяльність принесла користь і не стала причиною яких-небудь порушень, слід врахувати такі рекомендації [1]:

- при заняттях не варто допускати різких рухів, сильно прискорюватися, піднімати занадто велику вагу, різко і швидко міняти положення корпусу тіла;

- під час фізичних вправ неприпустимо затримувати дихання, сильно напружуватися, інакше порушиться приплив крові до серцевого м'яза, а також з'явиться ризик розвитку емфіземи легенів.

Роль рекреаційно-оздоровчої діяльності в житті літньої людини індивідуальна і залежить від психофізичних можливостей, суспільного становища й умов. Ефективність рекреаційно-оздоровчої діяльнос-

ті як цілісної системи соціально-культурної активності літніх людей багато в чому залежить від таких факторів [2]:

- фінансової і матеріальної бази: розмірів власної пенсії, бюджетного фінансування;
- моделі організації вільного часу: переваги традиційного блоку заходів дозвілля і технологій;
- кадрового ресурсу: наявності фахівців, які забезпечують реалізацію різноманітних програм з людьми похилого віку;
- морально-психологічного ресурсу: соціальної активності літніх людей, їхнього інтересу до форм і засобів дозвілля, рівня культурних запитів і потреб;
- інформаційно-методичного ресурсу: банку методичної літератури, спеціалізованих журналів;

Рекреаційно-оздоровча діяльність має бути орієнтована, насамперед, на активізацію особистої активності літньої людини, формування її життєвого тону. На підставі такого підходу можна виділити такі основні функції рекреаційно-оздоровчої діяльності людей похилого віку [2]: збереження зв'язку з широким колом людей; задоволення потреби у визнанні; поліпшення і підтримка психофізичного стану; збереження і посилення соціальної активності особистості.

Рекреаційний ефект від занять реалізується за наявності таких компонентів: біологічний – сприяє відновленню функцій організму після професійної праці, оптимізує стан здоров'я; соціологічний – сприяє інтеграції людей у соціальну спільність, засвоєнню соціального досвіду, культурних цінностей, адаптації до соціуму, самовизначення в соціумі; психологічний – формує емоційний стан, що виникає під впливом відчуття свободи, радості і внутрішнього задоволення, звільнення від напруги, стресу; естетичний – формує позитивну реакцію, від сприймання краси свого тіла, довкілля, можливості його ширшого пізнання; освітньо-виховний – сприяє фізичному, інтелектуальному, моральному, творчому, розвитку особистості; культурно-аксіологічний – сприяє засвоєнню культурних цінностей, створенню нових особистісно-суспільних цінностей [2, 4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, рекреаційно-оздоровча діяльність забезпечує позитивний вплив на здоров'я людини та допомагає затримати процес старіння.

Список використаних джерел:

1. Андреева О. Розробка та впровадження технології проектування активної рекреаційної діяльності різних груп населення // Спортивний вісник Придніпров'я 2015. № 1. С. 4-9.

2. Гакман А.В., Балацька Л.В., Лясота Т.І. Вплив рекреаційно-оздоровчої діяльності на уповільнення старіння організму // Вісник кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2016. С. 91-97.

3. Гакман А. В. Особливості управління рекреаційно-оздоровчої діяльності людей похилого віку в умовах фітнес-клубу // Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей X Міжнародної конференції, 24-25 травня 2017 р. К., 2017. С. 241-242.

4. Галан Я.П. Використання засобів спортивного орієнтування у фізичній культурі дітей 13-14 років // Науковий часопис національного педагогічного університету імені м. П. Драгоманова. Серія 15: науково-педагогічні проблеми фізичної культури / фізична культура і спорт: збірник наукових праць / за ред. Г. М. Арзютова. К.: вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Випуск 9 (50)14. С. 45-48.

5. Круцевич Т.Ю. Андрєєва О.В., Благій О.Л. Рекреативні заняття як чинник формування дозвіллевої культури // Спортивний вісник Придніпров'я. Дніпропетровськ, 2008. № 1. С. 3–8.

6. Манучарян С.В. Зайцев В.П., Крамской С.И. Физическая рекреация и физкультурно- оздоровительный досуг: проблема и теоретический взгляд // Здоровьесберегающие технологии, физическая реабилитация и рекреация в высших учебных заведениях: 1 международная научная конференция (25 ноября 2008 года) / ред. С.С.Ермаков; Харьковская ГАДИ. Белгород; Красноярск; Харьков, 2008. С. 69-74.

7. Приступа Є.Н. Концепція вільного часу людини як важливої категорії рекреації // Спорт. наука України. 2008. № 5 (20). С. 9-22.

8. Yurchyshyn Y.V. Modern information tools: their place in students' extra-curriculum and involvement of them in motor activity of health related orientation. *Physical Education of Students*. 2015; 4: 44–50.

The most common disadvantages in leisure services of the elderly are: insufficient preparation of the person for old age, incomplete use of the potential of the elderly, violation of the principle of a differentiated approach, discrepancy of the architectural forms of the club with its functions, staffing problem. It is the recreational and recreational activities that should serve to eliminate these problems and improve socialization, health promotion, and the active life of individuals in this category. In this study the basic principles of the organization of recreational and recreational activities for the elderly are presented.

Key words: recreational and recreational activities, old age.

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ТЕХНІКУ БІГУ

У статті розглядаються біомеханічні аспекти еволюції поглядів на техніку бігу з аналізом загальноприйнятих положень, моделей механізму рухів, недостатніх для ясного розуміння та побудови оптимальної техніки бігу. Пропонуються концепції техніки бігу: пози і сили тяжіння, що пояснюють основні протиріччя і дозволяють побудувати більш ефективну модель і методику навчання на єдиній методологічній основі.

Ключові слова: біомеханіка, техніка бігу, модель, поза, гравітація.

Актуальність. Неповне знання і розуміння суті і закономірностей техніки бігу – досить-таки давня проблема, про яку, ще в 30-ті роки видатний радянський вчений професор Н.А. Бернштейн писав, що «ще дуже мало об'єктивно відомо про те, як саме протікає біг» [1]. 30 років по тому відомий англійський учений в області біомеханіки спорту Geoffrey H.G. Dyson [7] вторив йому, що біг може вважатися одночасно простим і складним через його механічну складність. Починаючи з робіт E.J. Marey [9], а потім і наступних досліджень було накопичено величезну кількість інформації, що не привело до істотного прогресу в створенні загальноприйнятої концепції і моделі техніки бігу, внаслідок чого вона залишилася практично на описовому рівні. І, таким чином, виявилось, що отримані дані майже неможливо застосувати до вдосконалення спортивної техніки. Простий факт, що один і той же біг, оглядає різними людьми, постає для них абсолютно неоднаковим, здається цілком зрозумілим, оскільки ця різниця бачення, думки і сприйняття бігу багато в чому залежить від рівня знань, досвіду цих людей.

Результати дослідження та їх обговорення. Згідно з дослідженнями, проведеними серед тренерів, яким було запропоновано зробити оцінку технічних елементів бігу в спринті, було виявлено, що навіть найдосвідченіші тренери показали низький рівень зорової оцінки. Укорінений міф про техніку бігу, що це проста і «природна» вправа, практично означає, що ми знаємо, як треба бігати, і, як наслідок, немає ніякої особливої необхідності навчати цьому, що на даний час є хибним твердженням [2].

Так, ще в 70-х роках Д. Донський [3] говорив, що «традиційний поділ на названі фази не має реального сенсу для розкриття механізму рухів, так як не дає справжньої картини взаємодії тіла людини з

опорою». Однак, яка ж справжній механізм цих взаємодій, так і не було знайдено, що, природно, викликало проблеми в навчанні, попередженні травматизму, створенні наукової концепції та моделі техніки бігу. Найпростішим практичним рішенням при цьому, за відсутності моделі, стандартів і концепції руху, здавалося просте копіювання техніки видатних майстрів. Логічно припустити, що суперечки про те, чи повинна бути і чи існує ідеальна техніка бігу, виникли не вчора і навряд чи вщухнуть найближчим часом, якщо тільки не буде знайдено і прийнято як взірець, чим є правильна техніка і критерії для її оцінки. Головне ж питання про техніку бігу – як бігун переміщається вперед по поверхні.

Якщо рух людини є результат взаємодії зовнішніх і внутрішніх сил, то, відповідно, які це сили і як відбувається їх взаємодія. Кожна з цих сил, здавалося б, має своє значення і функцію, місце і логіку використання, але в сучасній парадигмі бігу їх сутність не зовсім очевидна.

Зокрема, незрозуміла взаємодія цих сил як системи, що забезпечує просування вперед під час бігу. Список цих сил в бігу досить-таки короткий і включає в себе силу гравітації, або силу тяжіння, пружну деформацію м'язів і сухожиль, активні м'язові скорочення, реакцію опори, інерцію, силу тертя. Таким чином, «активна» і домінуюча роль в рухах людини, здається, без сумніву, належить м'язам, але при цьому утворюється кілька серйозних протиріч.

Розглядаючи тіло бігуна як перевернутий маятник, з двома центрами обертання: в точці прикладання стопи до ґрунту і в кульшовому суглобі, ми прийдемо до висновку, що просування ЗЦМ (загальний центр маси) тіла відбувається за рахунок роботи м'язів кульшового суглоба, а саме клубово-поперекових м'язів.

Для вирішення описаних протиріч була запропонована «позна» теорія і модель бігу [5, 6] в основу якої покладено концепції пози і ієрархії сили тяжіння.

Перша концепція виходить з припущення, що всі рухи є чергуванням поз, серед яких є головні, що визначають всі попередні і подальші рухи і інтегрують їх у єдину (цілісну) систему. У бігу була визначена одна така поза – положення тіла в момент вертикалі на опорі. При цьому передбачається, що механізм рухів одиночного бігового кроку, таким чином, зводиться до переходу з пози на одній нозі в іншу в результаті «падіння» тіла вперед в цій позі [8].

При цьому, згідно з другою концепцією, основною силою для переміщення тіла бігуна є сила тяжіння, а точніше, її момент, під дією якого тіло бігуна обертається (падає вперед) і, таким чином, переміщається також і в горизонтальному напрямку з перетворенням обер-

тального руху в поступальний. Сила тяжіння, як відомо, завжди працює вертикально вниз. Однак в момент, коли тіло торкається опори і рух вниз зупиняється, і за умови, що його ЗЦМ розташований вище опори, так, щоб представляти його положення у вигляді стрижня або перевернутого маятника, воно легко обертається навколо своєї осі під дією моменту сили тяжіння, якщо немає сил, що врівноважують його. А тіло людини є яскраво виражений маятник з пропорційно більшою масою верхньої частини тіла, де тулуб разом з головою і руками складає 62% від всієї маси тіла. Додатково, в момент вертикалі на опорі, ЗЦМ займає навіть більш високе положення завдяки згинанню махової ноги в коліні під тазом. Все це разом створює найбільш сприятливі умови для можливості обертання тіла на опорі під дією сили тяжіння. З цього припущення також випливає, що обертання тіла навколо точки опори, з моменту вертикалі, є рух, який практично цілком залежить від моменту сили тяжіння і кута відхилення ЗЦМ тіла від вертикалі. Відповідно до цієї концепції, м'язи здійснюють функцію утримання тіла в найбільш сприятливою позі для падіння і її зміни в кожному кроці. Тоді як кутове і лінійне прискорення тіла, при обертанні його навколо опори, залежать від величини кута обертання (падіння) тіла від моменту вертикалі до кінця опори. У такому випадку, якщо прийняти логіку трансформації обертального руху бігуна в поступальний, тобто протилежне тому, що прийнято в традиційному розумінні техніки бігу, де поступальний рух тіла здійснюється розгинальними зусиллями поштовхові ноги, а обертання є наслідком цього, то все встає на свої місця. По суті, ми маємо справу з трансформацією обертального руху в лінійний (поступальний).

У світлі вищесказаного стає зрозумілим зменшення вертикальних коливань ЗЦМ і вертикальної роботи з ростом швидкості бігу, оскільки момент сили тяжіння стає головним вектором в русі тіла. Звідси випливає і пояснення парадоксу розгиначів, що полягає у відсутності необхідності проштовхуючих зусиль опорної ноги при домінуванні моменту сили тяжіння в горизонтальному напрямку, що і було закріплено в еволюційному розвитку м'язів в «автоматичному» виключенні їх після проходження ЗЦМ моменту вертикалі.

Висновки. Резюмуючи все вищесказане, можливо, з усією визначеністю, прийти до наступного:

- 1) біг – це переміщення по горизонталі в позі бігу з однієї ноги на іншу;
- 2) переміщення з однієї пози в іншу як цикл одиночного кроку здійснюється як падіння (обертання) вперед на опорі за рахунок дії моменту сили тяжіння;

3) кутова швидкість і прискорення тіла при обертанні на опорі безпосередньо залежать від величини кута падіння тіла;

4) поступальний рух ЗЦМ являється трансформацією і наслідком обертального руху тіла на опорі;

5) м'язи виконують дуже важливу роль по утриманню тіла в позі падіння і зміни опор (Поз) за рахунок підтягування опорної стопи під таз для відновлення пози бігу в наступному кроці;

6) зменшення вертикальних коливань ЗЦМ і роботи з ростом швидкості бігу пов'язано зі збільшенням кута падіння тіла вперед і, відповідно, зі збільшенням горизонтального вектора моменту сили тяжіння;

7) зникнення електричної активності м'язів-розгиначів коліна продиктовано дією моменту сили тяжіння в горизонтальному напрямку, що виключає необхідність підйому тіла по вертикалі більш тієї величини, що необхідна для зміни опори.

Список використаних джерел:

1. Бернштейн Н.А. Некоторые данные по динамике бега выдающихся мастеров // Теория и практика физической культуры. – 1937. Т. 1. № 3. С. 250-261.

2. Джалилов А. Техника спринта глазами тренера / А. Джалилов, В. Мансветов, В. Озеров, В. Тюпа, В. Шабанов, Г. Шувалов // Легкая атлетика. – 1989. – № 11. – С. 8–9.

3. Донской Д.Д. Биомеханика с основами спортивной техники / Д.Д. Донской. – М.: Физкультура и спорт, 1971.

4. Михайлина Т.М. Основы биомеханики физических упражнений: учебное пособие для высших учебных заведений физической культуры / Т.М. Михайлина. – Краснодар: КГАФК, 2002.

5. Романов Н.С. Позный метод обучения технике бега / Н.С. Романов. – Чебоксары, 1988.

6. Arendse R.E. Reduced Eccentric loading of the Knee with the Pose Running Method / R.E. Arendse, T.D. Noakes, L.B. Azevedo, N. Romanov, M.P. Schweltnus, G. Fletcher // Med. Sci. Sports Exerc. – 2004. – Vol. 36. – № 2. – P. 272–277.

7. Dyson H.G. The Mechanics of Athletics / H.G. Dyson. – London: University of London Press, 1967. – P. 109.

8. Kugler F. Body position determines propulsive forces in accelerated running / F. Kugler, L. Janshen // Journal of Biomechanics. – 2010. – № 43. – P. 343–348.

9. Marey E.J. Movement / E.J. Marey. – New York: Arno Press & The New York Times, 1972.

The article deals with the biomechanical aspects of the evolution of views on the technique of running with the analysis of generally accepted poses and models of the mechanism of movements, insufficient for a clear understanding and construction of the best technique of running. The concepts of running technique are presented: pose and forces of gravity, which explain the main contradictions and allow to construct a more effective model and method of training on a unified methodological basis.

Keywords: *biomechanics, running technique, model, pose, gravity.*

УДК 796.052.24:796.323

В.В. Одайник, викладач

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ОСОБЛИВОСТІ РЕАКЦІЇ ОРГАНІЗМУ СТУДЕНТІВ НА ФІЗИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ БАСКЕТБОЛОМ

В статті описуються результати застосування методики багатофакторної експрес-діагностики С.О. Душаніна і оцінки вегето-судинної регуляції для прогнозування реакції студентів, які займаються баскетболом на фізичне навантаження. Показано, що у баскетболістів реакція має одинотипний характер, який відповідає особливостям цього виду спорту. Дослідження демонструє перспективність здійснення контролю тренувального процесу по співвідношенню різних видів метаболізму.

Ключові слова: *молоді баскетболісти, методичні прийоми, індивідуалізація, психологічна адаптація.*

Актуальність роботи. Оптимізація тренувального процесу в різних видах спорту постійно вимагає розробки нових підходів до контролю за функціональним станом спортсменів. Одним з актуальних напрямів є застосування інтегральних методик для здійснення оперативного контролю які не вимагають досить складних аналітичних досліджень. Існує достатня кількість робіт, в яких розглянуті різні підходи до рішення цих проблем [4 с.5-10; 5 с.18-24]. Частина з цих робіт орієнтована на застосування методики багатофакторної експрес-діагностики Душаніна. Як один з можливих прикладів методика багатофакторної експрес-діагностики Душаніна може розглядатися в контролі за функціональним станом спортсменів в баскетболі. Ця методика останнім часом знову привертає увагу у зв'язку з появою нової апаратури і програмного забезпечення. Останнє істотно підвищує швидкість отримання інформації і її використання в тренувальному процесі.

Метою дослідження - вивчення міри інформованості багатofакторної експрес-діагностики Душаніна із застосуванням апаратури і програмного забезпечення фірми ХАІ - МЕДИКА для вирішення завдань оптимізації управління тренувальним процесом. У дослідженні взяли участь 14 студентів, що займаються баскетболом (стаж зайняття 3-5 років).

Об'єкт дослідження - навчально-тренувальний процес студентів вищих навчальних закладів з баскетболу.

Методи дослідження. Для оцінки параметрів енергозабезпечення використовувався комплекс КАРДІОЛАБ з функціями ЕКГ (електрокардіографія), ВСС (вегетосудинна регуляція), МД (методика Душаніна) і інтегральна реографія. Реєстрація здійснювалася в стані спокою. Попередня оцінка містила автоматичне формування попереднього лінгвістичного висновку. Надалі випробовуваний виконував тест PWC170 шляхом велоергометрування із застосуванням комплексу "Ketler". Отримані дані оброблялися методами параметричного і непараметричного аналізу з використанням стандартного пакету програм Statistica 8.0.

Результати досліджень. Отримані результати, оброблені з розрахунком критерію Стьюдента, представлені в таблиці 1. Згідно запропонованої автором методики термінології, використовувалися такі терміни: анаеробний - креатинфосфатний механізм "вибухова сила" або "креатинфосфату", анаеробний - гліколітичні механізми - "швидкість" або "лактат", аеробна потужність - витривалість або "МПК" [3].

При оцінці реакції на фізичне навантаження студентів, які систематично займаються баскетболом, входять у збірну команду університету, було відмічено наступне. Після виконання тесту PWC170 у спортсменів істотно знижувалися показники вибухової сили і гліколітично-анаеробного механізму (таблиця.1). За рахунок зміни цих показників знижувався показник загальної метаболічної місткості (здібності протистояти втомі), а показники аеробного метаболізму практично не відрізнялися від первинних. Це є цілком логічним, оскільки робота субмаксимальної потужності не властива для цього виду спорту і не вимагає високої потужності механізмів анаеробного метаболізму. Можна припустити, що для контролю за змінами метаболізму в цьому виді спорту треба оцінювати параметри методики Душаніна під час роботи в зоні помірної потужності і тривалішого навантаження. Характер реакції показників варіабельної серцевого ритму характерний для спортсменів основної групи.

Під час індивідуального оцінювання ми звернули увагу на те, що у усіх обстежених спортсменів характер реакції на фізичне навантаження у вигляді тесту PWC170 був однотипним.

Таким чином, в умовах експерименту ми зафіксували низьку толерантність баскетболістів до фізичного навантаження в зоні субмаксимальної потужності.

Таблиця 1

**Показники багатofакторної експрес-діагностики
С. А. Душаніна у студентів, які займаються баскетболом.**

Параметр	До навантаження	Після навантаження	Відсоток змін	Достовірність
Анаеробно-креатинфосфатний механізм «вибухова сила».	29,5 ± 0,60	25,0 ± 1,03	-15	P < 0,05
Анаеробно-гліколітичний механізм – «швидкість».	30,6 ± 0,61	26,7 ± 1,05	-13	P < 0,05
Аеробна потужність - витривалість	64,8 ± 0,49	62,7 ± 1,14	-3	P > 0,05
Аеробна економічність W ПАНО %	68,1 ± 0,53	70,22 ± 0,91	+3	P > 0,05
ЧСС ПАНО уд/хв.	163,5 ± 0,57	159,8 ± 1,53	-2	P > 0,05
Загальна метаболічна місткість (здатність протистояти втомі).	193,0 ± 0,67	184,9 ± 1,91	-5	P < 0,05

Раніше нами було показано, що існує досить тісний кореляційний зв'язок між показниками вегетативної регуляції і вищезгаданими параметрами, раніше показаними АМО (умовний показник активності симпатичної ланки регуляції), TP (сумарна потужність спектру ВСР), ULF, VLF (рівень активності симпатичної ланки), HF (рівень парасимпатичної ланки), LF (активність фазомоторного центру) і рівнем креатинфосфатного і анаеробно-гліколітичного механізму. Швидкість перебудови вегетативної регуляції з парасимпатичного на симпатичний і навпаки є частково конституційно обумовленою і залежить від рівня тренуваності, психологічної готовності і мотивації спортсменів, у свою чергу відбивається на спортивному результаті. На нашу думку, приведені дані є цікавими для побудови моделі пове-

дінки спортсмена на змаганнях, визначення можливостей застосування тієї або іншої тактики ведення поєдинку залежно від реального фізіологічного стану спортсмена.

Висновки. Під час проведення тесту PWC170 у студентів - баскетболістів була виявлена однотипна реакція, яка полягала в зменшенні показників анаеробно-креатинфосфатного і анаеробно-гліколітичного механізмів - "вибухової сили" і "швидкості" відповідно. В результаті цього зменшувалася і загальна метаболічна місткість ("здатність протистояти стомленню"), що пояснюється роботою в невластивому для цього виду спорту зоні субмаксимальної потужності.

Отримані дані дозволяють рекомендувати застосування методики Душаніна для проведення оперативного контролю за функціональним станом спортсменів на підставі оцінки початкового стану і реакції на дозоване фізичне навантаження, характерне для окремих видів спорту. Методика розширює можливості швидкого реагування на зміни функціонального стану спортсменів, раціональній організації тренувального процесу завдяки властивій їй інтегральності оцінки.

Перспективи досліджень в цьому напрямі ми бачимо в продовженні спостережень за спортсменами на різних фазах тренувального процесу. Зокрема, важливим є спостереження за зміною вищезгаданих параметрів під впливом методик, спрямованих на розвиток окремих якостей у спортсменів. Перспективним, на наш погляд, являється також аналіз співвідношення біохімічних і функціональних параметрів у спортсменів в різних видах спорту і відповідні педагогічні спостереження.

Список використаних джерел:

1. Голец В.А. Применение многофакторной экспресс-диагностики С.А. Душанина для прогнозирования реакции на физическую нагрузку. Физическое воспитание студентов. - Харьков, 2009. - №3. - с. 6-12
2. Душанин С.А. Экспресс-диагностика спортсменов в нестационарных условиях. Управление тренировочным процессом высококвалифицированных спортсменов. — Київ: Здоров'я, 1985. - С. 116—125.
3. Евдокимов Е.И. Контроль реакции сердечно - сосудистой системы спортсменов на дозированную физическую нагрузку как способ предупреждения патологических состояний. Физическое воспитание студентов творческих специальностей: сб.научн.тр.под ред. проф. Ермакова С.С.- Харьков: ХГАДИ (ХХПИ), 2008. - №6. - С. 32-41

4. Михалюк Е.Л. Вариабельность сердечного ритма у баскетболистов и ее связь с показателями центральной гемодинамики и физической работоспособности. Вісник проблем біології і медицини. — 2005. — Вип. 4. — С. 162-166.

5. Михайлов В.М. Вариабельность ритма сердца: Опыт практического применения. Изд. второе, перераб. и дополн. — Иваново, 2002. — 290 с.

6. Rodriguez-Alonso M., Fernandez-Garcia J., Perez-Landaluce J., Terrados N. Blood lactate and heart rate during national and international women's basketball. J. Sports Med. and Phys. Fitness.- 2003. - Vol. 43, № 4. - P. 432-436.

This article describes the results of multifactor method of expressdiagnostics S. Dushanin and evaluation vegetovascular regulation to predict the reaction of students involved in basketball to physical activity. It is shown that the reaction of basketball has the same type that suits the sport. Study shows promise to control the training process, the ratio of different types of metabolism.

Key words: *young basketball players, methodical techniques, individualization, psychological adaptation.*

А.О. Петров,

кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ОСВІТНЯ СПРЯМОВАНІСТЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ДОЗВІЛЛЯ

Під час дослідження встановлено, що найбільш значущими чинниками, які впливають на формування мотивації й активне відношення до фізкультурно-оздоровчої діяльності в умовах дозвілля, є необхідність поліпшення якості фізкультурних знань.

Ключові слова: *фізичне виховання студентів, освітня спрямованість фізичної культури, дозвілля.*

Постановка проблеми. Сьогодні змінює вимоги до фізичної підготовленості студентів, спонукає до визначення та усвідомлення ролі фізичної культури, як складової частини загальної культури, та необхідності вирішення проблем пов'язаних із здоров'ям.

Низький рівень фізичного здоров'я більшості населення, у тому числі й студентів [6], дає підстави вважати, що наявна система фізичного виховання не спроможна повною мірою вирішити питання культури здоров'я особистості, поліпшення її фізичних якостей. Спроби використати фізичну культуру як засіб оздоровлення, без вироблення необхідності фізичного самовиховання, створюють лише передумови для деякої модернізації самого процесу формування фізичного розвитку людини, але не формування фізичної культури особистості.

Система фізичного виховання студентів спрямована нині лише на вирішення проблем сьогодення – здачу контрольних та залікових нормативів, що не сприяє виробленню в них прагнення до самостійного вдосконалення, націлює на виховання слухняного виконавця, орієнтованого на дотримання вимог програми з фізичного виховання. За таких умов фізичну культуру особистості не можна сформувати. Для цього необхідно змінити цільові установки сфери фізичної культури з концепції оздоровлення та фізичного виховання на формування фізичної культури особистості в межах загальної культури.

Згідно з Законом України «Про освіту» фізична освіта передбачає інтеграцію фізичного навчання та фізичного виховання, фізичного розвитку та фізичного збереження здоров'я, що забезпечує високий рівень фізичної культури особистості.

Обмежене змістом та обсягом фізичне виховання у вузі не здатне повністю вирішити комплекс завдань фізичного удосконалення, духовного й інтелектуального розвитку студентів.

Низьку ефективність реалізації програми фізичного виховання у вузі спричиняє не лише недолік часу, відведеного на обов'язкові заняття, але й недостатня розробка науково обґрунтованих методів побудови навчального процесу фізичного виховання. У зв'язку з цим зазначені недоліки в системі обов'язкових занять покликані компенсувати самодіяльні та самостійні форми організації фізичного виховання за умов дозвілля, потенційні можливості якого привертають посилену увагу сучасних теоретиків та практиків [4].

Фізичне виховання у вузі, регламентоване змістом та обсягом обов'язкових годин навчальної програми, за даними наших спостережень й численними результатами інших досліджень, не здатне повноцінно вирішувати комплекс завдань щодо фізичної підготовки, інтелектуального й духовного розвитку студентів [2].

Засвоєння фізичної культури повинно починатися з оволодіння системою знань, які формують ціннісне відношення та здатність студентів до фізичного удосконалення й самореалізації здорового стилю життя [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Удосконалення навчального процесу повинно передбачати планомірний перехід від обов'язкових форм до процесу фізичного самоудосконалення студентів. На думку Л.І. Лубишевої, такий шлях зумовлює посилення освітньої та методичної спрямованості педагогічного процесу, засвоєння студентами фізкультурних знань, які дозволяють самостійно та раціонально здійснювати фізкультурно-спортивну діяльність.

Між тим, освітня спрямованість фізичного виховання буде виправданою у разі тісного взаємозв'язку процесів теоретичного засвоєння знань та їх практичного використання в самоорганізації здорового способу життя. У зв'язку з цим стає очевидним, що освітній підхід повинен поєднуватися зі спрямованим вихованням мотивації, інтересу та ціннісного відношення до фізичної культури й стану особистого здоров'я студента.

Посилену увагу сучасних теоретиків та практиків привертають потенціальні можливості дозвілля. Адже дозвілля для молоді, особливо студентів, є пріоритетною цінністю, у сфері дозвілля реалізується багато соціокультурних потреб особистості. Дозвіллева сфера характеризується свободою особистості, що виявляється у вільному виборі форм, місця та часу проведення дозвілля. Саме на дозвіллі людина проявляє себе як вільна індивідуальність.

Дозвілля є об'єктом багатьох наук (філософія, соціологія, економіка, культурологія, географія, історія, психологія, педагогіка та ін.), для яких загальним є питання дослідження: чим займаються люди у вільний час та що для них означає обрана дозвіллева діяльність.

Одним із перших в педагогіці визначив дозвілля як діяльність Б.Г. Ананьєв [1]: «Дозвілля орієнтоване на пошук найбільш розвиваючих форм діяльності, а найяскравіше ці орієнтації виражені у грі».

Визначальним у характеристиці дозвілля Ж.Дюмазедьє [4] вважає його безкорисливість, свободу від обов'язків... Справжнє дозвілля, на його думку, – це використання (застосування) будь-якого виду фізичної, артистичної, інтелектуальної або соціальної активності.

Отже, характерними «складовими» дозвілля є свобода від обов'язків, від роботи, відпочинок, розслаблення, рекреація.

Дозвілля виявляється в рекреації, звільненні від психічних та фізичних навантажень, у відновленні сил, задоволенні комунікативних потреб шляхом залучення до розважально-ігрових, видовищних, просвітніх, оздоровчих, художньо-творчих форм дозвіллевої діяльності.

Зміст і напрями культурно-дозвіллевої діяльності можуть бути різними: самоосвіта, художня самодіяльність, технічна творчість, культурний відпочинок, розваги, громадсько-корисна діяльність та фізкультурно-спортивні заняття.

Для вирішення проблеми формування фізичної культури студентської молоді в умовах дозвілля на початковому етапі ми вирішили з'ясувати, як впливає спортивне дозвілля на поліпшення освітніх, фізичних та фізіологічних якостей студентської молоді.

Метою проведеного нами дослідження була розробка та експериментальне обґрунтування оптимізації освітнього процесу щодо формування культури здоров'я та можливості більш ефективного залучення студентів вузу до засвоєння ціннісного відношення до фізичної культури за умов дозвілля.

Методи. В дослідженні використовувались соціологічні опитування та експериментальні методи. Респонденти – студенти I-II курсів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Результати та їх обговорення. Проведені нами опитування студентів I-II курсів виявили найбільш значущі чинники, що впливають на формування мотивації й активне відношення студентів до оздоровчої рухової активності.

Так, 58,3% опитуваних вважають, що найбільший вплив на формування інтересу до фізкультурно-спортивної діяльності має необхідність поліпшення якості фізкультурних знань. На нестачу вільного

часу вказали 26,7% студентів, бажання підвищити свою фізичну підготовленість – 35,2%, підвищення фізичної працездатності й зняття розумового напруження – 15,6% респондентів.

Опитувані нами студенти рідко пов'язують заняття фізичними вправами з розвитком морально-вольових якостей, творчості, що пояснюється слабкою освітньо-виховною спрямованістю навчального процесу, домінуванням в ньому нормативного підходу, недооцінкою ними ролі фізичної культури як фактора духовного й естетичного розвитку.

Частина студентів, неправильно оцінюючи роль фізкультурних знань як важливого фактора збереження та зміцнення здоров'я, віддають перевагу пасивним формам дозвілля, оскільки володіють слабкою орієнтацією на рухову діяльність, пов'язану зі зміцненням здоров'я, та недооцінюють роль фізичної культури як чинника духовного розвитку.

На початку навчального року всі студенти склали контрольні нормативи з фізичної підготовки. У всіх було визначено показники функціональних можливостей організму.

Студенти прослухали теоретичний курс про роль та місце фізичного виховання в системі вузівської освіти; вплив фізичних вправ на організм людини.

Після здачі контрольних нормативів (наприкінці першого місяця занять) студентів було розподілено на дві підгрупи (контрольну й експериментальну).

Студенти обох груп протягом навчального року займалися фізичним вихованням за типовою програмою. Студенти експериментальної групи додатково один раз на тиждень у вільний від занять час у присутності викладача займалися руховою активністю оздоровчої спрямованості у різних формах, зокрема заняття на свіжому повітрі, різновидами фітнесу, спеціалізовані заняття у Центрі лікування хребта та суглобів “Кінезіс”.

Порівняльний аналіз отриманих результатів показав, що всі показники фізичного розвитку студентів експериментальної групи наприкінці навчального року істотно підвищились порівняно з показниками на початку року.

Дані фізичного розвитку (витривалість, гнучкість) студентів контрольної групи залишились незмінними, а швидкість і швидкісно-силові якості навіть незначно зменшились наприкінці навчального року.

Функціональні можливості студентів контрольної групи за рік навчання у вузі не змінились. Натомість в експериментальній групі –

об'єм легенів та затримка дихання на вдиху й видиху значно поліпшились.

Висновки. Отримані експериментальні дані дозволили дійти таких висновків: запропоноване нами організоване дозвілля студентів з використанням фізичної діяльності та широкого обсягу знань з фізичної культури підвищує рівень фізичної підготовки, фізіологічних показників студентів, підвищує роль фізичної культури в становленні загальної культури особистості, а також сприяє взаємозв'язку особистісного розвитку студентів з позитивними змінами соціуму.

Дозвіллева діяльність, орієнтована на створення культурно-дозвіллевого простору в соціумі з притаманним йому стійкістю й рухливістю, дозволяє поєднувати можливості особистісної автономності, свободи вибору, самовизначення з педагогічно доцільним втручанням.

Фізичне виховання з акцентом на освітню спрямованість в умовах дозвілля підвищує гуманістичні й культурологічні цінності фізичної культури студентів.

Список використаних джерел:

1. Бар-Ор О., Роуланд Т. Здоровье детей и двигательная активность : от физиологических основ до практического применению. пер. с англ. И. Андреев. К. : Олимп. л-ра, 2009. 528 с.
2. Виленский М.Я. Здоровый образ жизни студентов: сущность, строение, формирование. М.: Советский спорт, 1996. С. 14-21.
3. Гущина С.В. Воспитание ценностного отношения школьников к физической культуре // IX Міжнародний науковий конгрес «Олімпійський спорт і спорт для всіх». К., 2005. С. 127.
4. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллезнавство : навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
5. Кірсанов В.В. Рекреаційні вимоги до організації спортивного дозвілля // Вісник КНУКіМ. Серія «Педагогіка». 2001. № 3. С. 26-34.
6. Юрчишин Ю.В. Стан та особливості мотивації студентів до рухової активності оздоровчого спрямування на сучасному етапі реалізації фізичного виховання у ВНЗ / Ю.В. Юрчишин // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. за ред. С.С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (XXIII), 2012. № 4. С. 118–123.

It has been proved that the most influential factor for forming motivation and active attitude towards the physical and health-improving activity leisure of conditions is the necessity to improve the quality of physical training classes.

Key words: *physical training of students, educational orientation of physical culture, leisure.*

О.В. Ротар, викладач

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ЗНАЧЕННЯ ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ ДЛЯ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДЕЙ СЕРЕДНЬОГО І ПОХИЛОГО ВІКУ

В статті розглядається значення легкої для людей середнього та похилого віку. Розкриваються зміни організму, які виникають під час занять бігом. Обґрунтовуються основні форми занять та періодизація їх проведення, комплектація груп в залежності від віку та статі, розкривається пульсові зони для занять бігом.

Ключові слова: легка атлетика, біг, форми занять, оздоровчі тренування, фізіологія, секції, фізична підготовка.

Постановка проблеми. Відомо, що до двадцятирічного віку більшість функцій організму досягають значного, а в 21-35 років – повного розвитку. Це зумовлено завершенням морфологічного диференціювання найголовніших внутрішніх органів та удосконаленням механізмів, які регулюють їх діяльність [3, с. 55].

Люди середнього і похилого віку захоплюються таким видом легкої атлетики, як біг. Вік 36-50 років можна вважати періодом зрілості, який розцінюють як етап стабілізації функцій (функції продовжують змінюватись, але незначною мірою). У наступних етапах життя спостерігаються поступові більш або менш значні зміни в стані організму.

Мета дослідження – дослідити вплив легкої атлетики на фізичний розвиток людей середнього та похилого віку.

Результати дослідження. Вікові зрушення характерні передусім для нервової, серцево-судинної і дихальної систем, а також для обміну речовин. Особливо різючі зміни відбуваються в серцево-судинній системі. У людей старшого віку сповільнюються серцеві скорочення, погіршується периферичний кровообіг. Венозні клапани поступово атрофуються, сповільнюючи рух крові, внаслідок чого зменшується її приплив до серця. Після 50 років може значно збільшуватись артеріальний тиск. Разом із змінами функціональних можливостей серцево-судинної системи знижується здатність організму пристосовуватись до фізичних навантажень.

З погіршенням кровообігу, несприятливими змінами у м'язовій тканині й внутрішніх органах порушується теплорегуляція. А це знижує опір організму різним захворюванням (грипу, ангіні, запаленню легенів і т. ін.).

У цілому внаслідок послаблення функціональних можливостей організму зменшується його працездатність, погіршуються такі фізичні якості, як швидкість, сила, витривалість, гнучкість і спритність.

При регулярних заняттях легкою атлетикою вікові зміни в органах значно сповільнюються, відбувається складна саморегуляція фізіологічних процесів. Така людина ще протягом тривалого часу може мати добре здоров'я і працездатність, високий рівень фізичної підготовленості й основних фізичних якостей [1, с. 237].

Під впливом систематичного фізичного навантаження поліпшуються процеси обміну речовин, значно посилюється активність ферментативних процесів. Поліпшується ліпоїдний обмін, зменшується кількість холестерину в крові (як відомо, високий вміст холестерину сприяє атеросклеротичним переродженням судин, розвитку коронарної недостатності й інфаркту міокарда). Збільшується життєва місткість легенів, дихання стає повільнішим і глибшим.

Вплив фізичного навантаження на різні системи й органи організму в похилому віці визначається складним співвідношенням вікових процесів і змін, пов'язаних з тренуваністю. Глибока перебудова нейрогуморального регулювання функцій організму під час старіння, неоднаковий рівень змін у тканинах і органах спричинюють нерівномірні зрушення в різних системах організму.

На фізичні тренування організм реагує не просто омолодженням, стиранням вікових змін, але й розвитком компенсаторно-приспособлених механізмів, які стимулюють ослаблені функції організму.

Найпоширенішою формою занять з людьми середнього і похилого віку є групи здоров'я або секції загальної фізичної підготовки. На думку І. В. Муравова, такі секції для осіб зрілого віку (30-44 роки) доцільно називати «секціями загальної фізичної підготовки», але для людей середнього (45-59 років) і похилого (60-70) віку – «групами здоров'я».

У людей похилого віку процес впрацьовування відбувається значно повільніше, ніж у молодих. Тому на заняттях з ними треба збільшувати підготовчу частину, щоб прискорити впрацьовування тривалою розминкою. У людей похилого віку менша функціональна потужність систем дихання і кровообігу, тому із збільшенням пульсу до 110-120 ударів і дихання до 30-32 разів за хвилину треба припинити фізичне навантаження. Для цього віку краще застосовувати вправи на витривалість, а не на розвиток швидкісно-силових якостей. У зв'язку з тим, що функціональні можливості їхнього організму швидко виснажуються, людям цього віку треба робити триваліші перерви для відпочинку і включати періоди із зниженим навантаженням. Іншими

словами, щільність занять з ними повинна бути значно меншою порівняно з людьми зрілого віку.

У середньому і похилому віці сповільнені процеси відновлення функцій організму після фізичного навантаження, тому заключну частину заняття треба також подовжувати, поступово зменшуючи навантаження.

Багато людей займаються оздоровчим бігом, створені клуби любителів бігу. Заняття можуть провадитися групою або індивідуально. Найбільш поширеною формою є кросовий біг, звичайно в лісі, а для людей середнього і похилого віку рекомендується повільний біг підтюпцем (у парку, сквері, вулицями міста або по шосе).

На початку занять оздоровчим бігом може виникати незначний м'язовий біль, спричинений незвичним навантаженням, особливо якщо доводиться бігти по твердому або сипкому ґрунті. Болять в основному групи м'язів, на які припадає навантаження (литкові, сідничні, стегна і т. д.). Якщо біль сильний, навантаження зменшують [4, с. 76].

Відомо, що під час бігу збільшується частота дихання. Треба стежити, щоб воно не було поверхневим. При пульсі 120-140 ударів за хвилину частота дихання може бути 45-60. Важливою особливістю оздоровчого бігу є його ритмічність, тобто постійність певного поєднання довжини і частоти кроків з частотою дихання. У кожному конкретному випадку треба знайти свій ритм бігу, а не пристосовуватись до ритму сусіднього бігуна. Поєднання частоти кроків і дихання можуть бути такими: один крок – вдих, другий крок – видих; два кроки – вдих, два наступні кроки – видих; один крок – вдих, два наступні – видих; два кроки – вдих, чотири наступні – видих і т. д.

Щоб не з'явилася задишка, не треба різко збільшувати швидкість бігу, не слід бігти швидко довгий час, бо при цьому дихання збивається з ритму, стає частим і поверховим. Якщо задишка все ж з'явилась, треба сповільнити швидкість бігу або перейти на ходьбу.

Велике значення для ефективності бігу має екіпіровка бігуна. Найкраще бігати в кросівках, влітку у бавовняному костюмі без начосу, а пізно восени, взимку і напровесні вдягати легку непромокальну куртку поверх тренувального костюма. Це дасть змогу зберігати тепло між пробіжками (якщо біг чергується з ходьбою) і під час виконання інших неінтенсивних вправ. Куртка не повинна бути теплою чи утруднювати рухи. Голову покривають лижною або ковзанярською шапочкою. У холодну погоду можна вдягати рукавички (краще в'язані) і шерстяні шкарпетки. Протягом тижня проводять 3-4 і більше занять залежно від віку, стану здоров'я, умов проведення і т. ін.

Про тренованість свідчить стійке сповільнення пульсу, зниження кров'яного тиску, скорочення часу відновлення пульсу на фоні гарного самопочуття. Добрим відновленням вважається зменшення пульсу після закінчення бігу через 1 хв. на 20%, через 3 хв. – на 30, через 5 хв. – на 50 і через 10 хв. – на 70-75% від найбільшої частоти пульсу у перші 10 сек. Після закінчення бігу.

Тренеру корисно знати, що за кордоном застосовують метод, розроблений К. Купером. За цим методом про рівень тренованості судять з довжини дистанції, яку пробігає за 12 хв. здорова, нормального розвитку людина середнього віку (до 35 років): «дуже слабко», коли відстань менша 1600 м; «слабко» – від 1600 до 2000 м; «задовільно» – від 2000 до 2400 м; «добре» – від 2400 до 2800 м; «відмінно» – понад 2800 м.

Для осіб старших за 35 років вважається добрим показником: чоловіки – 2200 м і жінки – 2000 м.

Крім того, К. Купер запропонував загальнодоступну систему тренування, яка включає ходьбу і біг. Він вважає, що за цією системою може тренуватися будь-яка здорова людина, звичайно, попередньо порадившись з лікарем (особливо це стосується людей середнього і старшого віку).

Перший етап тренування триває в середньому 16 тижнів при п'ятьох тренуваннях на тиждень. Жінкам рекомендується давати 70% навантаження. Наприклад, протягом першого тижня жінці слід проходити за 13 хв. 30 сек. не 1000 м, а 1100 м і т. д [2, с. 65].

У холодну пору року не можна зразу приступати до активної роботи; треба поступово розігріти організм (особливо людям, яким за сорок). Спочатку слід кілька разів потягнутися, включаючи в роботу м'язи рук, ніг і спини, потім піднятися з положення лежачи на спині без допомоги рук і віджатися, швидко пройтися по колу, після чого чергувати ходьбу і біг (по 15 сек.) і, нарешті, протягом 1 хв. пробігти в дуже повільному темпі. Закінчивши тренування треба 5 хв. ходити або пробігти повільно, і лише переставши потіти, можна зайти в тепле приміщення.

Список використаних джерел:

1. Артюшенко О. Ф. Легка атлетика: Навчальний посібник для студентів факультетів фізичної культури. Черкаси: БРАМА-ІСУЕП. 2000. 316 с.
2. Гогін О. В. Легка атлетика: курс лекцій. Харків: «ОВС», 2001. 112 с.
3. Єднак В. Д., Кучеренко В. М. Біг, стрибки, метання. Тернопіль: ТДПУ, 1999. 80 с.

4. Кучеренко В. М., Єднак В. Д. Легка атлетика. Тернопіль: ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2001. 98 с.

The article considers the importance of light for middle-aged and elderly people. The body changes that occur during jogging are revealed. The basic forms of classes are grounded and periodization of their carrying out, the assembly of groups depending on age and sex, pulse zones for running runs are revealed.

Key words: track and field athletics, running, forms of training, health training, physiology, sections, physical training.

УДК 796.011.3:378.147.016

Ю.В. Юрчишин,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТІВ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

В статті проведений теоретичний аналіз проблем фізичної культури як соціального явища та складової навчального процесу і протиріч традиційної системи фізичного виховання студентів.

Ключові слова: фізична культура, фізичне виховання, студенти, навчальний процес, життєві і навчальні цінності.

Постанова проблеми. За визначенням, що надано у "Педагогічному словнику" М.Д. Ярмаченка, "Фізична культура – частина загальної культури суспільства, одна з сфер суспільної діяльності, спрямованої на зміцнення здоров'я і розвиток фізичних здібностей людини. Фізична культура органічно включає в себе фізичне виховання і спорт, сукупність спеціальних наук, знань і матеріальних благ, створених для використання фізичних вправ з метою вдосконалення біологічного і духовного потенціалу людини. Вона також охоплює особисту і громадську гігієну, гігієну праці і побуту, широко використовує сили природи, виховує правильний режим праці і відпочинку. Найсуттєвішими показниками розвитку фізичної культури в суспільстві є фізичні досягнення в оздоровленні людей і всебічному розвитку їх фізичних здібностей, ступінь використання фізичної культури в сфері освіти й виховання, у виробництві й побуті та спортивні досягнення. Виховання фізичної культури починається з раннього дитинства в сім'ї і дитячих закладах, де дітям прищеплюють гігієнічні навички й залучають їх до рухливих ігор. Великого значення надається фізичній культурі

в школах, де проводять уроки кваліфіковані вчителі [4].

Метою статті є вивчення педагогічних умов, за якими викладання курсу «фізичне виховання» у вищому навчальному закладі буде сприяти формуванню у студентів ціннісного ставлення до фізичної культури.

Завдання статті: виявлення реальних ставлень студентів до фізичної культури як компоненту життєдіяльності і навчального предмету за традиційною системою.

Розглянемо тепер, як інтегруються завдання напряму, який у цілому можна умовно назвати фізичною підготовкою осіб, що навчаються (цей термін об'єднує у собі і формування фізичної культури, і фізичне виховання), у змісті освіти.

Методологічну основу склали співставлення наукових поглядів різних авторів на аксіологічні основи навчання, особливості ставлення студентів до фізичної культури, як особистісної і професійної цінності.

Наведемо для цього декілька визначень понять "зміст освіти", наданих різними авторами:

У посібнику "Основи дидактики" за редакцією Б.П.Єсіпова (1967 рік) під змістом освіти "...розуміється система знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує розвиток розумових і фізичних здібностей школярів, формування у них основ ... світогляду, моралі і відповідну до них поведінку, готує їх до життя і праці". Отже, тут розумові і фізичні здібності представлені як рівнозначущі, однопорядкові складові розвитку.

Внаслідок цього в освітніх системах існує позитивне ставлення до фізичної культури як складової загальної культури особистості і разом тим віднесення відповідного навчального предмету до числа "другорядних". Так, В.І. Лозова і Г.В. Троцько у посібнику "Теоретичні основи виховання і навчання" відносять фізичне виховання до предметів другого типу, які входять у зміст освіти за провідним компонентом "способи діяльності" і "віддзеркалюють закономірності оволодіння людиною системою практичних дій"

На нашу думку, основна причина такого обмеженого підходу до фізичної культури як складової життєдіяльності і змісту освіти криється у її подвійному статусі. З одного боку, фізичну культуру вводять безпосередньо до навчального процесу як навчальний предмет, а з іншого - розглядають фізичне виховання як важливу складову особистісного розвитку, формування гармонійно і всебічно розвинутої особистості. У другому випадку виховання виходить за межі предмету і, крім уроків фізичної культури, містить "оздоровчо-гігієнічну роботу в режимі навчального дня, самостій-

ні заняття учнів, позакласну роботу та позашкільну роботу з фізичного виховання" [3].

Конкретне втілення фізичного виховання здійснюється за допомогою методів освіти (переконань, організації діяльності, заохочення, самовиховання) та форм: уроки фізичного виховання; фізкультурно-оздоровча робота в режимі навчального дня; самостійні заняття учнів; позакласна і позашкільна робота. Засобами фізичного виховання є фізичні вправи, оздоровчі сили природи і гігієнічні фактори" [2].

Отже, предмет "Фізична культура" вважається лише однією з складових загального процесу фізичного виховання. і складні проблеми індивідуального розвитку учнів, студентів засобами фізичної культури проєктуються на всю освітньо-виховну систему, часто залишаючи предмету лише функцію упорядкування рухової активності.

Нагадаємо, що мова йде не про вчителя з фізичної культури, а про вчителів будь-якого профілю. Якщо це взяти за відправне положення, тоді виникає ряд питань. По-перше, аналіз змісту знань, що повинні надатися майбутнім учителям, не підтверджується відповідною практикою. Так, знання про закономірності фізичного виховання дітей різних вікових груп не входять у програму підготовки вчителів історії, хімії, фізики, мови та ін. По-друге, склад умінь також виходить за межі функціональних обов'язків вчителів-предметників. Таким чином, можна зробити висновок, що цілком справедливе твердження про необхідність професійного спрямування фізичного виховання студентів не знайшло у свій час повного втілення у роботу з майбутніми вчителями в процесі їх професійної підготовки.

Слід відмітити, що останнім часом відмічені раніше концептуальні суперечності значною мірою подолані. Сьогодні значна увага фахівців з фізичного виховання більш широко розглядають відповідні функції і завдання. Підкреслюється, що фізична культура є органічним видом загально гуманітарної освіти, яка в свою чергу виступає важливим інтегративним компонентом, що надає професійним знанням і умінням „людську значущість” [1].

Сучасні уявлення про фізичну культуру особистості вже не обмежуються поняттям здоров'я, розвитку фізичних якостей, функціональними можливостями організму і руховими навичками. Найважливішими складовими формування і розвитку фізичної культури у персоніфікованій формі стають світогляд, система цінностей, потребово-мотиваційна сфера особистості, широта, глибина знань, здатність реалізовувати у професійній і особистій

діяльності цінності фізичної культури.

Результати дослідження. Слід сказати, що останнім часом проблема підвищення ефективності фізичного виховання студентів привертає значну увагу. Питання фізичного виховання студентської молоді розглядаються Ж.К.Холодовим і В.С.Кузнецовим, концептуальні положення яких знайшли відображення у відповідному посібнику. Концепція національної системи фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді України запропонована колективом науковців: Р.Т.Раєвський, В.Г.Ареф'єв, М.Д.Зубалій, В.І.Кутасова, В.В.Столітенко.

Збільшується кількість розробок, присвячених врахуванню специфіки навчальних закладів і контингенту студентів: наприклад, фізичного виховання студентів творчих спеціальностей, питанням професійно-прикладної підготовки студентів. Питанням визначення основ фізичного виховання з професійною спрямованістю у навчальних закладах профтехосвіти присвячено докторську дисертацію В.А.Кабачкова.

Наведемо результати власних досліджень, які проводились впродовж 2010-2016 рр. За даними обстеження тільки близько половини студентів було визнано здоровими, приблизно кожен третій студент мав функціональні відхилення у стані здоров'я, а у кожного шостого-сьомого виявлені хронічні захворювання.

70% опитаних студентів відмічали втому наприкінці робочої доби, 37% скаржилися на загальну втому, 34,6% - на зниження уваги, у 15,6% спостерігався постійний головний біль, 24% повідомляли про появу помилок у роботі.

За даними дослідників, оздоровчій руховій активності у системі суб'єктивних ставлень студентів приділялося незначне місце, а саме: вказали, що займаються фізичною культурою і спортом з метою оздоровлення, лише 57,6 % студентів, з лікувальними цілями – 18,2 % студентів, лікувальною гімнастикою – 7,4 %, прогулянками з лікувальними цілями – 3,7 %, роблять масаж – 7,5 %, саомасаж – 8,3 % опитаних.

Методологічну значущість для нашого дослідження має думка, що фізична культура стає часткою гуманітарної культури майбутнього фахівця лише тоді, коли у процесі фізкультурно-спортивної діяльності отримується цінний досвід пізнавальної, практично-перетворювальної, орієнтаційно – оціночної комунікативної діяльності. Адже не можна визнати нормальним таке становище, що тільки 26,6% студентів визнають вплив фізичної культури на їх особистісне і професійне самовизначення, тоді як 53,4% його заперечують, а 22% не можуть визначити своєї позиції. Тобто у цін-

нісній свідомості студентів домінує „рухова” складова фізичної культури і відсутня орієнтація на її гуманітарні цінності .

Тому фізична культура виступає школою виховання активності, яка має прояв в інших видах діяльності – пізнавальної, професійної і перш за все як сфера рухової активності людини.

Висновки

Виходячи з цього, завдання професійної підготовки майбутніх вчителів містять:

- виховання у студентів активно позитивної мотивації, сучасних поглядів і переконань на роль фізичної культури у формуванні особистості;
- оволодіння студентами системою загальнотеоретичних, психолого-педагогічних, спеціальних і методичних знань з використання фізичної культури і спорту у виховній роботі;
- оволодіння студентами системою практичної підготовки, яка забезпечує використання психолого-педагогічних і методичних умінь і навичок діяльності з фізичного виховання дітей;
- формування фізичної культури особистості майбутнього вчителя.

Аналіз запропонованого підходу, на наш погляд, свідчить про недооцінку суб’єктивної складової фізичного виховання самих студентів. Адже він базується переважно на зовнішньому впливі на студентів, майже без залучення механізмів їх власної активності. Навіть процедури самовиховання, що витікають із загального підходу, фактично є продовженням аудиторних занять.

Список використаних джерел:

1. Бар-Ор О., Роуланд Т. Здоровье детей и двигательная активность : от физиологических основ до практического применения. пер. с англ. И. Андреев. К. : Олимп. л-ра, 2009. 528 с.
2. Декерс Л. Мотивация. Теория и практика. М. : Гросс Медиа, 2007. 637 с.
3. Захаріна Є. А. Формування мотивації до рухової активності у процесі фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і сп. : спец. 24.00.02. «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». К., 2008. 21 с.
4. Рибковський А. Г. Канішевський С.М. Системна організація рухової активності людини. Донецьк : Дон НУ, 2003. 436 с.
1. 5. Юришин Ю.В. Стан та особливості мотивації студентів до рухової активності оздоровчого спрямування на сучасному етапі реалізації фізичного виховання у ВНЗ // Педагогіка, психологія та

медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. за ред. С.С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХІІІ), 2012. № 4. С. 118–123.

5. Юрчишин Ю.В. Технологія залучення студентів до рухової активності оздоровчої спрямованості у процесі фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і сп. : спец. 24.00.02. «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Київ, 2012. 22 с.

The article deals with a theoretical analysis of the problem of physical culture as a social phenomenon and a component of the educational process, as well as the problem of contradictions of traditional system of student's physical training.

Key words: *physical culture, physical training, students, educational process, vital and educational values.*

УДК: 001:39:908(438)(092)

Я.С. Галецька,

аспірантка кафедри всесвітньої історії

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ІЗИДОР КОПЕРНИЦЬКИЙ: ЖИТТЯ ТА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ

На основі аналізу літературних джерел розглянуто внесок польського вченого Ізидора Коперницького у розвиток етнографічних і антропологічних досліджень. З'ясовано його роль у становленні краєзнавчого руху в Україні. Проаналізовано біографічні дані і творчий доробок польського дослідника.

Ключові слова: *Ізидор Коперницький, краєзнавчі дослідження, польський вчений, антропологічні і антропологічні дослідження, Україна.*

Постановка проблеми. Важлива роль у краєзнавчому дослідженні України XIX століття належить польському антропологу і етнографу Ізидору Коперницькому (1825 – 1891) [7, с. 8]. Він вважав, що основним завданням етнографії є ґрунтовний систематичний опис невеликих територій. Сфера інтересів вченого була досить широкою – він був: антропологом, етнографом, лікарем і політичним діячем. У статті досліджується цінність наукового доробку І. Коперницького та розглядається значення його розвідок для подальшого розвитку краєзнавства в Україні, чому раніше не було приділено належної уваги в працях істориків.

Аналіз літературних джерел. Загальні відомості про розвиток досліджень польського вченого знаходимо у П. Усенко [15], Л. Баженів [4], М. Степанов [14]. Більш докладне описання вкладу Ісидора Коперницького в краєзнавчі дослідження в Україні знаходимо у В. Колесник [6], З. Болтарович [5], В. Головатюк [9], І. Франко [11].

Мета дослідження. З'ясувати внесок І. Коперницького у розвиток етнографічних досліджень, проаналізувати науковий доробок польського вченого та визначити значення його діяльності для розвитку краєзнавства в Україні.

Результати дослідження. Ізидор Коперницький (Kopernicki) народився 17 квітня 1825 р. в с. Чижівці Звенигородського повіту. Навчався в Золотопільському повітовому училищі (1835-1838). У вересні 1838 р. поступив до 4-го класу II Київської гімназії, звідки вже через рік перейшов до Вінницької гімназії. Після закінчення останньої (1844) поступив у число «казеннокоштных» студентів університету св. Володимира по медичному факультету [2, арк. 30]. У 1847-

1849 рр. входив до таємної студентської групи демократичного напрямку, організованої З. Мілковським. Після закінчення університету (1849), змушений відпрацювати урядову стипендію, став військовим лікарем і працював у Луцьку, Бершаді Ольгопільського повіту (2 роки), Дніпровську Таврійської губернії, на Волині. Під час Кримської війни (1853-1856) був у діючій армії, брав участь в обороні Севастополя. У той час отримав чергові підвищення по службі на старшого лікаря і штабс-лікаря [12, с. 45-47].

З 12 червня 1856 р. взяв відпустку (28 днів) і виїхав додому. У зв'язку з хворобою повернувся лише 10 вересня. Ще рік був на військово-медичній службі в Тамбовській губернії і на Волині. Звільнившись із війська, став проректором анатомії в університеті св. Володимира (1857-1863): читав лекції і вів практичні заняття з анатомії та операційної хірургії для медиків, із зоомії та людської анатомії для природників. Крім того, приватно навчав препарування [1, арк. 289]. У 1861 році опублікував свою першу наукову розвідку «Предварительные сведения о краниологических исследованиях над строением славянских черепов», яка була першим на той час науковим дослідженням у цій царині. Працюючи над нею, упорядкував і доповнив колекцію слов'янських черепів в анатомічному музеї і цим створив основу його етнологічної колекції черепів [8, с. 334].

Польське повстання 1863 року внесло радикальні зміни в розмірене життя науковця. Будучи поляком, він гаряче підтримував повсталих, а як лікар – надавав їм медичну допомогу. Звісно, після придушення повстання Коперницький мусив виїхати з Російської імперії.

Втім, труднощі еміграції відступали перед тими можливостями, які відкрилися перед науковцем. У Парижі він слухав лекції відомих антропологів, у Бухаресті організовував анатомічний музей для щойно відкритого тамтешнього університету. Багато друкувався в англійських, французьких, німецьких наукових виданнях [14].

У середині 1871 р. переїхав до Галичини й замешкав у Тарнуві, потім Бохні, врешті Кракові [13, с. 241-242]. З огляду на важкі матеріальні умови й перепони, які йому чинила місцева влада щодо лікарської практики і з науковою роботою, мусив по півроку практикувати на курортах (1871-1880 рр. – у Рабці Мисленіцького повіту, 1880-1888 рр. – у Марієнбаді), зате решту часу присвячував науковій праці. Відмовився від запропонованої Женевським університетом кафедри анатомії, прагнучи працювати для краю. У 1876 р. отримав ступінь доктора медицини, 1878 р. – кандидата антропології на медичному факультеті Ягеллонського університету. У тому ж році розпочав читати лекції з антропології. Спочатку доцентура була безоплатна і

лише 1886 р. І. Коперницький був призначений платним екстраординарним професором [6, с. 309].

Учений з європейською славою, Ізидор був членом антропологічних товариств у Парижі, Флоренції, Берліні, Лондоні, Відні та Брюсселі, польських лікарських товариств у Галичині, Києві, Любліні, на Поділлі, Краківського наукового товариства й АН, ініціатором і секретарем Антропологічної комісії АН, засновником і редактором наукового збірника АН «Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej» (1877-1891; 14 томів), редактором журналу «Przegląd Akademicki» (1881-1889). Антропологічні колекції та бібліотеку, які він збирав протягом усього життя, подарував майбутньому антропологічному закладу й музею Ягеллонського університету [6, с. 309].

Окрім того що дослідник був професійним антропологом, він ґрунтовно цікавився етнографією. Його наукова спадщина нараховує понад 100 робіт [15]. Вчений вважав основним завданням етнографії ґрунтовний систематичний опис невеликих територій.

Найбільше його приваблювали Карпати. Починаючи з 1871 р., він щорічно проводить тут літні місяці, збираючи етнографічні матеріали. Наприкінці 80-х років у нього визріває думка всебічно вивчити українське населення даного регіону [10, с. 527]. Про свій намір повідомляє І.Франка листом від 7 вересня 1888 р., з яким товаришував протягом усього свого життя. У листі говориться: “Деся за тиждень пускаюся в довшу подорож на 4 – 6 тижнів для вимірних віддавна антропологічних та етнографічних дослідів. Хочу ґрунтовно пізнати український народ в Карпатах від Попрада до Черемоша вздовж усієї галицької течії та від верхів'я Тиси до Попрада по угорській стороні...”

Маю на меті зібрати в кожному пункті якнайчисленніші антропометричні спостереження для фізичної характеристики, як і головніші етнографічні (поселення, будівлі, побут, одяг, мова) для практичного доведення: чи і чим саме відрізняються наші русини від угорських і їх окремі роди (лемки, бойки, гуцули) між собою, а також від долинян. Нарешті, прагнув би, наскільки вдасться, окреслити кордони руського населення з поляками, румунами, мадярами і словаками” [5, с. 110-111].

Експедиція відбулася в цьому ж таки році і її результатом стала ґрунтовна етнографічна праця під назвою “O góralach ruskich w Galicji”. У ній дослідник описав кожен з етнографічних груп Карпат, яких виділив аж 5 (лемки, полонинці, бойки, тухольці і гуцули). У праці описується їх географічне розташування, поселення, житло, одяг, антропологічні риси, їжа та говір [3, с. 129]. Дослідник подає всі відомості про ці групи у порівняльному плані. Так, він підкреслює

подібність у способі будівництва та розміщенні лемківських і бойківських садиб, а також відзначає відмінність їх від дворів тухольців і гуцулів. У гуцулів до хати добудовують дещо нижчу одну або дві комори, стаєнки та хлівець. Такі прибудови на Гуцульщині дуже влучно називають “притулками”.

І.Коперницький вказує і на різницю в одязі всіх вищеназваних груп населення. Так, гуцульське вбрання відзначається багатством прикрас та яскравістю кольорів. Дослідник вважає, що з усіх ділянок матеріальної культури спільні риси найяскравіше виявляються у хатньому інтер'єрі, однотипному для всіх виділених ним груп українського населення [5, с. 112-114].

Учений мав намір, доповнивши зібрані ним етнографічні матеріали новими, написати працю, яка давала б ґрунтовну, всебічну характеристику українського населення даної території. Він звертається до місцевої інтелігенції з проханням надсилати описи звичаїв, обрядів, народні вірування, пісні, перекази та легенди.

Відомо, що в 1889 р. дослідник знову відвідав українські Карпати з метою подальших наукових досліджень. Проте важка хвороба перекреслила подальші плани науковця [5, с. 114].

І. Франко високо цінував заслугу Коперницького як редактора авторитетного на той час краківського часопису, у своїх студіях він не раз наголошував на його вагомості й цінності [9, с. 190]. «Видання, за словами українського вченого, важливе не тільки тим, що зосередило або навіть і виховало багатьох пильних працівників на ниві етнографії, зокрема жінок, але й тим, що започаткувало систематичні студії з археології і антропології нашого краю. Прізвища Кіркора, Оссовського, Рулікowsького, Майера і Коперницького стоять на чолі цілої плеяди молодших працівників і дають гарантію, що праця, розпочата за таким широким планом і з такою любов'ю, не припиниться і розвиватиметься дедалі ширше» [11, с. 129].

Ізидор був близьким другом видатного етнографа О. Кольберга, якого доглядав до смерті. Кольберг у заповіті визначив його опікуном своєї рукописної спадщини та продовжувачем видання «Lud» [4, с. 137]. З посмертної теки Кольберга І. Коперницький видав 1891 р. в Кракові праці про Холмщину («Chelmskie», ч. I-II) і Перемисьщину («Przemyskie», зі своєю передмовою). Помер 24 вересня 1891 р. в Кракові від туберкульозу, на який захворів, доглядаючи Кольберга.

Отже, І. Коперницький був людиною багатогранною. Він був і антропологом і етнографом. Був першим польським вченим з європейською славою, одним з творців краківської антропологічної школи. Збагатив краніологію, досліджуючи слов'янські черепи. Залишив з етнографії й етнології численні праці, які торкалися народних перека-

зів, вірувань, пісень і вбрання, переклав польською мовою сербські пісні й народні перекази. Сьогодні, по-праву твори Коперницького є джерелом до вивчення антропології і етнографії України і заслуговують на всебічне використання при створенні об'єктивної історії краю.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). Ф. 14. Оп. 2. Спр. 265. Арк. 289.
2. ДАВО. Ф. 608. Оп. 1. Спр. 1851. Арк. 30.
3. Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини : довідник. Косів : Писаний камінь, 2002. 280с.
4. Баженов Л.В. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – початку XX ст.: Становлення. Історіографія. Бібліографія. Хмельницький : Доля, 1995. 256 с.
5. Болтарович З.Є. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст.. К.: Наукова думка, 1976. 139 с
6. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник. Вінниця: Розвиток, 2007. 1008 с.
7. Ломацький М. У горах: видання для молоді. Мюнхен, 1962. 207 с.
8. Макарчук С.А. Етнічна історія України : навч. посібник. Київ: Знання, 2008. 471 с.
9. Головатюк В. Наукові контакти Івана Франка та Ізидора Коперницького. *Київські полоністичні студії*. К, 2017. Т. 29. С. 189-197.
10. Дмитрук І. Матеріальна культура гуцулів у польських етнографічних дослідженнях другої половини XIX – першої половини XX ст.. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2008. Вип. 17. С. 525-531.
11. Франко І. Галицьке краєзнавство. *Зібрання творів у 50-ти томах*. К.: Наукова думка, 1986. Т. 46. Кн. 2. С. 116–150.
12. Karłowicz J. Izydor Kopernicki. *Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX*. W, 1903. Т. II. S. 45-48.
13. Karłowicz J. Izydor Kopernicki: Wspomnienie pozgonne. *Tygodnik Ilustrowany*, 1891. №94. S. 241-242.
14. Степанов М. Серед людей, якими може пишатися Черкащина, – відомий у XIX столітті антрополог і етнограф Ісидор Коперницький. // *Прес-Центр*: електрон. версія. URL: <http://pres-centr.ck.ua/print/news-18979.html> (дата звернення: 17. 03.2018)
15. Усенко П.Г. Коперницький Ізидор (Сидір, Ісидор) Станіславович. // *Енциклопедія історії України*: електрон. версія. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kopernitskii_I (дата звернення: 15.03.2018).

The paper investigates the contribution of the Polish scientist Isidore Kopernicki into the development of ethnographic and anthropological research. His role in establishing regional studies movement in Ukraine has been specified. The biographical data and scientific achievements of the Polish researcher have been analyzed.

Keywords: *Isidore Kopernicki, regional studies movement, a Polish scientist, ethnographic and anthropological research, Ukraine.*

УДК 94: 355. 27(477) “1918/1920”

Р.С. Ляскович,

аспірант кафедри історії України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

МОБІЛІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ДО ЗБРОЙНИХ СИЛ УНР: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД (КІНЕЦЬ 1918 – ОСІНЬ 1920 рр.)

У статті висвітлюється питання проведення багаторазових мобілізацій до збройних сил Української Народної Республіки в 1918–1920 рр., під час боротьби за повалення гетьманського режиму і протидії більшовицьким і денікінським військовим формуванням.

Ключові слова: *мобілізація, Дієва армія УНР, Директорія, новобранці.*

Формування і збільшення чисельності особового складу регулярного боєздатного війська в добу Директорії УНР – одне із надзвичайно складних завдань української республіканської влади, яке мало виняткове значення для зміцнення і збереження завоювань революції. У зв'язку з цим велику роль покликані були відіграти мобілізації чоловічого населення на територіях, підконтрольних Києву.

Ці питання у різній мірі привертали увагу істориків С. Литвина, Я. Тинченка, М. Ковальчука, А. Руккаса, В. Чмира, Є. Пінака, О. Заремби та ін. Утім, попри певні здобутки, вони так і не дали повного розуміння піднятої теми.

Метою нашого повідомлення є загальний огляд усіх офіційних мобілізаційних кампаній до збройних сил республіки упродовж діяльності Директорії УНР. За нашими підрахунками, з листопада 1918 по листопад 1920 рр. українській військовій і цивільній владі вдалося провести 11 таких мобілізацій. Зробимо їх огляд у хронологічному порядку.

Перша з них була проведена протягом листопада 1918 року. 16 листопада, керівники антигетьманського повстання оголосили загальну мобілізацію чоловічого населення у Васильківському і Київсько-

му повітах. З новобранців формували полки республіканського війська [18, арк. 434]. Телеграми, виявлені у фондах ЦДАВО України, дозволяють стверджувати про поширення її упродовж 18–20 листопада 1918 р. на усі регіони [24, арк. 690]. Але цим ніхто серйозно не займався. 20 і 24 листопада Директорія розпорядилася провести загальну мобілізацію [12, с. 83] «всіх здатних до зброї громадян України» [8, с. 211]. Умови, на яких чоловіки примусово закликалися до війська, Директорія виклала у законі «Про мобілізацію», прийнятому 27 листопада 1918 р. По мобілізації закликалися чоловіки віком від 20 до 35 років, які раніше проходили військову службу [1, с. 220]. Ті особи, що мали відстрочки під час мобілізаційних заходів, які проводилися попередніми режимами, і не проходили військової служби, підлягали призову нарівні з іншими [16, арк. 35]. Утім мобілізацію провести повноцінно не вдалося, оскільки Головне управління Генерального Штабу, враховуючи потребу в особовому складі війська, тимчасово перервало мобілізацію козаків, але не старшин [6, с. 3].

На кінець листопада 1918 р. чисельність вояків молоді Української армії становила близько 20 тис. осіб. [18, арк. 703].

Друга по рахунку мобілізація розпочалася 8 грудня і поширювалася на територію лише Лівобережної України. Вона стосувалася чоловіків 1897–1899 рр. народження. Для старшин і добровольців вікових обмежень не було. За архівним джерелом, поповнення до Українського війська відбувалося успішно. Селяни без вагань з'являлися на військовій дільниці (виняток становили повіти, де не провели відповідної роз'яснюючої роботи) [19, арк. 56]. Встановити наскільки зросла чисельність Українського війська, дислокованого у цьому регіоні, поки що не вдалося.

Третю мобілізаційну кампанію Директорія УНР провела у січні 1919 року. Вже 13 січня вона затвердила відповідний закон, згідно якого призивалися всі старшини до 43 та підстаршин до 25 років у тих повітах та місцях, де мобілізація, згідно закону Директорії УНР від 27 листопада 1918 р. досі не провадилася. Крайній термін цієї кампанії – 22 січня 1919 року [10, С. 1]. На цей раз дія закону поширювалася на всю Україну [20, арк. 47]. 24 січня Директорія ухвалила додатковий закон про достроковий призов молоді для доукомплектування старшинського складу армії [4, с. 119]. На початок січня 1919 р. на Лівобережжі українська республіканська армія у своїх рядах нараховувала 39 800 багнетів піхоти, на Правобережжі – 26 700 багнетів. У процесі формування ще було 55 тис. вояків різної зброї [5, с. 89].

Наступна, четверта мобілізація проводилася упродовж лютого 1919 року. 2 лютого РНМ УНР прийняла, а 17 лютого Директорія УНР затвердила [8, с. 684] закон про достроковий призив до виконан-

ня військової повинності народжених у 1900 р. (йшлося про старшин та урядовців-вчителів до 43- річного віку).З'явитись на збірні пункти треба було 5–7 березня [17, арк.1 зв.]. З 10 лютого по 1 березня призивалися чоловіки, що народилися в 1899 р., а з 6 березняна дійсну військову службу –1900 р. н. [4, с.119].Українська армія на початку березня 1919 р.нараховувала 30,5 тис. багнетів [12, с.193].

Через загрозливу ситуацію на фронті, у квітні 1919 року проведено п'яту дострокову загальну мобілізацію до лав української армії. 7 квітня до виконання військової повинності на всій території УНР закликалися, народжені в 1900 року і всі ті, хто не були призвані до війська, за відповідним законом від 22 лютого 1919 р. [21, арк. 43 зв.]

Після успішних наступальних дій армії УНР на початку літа 1919 р., у липні провели шосту мобілізацію. Ще 9 червня 1919 року С. Петлюра підписав наказ №77 Головної команди війська УНР про здійснення мобілізації всіх козаків 1889–1898 рр. народження, які вже були у війську, а також підстаршин у віці до 40 років [21, арк. 34 зв.].Чисельність війська на початку червня становила близько 39000 бойовогоскладу[23, арк. 38].27 червня 1919 року міністр внутрішніх справ повідомив Подільського губернського комісара, що на 15 липня призначено явку на збірні пункти новобранців, які з'явилися сюди за наказом від 26 січня 1919 р., але були відпущені. Йшлося про осіб 1899 р.н. та тих (у віці до 35 років), які в свій час пройшли військову службу, але не з'явилися по мобілізації[13, с.5].

Сьома мобілізація до республіканської армії відбулася зв'язку з наступом денікінської армії.27 вересня 1919 р. до війська закликали старшини 1889–1898 р. н. у 24 повітах [14, с. 265], підконтрольних владі УНР. Прибулих на збірні пункти відразу направили в армійські частини[15, с.122]. На 28 вересня 1919 р. загальна кількість мобілізованих становила 829 старшин 4191 підстаршин, 38894 вояків та 3181 новобранців [7, с. 172].

13 листопада 1919 року командувач армії УНР полковник В. Тютюнник віддав розпорядження про мобілізацію до війська чоловіків 1889–1898 рр. народження в повітах- Старокостянтинівському, Летицькому, Літинському, Могилівському, Новоушицькому і Кам'янецькому. Проте здійснити її не вдалося, так як адміністрація на місцях, знаючи про критичне становище УНР, просто зникла, а місцеве чоловіче населення не виявляло бажання поповнювати ряди війська, велика частина якого хворіла [1, с.222].

У січні 1920 р. провели обмежений набір особового складу до небагато чисельного війська УНР, причому на добровільних засадах. Ця мобілізація, восьма по рахунку, проводилася з 7–16 січня 1920 р. Її результати невідомі [3, С.2].

Дев'ята мобілізаційна кампанія проводилася у травні-червні 1920 року, у зв'язку з польсько-українсько-радянською війною. 12 травня 1920 року до війська закликали чоловіків 1897–1898 р.н. [2, с.205]. Поповнення приймали 24–28 травня у 22 повітах, підконтрольних УНР. Ті чоловіки, що народилися в 1899–1900 рр. приймалися до рекрутових частин, звідти, по закінченню військового навчання, поповнювали ряди бойових частин [25, арк.2].

У травні 1920 року мобілізаційні заходи проводилися також безпосередньо до військових частин, без реєстрації на збірних пунктах. Так, для поповнення 2-ї Стрілецької дивізії проводився призив новобранців 1899–1900 р. н, у Кам'янецькому, Ушицькому та Проскурівському повітах [24, арк. 23]. Для поповнення 6-ї запасової бригади, розташованої в м. Бердичеві тоді ж провели мобілізацію 20–21-річних хлопців в Бердичівському, Житомирському, Новоград–Волинському, Старокостянтинівському та Із'яславському повітах [22, арк. 32]. Проте, не скрізь провели ці заходи у встановлені терміни через польську військову присутність. Згодом вирішили повторити їх 5 червня [22, арк.34 зв]. Результати кампанії поки що не встановлені, хоча відомо, що на кінець липня 1920 р. бойовий склад української армії нараховував 10 тисяч багнетів [5, с.130].

Десята мобілізація до українського республіканського війська припала на вересень-жовтень 1920 р. Згідно закону, ухваленого Кабінетом Народних Міністрів і затвердженого Головним Отаманом військ УНР 14 вересня 1920 р., та відповідного наказу Командуючого Дієвою армією військ УНР від 24 вересня 1920 р., призивалися на військову службу [26, арк. 109] як генерали до 55 років, так і штабні офіцери у віці до 50, старшини і урядовці до 45 років. Мобілізація проводилася і в резервні частини [27, арк. 16]. Закликані до війська мали з'явитися в період з 30 вересня по 6 жовтня [9, С.1]. С. Петлюра повідомляв, що за той час мобілізували більш як 12 500 осіб [15, с.142].

4 листопада в Кам'янецькому, а 8 листопада 1920 р. в Проскурівському повітах оголосили одинадцять мобілізацію чоловіків 1896–1900 р. н. котрі не з'явилися до війська раніше [26, арк. 140]. Особи, які не підчинялися розпорядженню, вважалися дезертирами, до яких застосовували смертну кару [11, С.1]. Наприкінці листопада 1920 р. армія УНР нараховувала близько 40 тис. вояків [12, с.193].

Отже, мобілізаційні кампанії до українського війська у 1918–1920 рр. проводилися залежно від воєнно-політичної ситуації у різних регіонах України, але найчастіше у Правобережному. Постійні перенесення явки новобранців у мобілізаційні пункти, неможливість вчасно з'явитись, неорганізованість мобілізаційних Управ не завжди

забезпечували потрібну результативність для поповнення регулярних частин, хоча мобілізаційних кампаній було чимало і організовувались вони майже щомісяця, що не могло подобатися населенню.

Встановлення чисельності мобілізованих у зазначений період становить завдання для наших подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Гудима В. Діяльність органів місцевої влади на Поділлі в добу Директорії під час мобілізації до лав армії УНР (листопад 1918 – листопад 1920) // Краєзнавець Хмельниччини. Кам'янець-Подільський, 2014. Вип. 6. С. 46–51.
2. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923. Львів: Місіонер, 1998. Т.2. 345 с.
3. Закон про мобілізацію // Наша справа, 1919. 23 січ. №47. С.2
4. Заремба О. Військове будівництво в УНР взимку-навесні 1919 року // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: історичні науки. Кам'янець Подільський: Оіюм, 2005. Т.15. с.114–122.
5. Іванис В. Симон Петлюра – Президент України. Торонто: 5-ї станиці українських вояків, 1952. 258 с.
6. Київ // Чернігівські Губерніяльні вісти. 1918. 28 груд. № 43. С.3
7. Ковальчук М. Чисельність армії УНР у Кам'янецьку добу Директорії (червень–листопад 1919) в світлі архівних документів / Україна ХХ ст. і культура, ідеологія, політика. Збірник статей. Київ, 2007. Вип. 12. С. 159–197.
8. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. 640 с.
9. Наказ // Слово. Кам'янець-Подільський. 1920, 30 вер. Ч.2. С.1
10. Наказ Головної Управи війська У.Н.Р // Робітнича газета. 1919.21 січ. №438.С.1
11. Оголошення мобілізаційної комісії по місту Кам'янцю // Слово, Кам'янець-Подільський. 1920.4 лист. Ч.31. С.1
12. Пінак С., Чмир В. Військо Української революції 1917–1921 років. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 432 с.
13. Призив новобранців // Селянська громада, 1919, 13 липн. №4. С. 2
14. Статті, листи, документи. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, Т. III, 1999. 616 с.
15. Статті, листи, документи. Київ:ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. IV, 2006. 704 с.

-
16. ЦДАВО України. Ф. 538. Оп. 1. Спр. 14. 47 арк.
 17. ЦДАВО України. Ф. 1065. Оп. 1. Спр. 279. – 1 арк.
 18. ЦДАВО України. Ф. 1074. Оп. 1. Спр. 10. – 14 арк.
 19. ЦДАВО України. Ф. 1074. Оп. 1. Спр. 30. – 244 арк.
 20. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 90. – 57 арк.
 21. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 2. Спр. 30. – 71 арк.
 22. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 2. Спр. 33. – 62 арк.
 23. ЦДАВО України. Ф. 1092. Оп. 2. Спр. 60а. – Арк. 13.
 24. ЦДАВО України. Ф. 1216. Оп. 1. Спр. 72. – 750 арк.
 25. ЦДАВО України. – Ф. 3172. Оп. 4. Спр. 3. – Арк. 2, 21.
 26. ЦДАВО України. Ф. 3172 Оп. 4. Спр. 5. – Арк. 109
 27. ЦДАВО України. – Ф. 3254. Оп. 1. Спр. 3 – 26 арк.

The article covers the issue of multiple mobilization to the armed forces of the Ukrainian People's Republic (the Ukrainian National Army) in 1918-1920, during the struggle for the overthrow of the Hetman's regime and the counteraction to the Bolshevik and Denikin military formations.

Key words: *mobilization, Effective Army of the UNR, Directory, recruits.*

О.І. Марчук,

аспірант кафедри історії України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

**ЛЬВІВСЬКИЙ ЧАСОПИС «ВПЕРЕД» ЯК ДЖЕРЕЛО
ВИВЧЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ІВАНА ОГІЄНКА НА ПОДІЛЛІ
(листопад 1919 – травень 1920 рр.)**

Уперше проаналізовано матеріали періодичного видання „Вперед” (м.Львів, 1919-1920 рр.) про різні напрями і форми державотворчої діяльності Івана Огієнка у Кам'янці-Подільському на посадах головноуповноваженого і керівника Комітету головноуповноваженого уряду Української Народної Республіки в умовах польського адміністрування.

Ключова слова: часопис „Вперед”, Іван Огієнко, головноуповноважений уряду УНР, Комітет головно уповноваженого уряду УНР.

Врахування уроків державотворчих процесів доби Української революції 1917-1921 рр. має актуальне значення для сучасного розвитку незалежної України, її надійного просування у європейському напрямку. У цьому контексті важливо продовжувати узагальнення практики існування новітньої української державності, зокрема у найбільш драматичний його період, який припав на листопад 1919 – травень 1920 рр., коли підконтрольна УНР територія звузилася до кількох повітів Подільського краю, а відповідальність за життя державного осередку було покладено на авторитетного і амбітного міністра ісповідань Івана Огієнка, наділеного додатковими державними повноваженнями.

Із джерелознавчої бази, яка забезпечує дослідження тих процесів, з невідомих причин історики досі не використовували чималий інформаційний ресурс львівського часопису „Вперед”, що виходив в умовах польської анексії Східної Галичини.

Метою нашого повідомлення є аналіз опублікованих часописом „Вперед” матеріалів про діяльність Івана Огієнка, спрямовану на захист українських державності й людності у Кам'янці-Подільському – державно-політичному центрі, що протистояв польській гегемонії в суміжних землях.

Покинувши в середині листопада 1919 р. територію УНР через різке погіршення військово-політичної ситуації, уряд вимушено подався в еміграцію, створивши на певний час для виконання обмежених

державних функцій на обмеженій території спеціальний інститут головноуповноваженого уряду (ГУ) Директорії УНР на чолі з Іваном Огієнком. Львівська газета «Вперед» повідомляла, що, незважаючи на відступ українського війська, державні службовці багатьох міністерств залишилися у Кам'янці-Подільському. Суспільне життя проходило «нормальним ходом», університет і школи «функціонують без перепон», а «...начальну владу над містом і околицею обняв міністер освіти [ісповідань – О.М.] і ректор університету Огієнко» [1].

Одним з ключових завдань, які стояли перед ГУ, було забезпечення функціонування наявних у місті українських державних інституцій, покликаних підтримувати населення в той критичний момент Української революції. Саме тому «головним повновласником Української Нар[одно]ї Республіки мін[істром] Огієнком видано розпорядок, щоб всі школи в Кам'янці розпочали правильну науку, перестерігаючи всіх правил та розпорядків міністра просвіти У.Н.Р.». І це у той час, як польська комендатура відразу встановила у місті комендантський час, запровадила перепустки, зобов'язала повідомляти про всі громадські зібрання за 24 години до їх початку [2], що обмежувало демократичні свободи кам'янчан. І.Огієнко, використовуючи надані йому українською владою повноваження, намагався захистити права мешканців міста, багато разів звертаючись до польської команди міста і повіту з відповідними зверненнями. 7 січня 1920 р. газета „Вперед” писала, що «польські власті заводять там [у Кам'янці-Подільському – О.М.] свої порядки: багато українців арештовано, газети конфісковано, вивезено речей на 6 мільярдів карбованців, забрано авто І. Огієнка, непорозуміння з міською радою». Разом з тим повідомлялося і про успіх зусиль ГУ, який добився звільнення з-під польського арешту міського голови М.Килимника [3].

Редакція часопису отримувала з Кам'янця-Подільського різноманітну, як правило, перевірену багатогранну інформацію про важке життя державного центру УНР і, зокрема, роль у ньому Комітету головноуповноваженого; періодично розміщувала її на своїх шпальтах. На її основі читач у 1920 р. отримував розуміння того, що відбувалося майже за 300 км від Львова і до чого був причетний І.Огієнко. Розповідалося, що на різдвяні вакації за кордон відбула група працівників для придбання навчальної літератури для університетської бібліотеки. За розпорядженням ГУ, для цього виділили 1 млн крб [4]. Комітет головноуповноваженого віднайшов кошти для заснування українського незалежного театру, допомоги студентам на видання 3 і 4 числа їх журналу «Нова думка». А ще – для самоорганізації музичного товариства «Українська філармонія» [5]. Крім того, той же

орган ухвалив рішення виділити 300 тис. крб на охорону пам'яток мистецтва та старовини [6]. Школи на Поділлі залишалися під українським управлінням, гроші на їх утримання виділялися за розпорядженням І.Огієнка. Час від часу ГУ відвідував школи Кам'янця-Подільського. Для допомоги українським урядовцям, що частково опинилися в Проскуріві, він направив туди спеціального емісара, який прояснив питання. І. Огієнко зніціював питання про виплату трьохмісячної винагороди працівникам органів місцевого самоврядування (губернських і повітових установ), а також тим, яких збиралися звільнити з посад за польського адміністрування. На переконання міністра, ці кошти мали б надійти «...зі скарбу Річипосполитої польської. Розмір відправи уступаючим урядникам має рішити вища влада у Варшаві».

Завдяки настирливим заходам ГУ польська окупаційна влада дозволила залишитися в місті вихідцям з Галичини, які були викладачами чи студентами місцевого університету, працівниками місцевих органів чи збиралися поповнити українське військо, а також тим, хто мав постійну роботу [7]. Підтримуючи державних службовців, які опинилися у скрутному матеріальному становищі, І.Огієнко зарахував 11 працівників канцелярії Міністерства преси та пропаганди УНР до штату своєї канцелярії з призначенням відповідної платні [8].

Львів'яни та інші мешканці Східної Галичини з матеріалів часопису дізналися про те, як святкували 105-у річницю від дня народження Тараса Шевченка кам'ячани та тимчасово переміщені громадяни УНР. У цій події важливе місце посів сам І.Огієнко. Біля його службового приміщення красувався портрет Великого Кобзаря. [9]. До цього місця йшли колони маніфестантів, їх зустрічав ГУ. Одна із колон, у якій рухалися галичани, пролунала пісня „Не пора”, яка сильно обурила польських чиновників. Тоді ж капітан Оцеткевич видав розпорядження про депортацію за Збруч усіх вихідців з Галичини, які до середини 1919 р. там проживали. Це розпорядження польською мовою (за його невиконання передбачалася сувора кара) часопис представив на суд своїх читачів: „ Ze względu na ostatnie zajście, które miało miejsce w czasie uroczystości Tarasa Szewczenki, że jedna z grup maszerujących w pochodzie pozwoliła sobie na zaśpiewanie: "Ne pora Lacham służyty", zawiadamiam J.W.P. Ministra, iż do dnia 20 b.m. mają wszyscy mieszkańcy, którzy byli przynależni przed wojną do b. Galicyi, opuścić terytorium na wschód od Zbrucza. Żadnego wyjątku co do porów, nauczycieli i nauczycielek się nie postawi”. Щоправда, І. Огієнку дозволили подати до 18 березня 1920 р. список тих галицьких українців, які були вкрай потрібні університету [10].

Разом з тим читачі дізналися і про демарш польського посадовця, який мав місце того ж дня під час Шевченківських заходів у Народному домі. «...В Кам'янці на концерті в українському Державному театрі відспівано український гімн. Всі встали крім представника польської влади...» . Це стало підставою для ще одного протесту, який ГУ направив польській стороні [11].

Ім'я І. Огієнко неодноразово фігурує в опублікованих замітках цього часопису, присвячених порушенню польською стороною взятих на себе зобов'язань перед УНР. По-перше, пресове бюро при Українській місії у Варшаві «надіслало варшавським щоденникам комунікат», в якому пункт 5 присвячено ГУ. Тут йшлося як про невідповідність поведінки польської влади українським інтересам на Поділлі, так і щодо «зневажливого відношення тих самих властей до Головноуповноваженого Українського Уряду в Кам'янці, Огієнка» [12]. В „гарячих новинах” часопису від 18 лютого йшлося про арешт поляками українських міністрів, зокрема «міністра-президента І. Мазепу, голову варш[авської] дипл[оматичної] місії міністра А. Лівницького, міністра праці О. Безпалка, уповноваженого українського уряду ректора Огієнка і голову Національного Союзу проф. Корчинського», а також український державний банк в Кам'янці. Як зазначалося, ця «неймовірна звіста...та арештування викликало незвичайне враження серед цілого населення Кам'янця і околиці»[12]. Вже у наступному номері з'явилася інформація про те, що всіх заарештованих було звільнено [13].

Часопис розповідав зокрема про утворення в Кам'янці-Подільському такого консультативного органу, як Українська Національна Рада, що складалася з представників всіх наявних у місті осередків політичних партій, і була «прибичним, дорадчим голосом головноуповноваженого наддніпрянського правительства, яким тепер є професор Огієнко» [14]. Щоправда, не дуже фільтруючи інформацію, редакція при цьому умістила інформацію варшавського кореспондента газети «Громадська Думка» про те, що «українська влада в Кам'янці вже не існує. Є там ще і головноуповноважений уряду У.Н.Р. мін[істр] Огієнко, є губернський комісар і повітові українські влади та вони без значіння. Всю адміністрацію перебрали вже органи польської окупації» [15]. На жаль, жодних коментарів до цих суперечливих слів часопис не подав.

В одній із завершальних інформацій про життя державного центру УНР за І.Огієнка, яка з'явилася 22 травня 1920 р., часопис повідомив про переїзд всіх українських центральних інституцій з Кам'янця-Подільського до Вінниці, хоча й наголосив, що «...в Кам'янці лиши-

вся сам Огієнко, як ректор університету і головний уповноважений українського уряду на давній польській окупації» [16].

Отже, львівський соціал-демократичний щоденний часопис „Вперед” у 1919-1920 рр. вміщував інформацію про діяльність на Поділлі головноуповноваженого міністра уряду УНР Івана Огієнка та підконтрольних йому робочого (Комітет ГУ) і дорадчого органу (Рада ГУ), які варто залучити до джерельного комплексу при вивченні державотворчих процесів в Україні наприкінці 1919 – першої половини 1920 рр. Як свідчать уміщені в друкованому органі матеріали, представник вищої української влади докладав чимало зусиль для захисту українського суверенітету, залишків державних інституцій, допомоги держслужбовцям, підтримки українських закладів освіти, університетської бібліотеки, прогресивного молодіжного часопису, сприяв творенню українських театру і музичного товариства. Ним було організовано загальноміське свято на відзначення роковин Тараса Шевченка, здійснювалися заходи на захист прав та свобод українців, збереження пам’яток історії та архітектури тощо. Окремі опубліковані часописом матеріали потребують перевірки на достовірність за допомогою архівних джерел.

Список використаних джерел:

1. З Камянець // *Вперед*. Львів. 1919. 25 листопада. Ч.154. С.1
2. З Камянець // *Вперед*. Львів. 1919. 28 листопада. Ч.157. С.1
3. З український справ // *Вперед*. Львів. 1920. 7 січня. Ч.6. С.1
4. З Камянець. З університетського життя // *Вперед*. Львів. 1920. 14 січня. Ч.10. С.1
5. З Камянець. З діяльності Комітету Головноуповноваженого УНР // *Вперед*. Львів. 1920. 8 лютого. Ч.31. С.2
6. З Камянець. З діяльності комітету при головноуповноваженому // *Вперед*. Львів. 1920. 27 лютого. Ч.47. С.2
7. З Камянець // *Вперед*. Львів. 1920. 28 лютого. Ч.48. С.2
8. З Камянець. Ліквідація міністерства преси і пропаганди. Візитація шкіл // *Вперед*. Львів. 1920. 29 лютого. Ч.48. С.2
9. Шевченкове свято в Кам’янці // *Вперед*. Львів. 1920. 18 березня. Ч.64. С.3
10. Заборона побуту Галичан в Кам’янці // *Вперед*. Львів. 1920. 19 березня. Ч.65. С.5
11. З Камянець // *Вперед*. Львів. 1920. 24 березня. Ч.69. С.2
12. Арештування українських міністрів // *Вперед*. Львів. 1920. 18 лютого. Ч.39. С.1
13. Увільнення українських міністрів // *Вперед*. Львів. 1920. 20 лютого. Ч.41. С.1

14. 3 Кам'янець. Українська Національна Рада // *Вперед*. Львів. 1920. 21 лютого. Ч.42. С.1

15. 3 Кам'янець. Ліквідація української влади // *Вперед*. Львів. 1920. 12 березня. Ч.59. С.2

16. Вісті з України // *Вперед*. Львів. 1920. 22 травня Ч.118. С.1

For the first time, the materials of the EDITION «VPERED» (Lviv, 1919-1920) were analyzed for various directions and forms of IVAN OGIENKO'S STATE-BUILDING activity as a chief authorized OFFICER and head of the Committee of the Main Authorized Government of the Ukrainian People's Republic under the conditions of the Polish administration in Kamianets-Podilsky.

Key words: *magazine «VPERED», Ivan Ogienko, chief authorized OFFICER by the Government of the UNR, Committee of the main authorized Government of the UNR.*

Г.А. Черняк,
кандидат історичних наук
Одеська національна академія харчових технологій

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ЯК ПОТРЕБА В ЗРОСТАННІ ЗНАНЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ІТ)

У статті представлений короткий огляд останніх тенденцій росту потреб у сфері інформаційних технологій, виходячи з такого напрямку як поширена інформатизація суспільства.

Ключові слова: *інформатизація суспільства, інформаційні технології.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Характерною рисою сучасного періоду розвитку цивілізованого суспільства є процес інформатизації, який розглядається вченими, як глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є збір, накопичення, продукування, обробка, зберігання, передача і використання інформації, здійснювані на основі сучасних засобів мікропроцесорної та обчислювальної техніки, а також на базі різноманітних засобів інформаційного обміну. Це є переконливим доказом того, що науково-технічна революція поступово перетворюється в інтелектуально-інформаційну. Сучасні досягнення інформатики, обчислювальної техніки, оперативної поліграфії і телекомунікації породили новий вид високої технології, а саме інформаційну технологію. Весь цей комплекс (інформатика, всі технічні засоби інформаційного забезпечення, інформаційна технологія і ін.) становить інфраструктуру і інформаційний простір для здійснення інформатизації суспільства. Проблема інформатизації суспільства (поряд з іншими подібного рангу – безпеки, екології та ін.) стала пріоритетною і значення її в суспільстві постійно наростає.

Формування цілей дослідження. Метою статті є дослідження основних тенденцій в питаннях інформатизації українського суспільства за рахунок зростання знань у сфері інформаційних технологій.

Виклад основних результатів і їх обґрунтування. Швидкий розвиток комп'ютерної техніки та інформаційних технологій стало поштовхом до розвитку суспільства, побудованого на використанні різноманітної інформації. Таке суспільство отримало назву інформаційного суспільства. У ньому діяльність окремих людей, груп, колективів і організацій більшою мірою починає залежати від їх інформо-

ваності та здатності ефективно використовувати наявну інформацію. Тому, перед кожною людиною постає завдання: перш ніж зробити якісь дії, необхідно провести велику роботу зі збору та переробки інформації, її осмислення та аналізу. Знаходження раціональних рішень в будь-якій сфері вимагає обробки великих обсягів інформації, що часом неможливо без спеціальних знань і залучення спеціальних технічних засобів.

Тому процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій, громадських об'єднань на основі формування і використання інформаційних ресурсів неможливо без інформатизації суспільства.

Історія розвитку інформатизації почалася в США з 60-х рр., потім з 70-х рр. – в Японії і з кінця 70-х – у Західній Європі.

При інформатизації суспільства основна увага приділяється комплексу заходів, спрямованих на забезпечення повного використання достовірного, вичерпного і своєчасного знання у всіх видах людської діяльності. У такому суспільстві головне не стільки технічні засоби, скільки сутність і цілі соціально-технічного прогресу. Комп'ютери є лише базовою технічною складовою процесу інформатизації суспільства.

Таким чином, інформатизація суспільства забезпечує: активне використання інтелектуального потенціалу суспільства, сконцентрованого в друкованому фонді, і наукової, виробничої та інших видах діяльності його членів; інтеграцію інформаційних технологій в наукові і виробничі види діяльності, ініційовану розвиток всіх сфер суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності; високий рівень інформаційного обслуговування, доступність будь-якого члена суспільства до джерел достовірної інформації, візуалізацію представленої інформації, істотність використовуваних даних.

Застосування відкритих інформаційних систем, розрахованих на використання всього масиву інформації, доступної в даний момент суспільству в певній його сфері, дозволяє удосконалити механізми управління суспільним устроєм, сприяє гуманізації і демократизації суспільства, підвищує рівень добробуту його членів. Процеси, що відбуваються в зв'язку з інформатизацією суспільства, сприяють не тільки прискоренню науково-технічного прогресу, інтелектуалізації всіх видів людської діяльності, а й створенню якісно нового інформаційного середовища соціуму, що забезпечує розвиток творчого потенціалу індивіда.

Один з напрямків процесу інформатизації сучасного суспільства є інформатизація освіти – процес забезпечення сфери освіти методо-

логією і практикою розробки та оптимального використання сучасних або, як їх прийнято називати, нових інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних цілей навчання, виховання.

Процес інформатизації, так само, торкнувся і економічної галузі. Їх радикальне вдосконалення і пристосування до сучасних умов стало можливим завдяки масовому використанню новітньої комп'ютерної і телекомунікаційної техніки, формування на її основі вискоелективних інформаційно-управлінських технологій. Засоби і методи прикладної інформатики використовуються в менеджменті і маркетингу. Нові технології, засновані на комп'ютерній техніці, вимагають радикальних змін організаційних структур менеджменту, його регламенту, кадрового потенціалу, системи документації, фіксування і передачі інформації.

Сучасне суспільство навряд чи можна уявити без інформаційних технологій. Перспективи розвитку обчислювальної техніки сьогодні складно уявити навіть фахівцям.

Соціально-економічне планування та управління, виробництво і транспорт, банки та біржі, засоби масової інформації і видавництва, оборонні системи, соціальні та правоохоронні бази даних, сервіс і охорону здоров'я, навчальні процеси, офіси для переробки науковою та діловою інформації, нарешті, Інтернет – усюди ІТ. Для вільної орієнтації в інформаційному потоці людина повинна володіти знаннями в області інформаційних технологій, які проявляються в таких аспектах: в конкретних навичках по використанню технічних пристроїв (від телефону до персонального комп'ютера і комп'ютерних мереж); в здатності використовувати у своїй діяльності комп'ютерну інформаційну технологію, базовою складовою якої є численні програмні продукти; в умінні витягати інформацію з різних джерел: як з періодичної преси, так і з електронних комунікацій, представляти її в зрозумілому вигляді і вмінні її ефективно використовувати; у володінні основами аналітичної переробки інформації; в умінні працювати з різною інформацією; в знанні особливостей інформаційних потоків у своїй області діяльності. Інформаційні знання вбирають в себе знання з тих наук, які сприяють її розвитку і пристосуванню до конкретного виду діяльності (кібернетика, інформатика, теорія інформації, математика, теорія проектування баз даних і ряд інших дисциплін). Невід'ємною частиною інформаційних знань є знання нової інформаційної технології та вміння її застосовувати як для автоматизації рутинних операцій, так і в неординарних ситуаціях, що вимагають нетрадиційного творчого підходу. У процесі отримання інформаційних знань студенту у вузі поряд з вивченням теоретичних дисциплін інформаційного

напряму багато часу необхідно приділити комп'ютерним інформаційним технологіям, що є базовими складовими майбутньої сфери діяльності. Причому якість навчання має визначатися ступенем закріплених стійких навичок роботи в середовищі базових інформаційних технологій при вирішенні типових завдань сфери діяльності.

В інформаційному суспільстві центр ваги припадає на суспільне виробництво, де істотно підвищуються вимоги до рівня підготовки всіх його учасників. Тому в програмі інформатизації слід особливу увагу приділити інформатизації освіти як напряму, пов'язаного з придбанням і розвитком інформаційної культури людини. Це, в свою чергу, ставить освіту в положення "об'єкта" інформації, де потрібно так змінити зміст підготовки, щоб забезпечити майбутньому фахівцю не тільки загальноосвітні та професійні знання в галузі інформатики, а й необхідний рівень інформаційної культури.

Список використаних джерел:

1. Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь. М., 2002. С. 110.
2. Информационные технологии управления: Учебн. пособие для вузов / Под ред. проф. Г.А. Титоренко. М.: ЮНИТИ ДАНА, 2003.
3. Макарова Н. В., Матвеева Л. А., Бройдо В. Л. Информатика: Учебник. М.: Финансы и статистика, 1997.
4. Мелюхин И.С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития. М., 1999. С.21.
5. 5. Нейл Дж. Рубенкинг. Эффективный поиск в Интернете // PC Magazine. 2001. №6.
5. Ядов Г.Б. Информация и общество // Вокруг света. 2004. № 2.
6. Інформаційні системи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.islu.ru/k_inform/infssystemst.html.
7. Інформаційні технології. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kunegin.narod.ru/index.html>.

The article presents a brief overview of the latest trends in the growth of demand in the field of information technology, based on such a direction as the widespread informatization of society.

Key words: *informatization of society, information technologies.*

Д.Р. Яблонська,

провідний фахівець відділу наукової роботи і міжнародних зв'язків,
здобувач кафедри історії України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

П.М. БУЧИНСЬКОГО: ПРОФЕСОР, ВЧЕНИЙ ТА РЕКТОР

У статті описується постать професора та викладача Кам'янець-Подільського інституту народної освіти Петра Миколайовича Бучинського. Аналізується його науковий, творчий та життєвий шлях на теренах Поділля.

Ключові слова: *П.М. Бучинський, Кам'янець-Подільський інститут народної освіти, викладач, Поділля, ректор.*

Дослідження постаті П.М. Бучинського дозволяє ширше висвітлити ряд проблем, що пов'язані із освітнім життям Поділля, та й України загалом на початку ХХ ст. Вивчення діяльності ректора Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (далі – ІНО) дає змогу охарактеризувати загальні риси розвитку вищої школи на Поділлі.

Актуальність даного дослідження особливо зростає в наш час, адже діяльність усіх ВНЗ залежить як від наукового потенціалу викладачів, так і керівництва. Таким чином, дане дослідження свідчить про наукову актуальність, адже дана тема залишається майже не дослідженою.

Вагомий внесок у дослідженні постаті П. Бучинського належить сучасним історикам О.М. Завальнюку [10-15], А.Г. Філінюку [17], О.Б. Комарницькому [13; 15; 16], Е.М. Мельнику [17] тощо. Проте, подальші дослідження дають змогу відкрити ще чимало маловідомих сторінок історії діяльності Кам'янець-Подільського ІНО.

Постать П.М. Бучинського є досить визначною у творенні Кам'янець-Подільського університету. 12 лютого 1852 р. у с. Довжок Кам'янецького повіту у бідній польській родині народився майбутній ректор Петро Миколайович Бучинський. По закінченні Хотинської міської школи вступив до Кам'янець-Подільської гімназії, яку закінчив у 1873 році [3, арк. 11], а потім вступає на медичний факультет Київського університету, а згодом перевівся на фізико-математичний факультет [13, с. 17]. З 1874 р. навчався у Новоросійському університеті в Одесі. У 1877 р. він закінчує університет і залишається у ньому професорським стипендіатом на кафедрі зоології. 1891 р. захищає

магістерську дисертацію «До історії розвитку мізидів» (науковий керівник – професор А.О. Ковалевський), а через чотири роки у Варшаві – докторську: «Спостереження над ембріональним розвитком вищих раків» [2, арк. 3; 12, с. 238]. Після першого захисту одержав право читати лекції для студентів, як приват-доцент Новоросійського університету [7, арк. 68].

З 1895 р. Петро Миколайович обирається на посаду секретаря «Новоросійського товариства природознавців» [8, с. 3]. На цій посаді пропрацював 16 років, а з 1911 р. – голова «Новоросійського товариства природознавців» [1, арк. 33зв]. За весь період роботи у товаристві П.М. Бучинський був головним редактором збірника «Записки Новоросійського товариства природознавців» [1, арк. 33 зв.]. Як учений-зоолог П. Бучинський вивчає рослинний світ одеських лиманів, організовує зоологічну станцію для вивчення фауни Чорного моря [4, арк. 16]. За активну наукову роботу його було нагороджено орденами, а також надано чин статського радника [11, с. 66-67].

У 1911 р. П. Бучинський переїжджає до Кам'янця-Подільського та активно бере участь у створенні тут вищого навчального закладу [13, с. 5]. П. Бучинський заклав фундамент бібліотечного масиву університету, подарувавши велику кількість книг [13, с. 6]. Цього ж року Петро Миколайович ініціює створення у Кам'янці-Подільському товариства дослідників природи. Його було обрано президентом цього товариства, яке послідовно займалося вивченням природи рідного краю [14, с. 180]. 12 серпня 1919 р. наказом міністра освіти Української Народної Республіки вченому було надано звання заслуженого професора. 22 жовтня 1919 р. університет поповнився сільськогосподарським факультетом, на якому П. Бучинський став викладати зоологічні дисципліни [15, с. 17-18].

Кам'янець-Подільський ІНО був сформований на базі двох факультетів: фізико-математичного та соціальних наук (існувало також і підготовче відділення) [18, с. 375]. У жовтні 1921 р. відбулася реорганізація та утворено два інших факультети, а саме: професійної освіти і соціального виховання [17, с. 28-29]. У той час деканом факультету професійної освіти було обрано професора Петра Миколайовича Бучинського [16, с. 303]. У структурі даного факультету, який готував учителів для загальноосвітніх шкіл було два відділи: соціально-історичний і фізико-математичний. Щодо факультету соціального виховання, деканом якого був Володимир Олександрович Гериневич, то він здійснював навчання педагогів та організаторів освітніх закладів для дітей з відхиленнями у розвитку [11, с. 69-70].

1 жовтня 1922 р. 70-річний учений Петро Бучинський стає ректором ІНО [9, с. 58]. Очоловав Петро Миколайович інститут недовго –

через рік за станом здоров'я подав прохання звільнити його з посади ректора [5, арк. 64зв.; 6, арк. 77]. 23 жовтня 1923 р. ректором ІНО було призначено 40-річного професора Володимира Гериновича [10, с. 6].

Отже, фундатор першого українського університету створив масив для творення вищої освіти у радянський період на Поділлі. Його діяльність створила у Кам'янці-Подільському не тільки освітній, а й науково-культурний центр. Його доробок заклав наукову основу сучасних факультетів вже Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 1, спр. 39, арк. 33-35.
2. Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 3, спр. 17, арк. 3.
3. Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 3, спр. 17, арк. 11.
4. Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 3, спр. 17, арк. 14-18.
5. Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 3, спр. 17, арк. 64-64зв.
6. Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 3, спр. 17, арк. 77.
7. Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 3, спр. 17, арк. 68.
8. Герой праці (Ювілей професора П. Бучинського) // Вісти. 22 липня 1922 р. № 29 (233). С. 3.
9. Алещенко М.І. Професор Петро Миколайович Бучинський // Кам'яниччина в контексті історії Поділля : наук. зб. [редкол.: Л.В. Баженов, І.С. Винокур, Г.Б. Грубі та ін.]. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 1998. Т. 2. С. 58.
10. Завальнюк О.М. Геринович Володимир Олександрович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 28 с.
11. Завальнюк О.М. П.М. Бучинський: науковець, професор, громадянин (1852-1927 рр.) // Хмельниччина: Дивокрай. Кам'янець-Подільський, 2004. № 1-2. С. 66-71.
12. Завальнюк О.М. Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917-1920 рр.). Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. 496 с.

13. Завальнюк О.М., Комарницький О.Б. Бучинський Петро Миколайович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 32 с.

14. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.). Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. 632 с.

15. Завальнюк О.М., Комарницький О.Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2011 рр.): історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. 340 с.

16. Комарницький О.Б. Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 192-1930-х рр.: монографія. [наук.ред. – проф. О.М. Завальнюк]. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. 984 с.

17. Мельник Е.М., Філінюк А.Г. Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та втрати (1921–1930 рр.) // Освіта, наука та культура на Поділлі: зб. наук. праць [редкол.: А. О. Копилов (відп. ред.), І.С. Винокур, О.М. Завальнюк (заступ. відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 1998. Т. 1. С. 28-40.

18. Яблонська Д.Р. Ректори Кам'янець-Подільський інститут народної освіти (1921-1930 рр.) // Освіта, наука та культура на Поділлі: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2016. Т. 23: Присвячено 150-річчю від дня народження М.С. Грушеського. С. 373-380.

The article describes the figure of Professor and teacher of the Kamyanets-Podilsky Institute of Public Education Petr Nikolayevich Buchynsky. It analyzes its scientific, creative and life path in Podillya.

Key words: *Petro Buchinsky, Kamyanets-Podilskyi Institute of Public Education, teacher, Podillya, rector.*

УДК 376-056.26

А.Р. Андрєєва

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТА ДО ІНКЛЮЗИВ- НОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ

Автор статті обґрунтовує важливість оптимізації діяльнісного навчання у професійній підготовці студента до інклюзивного навчання учнів. Виокремлено умови оптимізації професійної підготовки студентів педагогічних ВНЗ. Зазначено, якими знаннями і навичками повинен оволодіти вчитель для успішного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Вказано компоненти та шляхи професійно-особистісної підготовки майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти.

***Ключові слова:** інклюзивне навчання, оптимізація, діяльнісний підхід, професійна готовність вчителя.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Доцільність упровадження освітніх технологій у підготовку майбутніх педагогів безпосередньо залежить від виділення й урахування умов, завдяки яким найоптимальніше реалізуються цільові, змістові та процесуальні складові цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми удосконалення змісту й організаційних засад професійної освіти майбутніх педагогів стали предметом наукових досліджень провідних науковців (А. Вербицький, Р. Гуревич, Е. Зеєр, С.Максименко, А. Матюшкін, В. Панок, В. Семиченко, Л. Шнейдер та ін.). Водночас, у контексті сучасних реформацій у галузі вищої освіти предметної розробки потребують питання оптимізації фахової підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти, що й стане метою нашої публікації.

Мета нашого дослідження полягає в обґрунтуванні сутності та умов оптимізації діяльнісного навчання в професійній підготовці студента до інклюзивного навчання учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті нашого дослідження під умовами оптимізації будемо розуміти поєднання методів, форм і засобів навчальної діяльності студентів, забезпечення

цілеспрямованої організації взаємодії суб'єктів педагогічного процесу з метою досягнення поставленої мети, завдань і рівнів фахової підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, можемо виокремити такі умови оптимізації професійної підготовки студентів педагогічних ВНЗ:

1) діяльнісно-змістовий контекст професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в класах з інклюзивним навчанням; 2) науково-методичне забезпечення процесу формування готовності майбутніх фахівців до роботи з учнями з особливими освітніми потребами; 3) аксіологічно-рефлексивний супровід стимулювання в студентів позитивної мотивації професійної діяльності; 4) системний моніторинг процесу фахової підготовки.

Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів, на нашу думку, вимагає формування в освітньому середовищі ВНЗ інтегрованої, стійкої і динамічної системи знань, яка розвиватиме професійно важливі якості, необхідні для реалізації специфічних фахових функцій вчителя в умовах інклюзивної освіти. Забезпечення такого контексту передбачає вивчення стану викладання дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, внесення змін до їхнього змісту з урахуванням сучасних запитів науки і практики; раціональне використання принципів інтеграції навчальних дисциплін; забезпечення практичної і методичної спрямованості викладання фахових дисциплін; впровадження особистісно-орієнтованого, системного й діяльнісного підходів до моделювання технологічно-змістових засад організації фахової підготовки в аудиторній роботі, під час навчальної та виробничої практики [3].

Оптимізація діяльнісного навчання може бути ефективно реалізована, якщо в студента присутня мотивація до навчальної та практичної діяльності. Також, для того, щоб оптимізація навчального процесу була результативною, важливо застосовувати в освітньому процесі активні форми діяльнісного навчання: майстер-класи, проекти, які безпосередньо пов'язані з інклюзією, написання науково-дослідних робіт, специфічні навчальні тренінги, волонтерська робота. Участь у волонтерстві відіграє важливу роль, адже майбутні вчителі отримують вагомий досвід навчальної, виховної, соціальної, організаторської роботи та психологічної підготовки.

Традиційної загальнопедагогічної підготовки спеціалістів, що здійснюється у ВНЗ, для ефективної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, звичайно, недостатньо. Тому дуже важливо підготувати педагогів до роботи в окресленому напрямку, забезпечити інструментарієм та моделями альтернативного навчання, допомог-

ти їм оволодіти знаннями, технологіями та методами роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Процес формування професійної готовності вчителя до інклюзивного навчання – процес багатогранний і надзвичайно складний, який відбувається протягом усього життя вчителя та розв'язується за допомогою школи, методичної служби, психологічного супроводу.

У контексті нашого дослідження, пріоритет віддаємо наступним напрямкам професійної підготовки: мотиваційно-просвітницькому, навчально-практичному, методичному, інформаційно-консультативному, волонтерському.

Педагоги класів з інклюзивним навчанням повинні мати спеціальну фахову підготовку: ознайомлення з психофізичними особливостями дітей з вадами розвитку, обізнаність зі спеціальними методами і прийомами навчання дітей з особливими освітніми потребами, доступними технічними і дидактичними засобами навчання, ергономічними нормами і вимогами до організації і здійснення процесу їхнього навчання тощо.

Отже, успішна та ефективна практична реалізація процесу інклюзивного навчання залежить насамперед від ставлення до нього учителя як суб'єкта навчальної діяльності. Готовність учителя до інклюзивного навчання є складною інтегральною якістю, яка включає як професійні вміння, так і особисту готовність.

Аналіз літературних джерел дали можливість визначити такі компоненти професійно-особистісної підготовки майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти: особистісний, мотиваційний, креативний, діяльнісний.

Основними умовами становлення професійно-особистісної підготовки педагога до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку є: рефлексія вчителя та внутрішня мотивація до здійснення інклюзивної освіти; орієнтація на особистісну індивідуальність кожного вихованця, забезпечення диференційного та індивідуально-творчого підходу; інформаційне забезпечення підготовки педагога у вузі, застосування комунікаційних технологій, інтернет-ресурсів, модульна побудова процесу формування підготовки, що передбачає переведення студентів з пасивного виконавця в активного суб'єкта саморозвитку; включення студентів в науково-дослідну роботу через залучення до проектної діяльності і участі в міжвузівських студентських олімпіадах; використання проблемних, інтерактивних, дискусійних, інноваційних методів [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ми переконані, що оптимізація діяльнісного навчання у професійній підготовці студента до інклюзивного навчання учнів можлива лише за умови

формування учителя нової генерації, спроможного системно і систематично здійснювати корекцію навчання й виховання дітей в умовах інклюзивної освіти та спеціальної підготовки. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в експериментальному дослідженні ефективності умов оптимізації діяльнісного підходу в підготовці майбутніх учителів до роботи в класах з інклюзивними навчанням.

Список використаних джерел:

1. Алехина С. В, Алексеева М. Н., Агафонова Е. Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании // Психологическая наука и образование. 2011. № 1. С. 83-91.
2. Колупаева А.А. Инклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. К.: «Самміт-Книга», 2009.
3. Семиченко В. А. Психологические основы процесса профессиональной подготовки студентов вуза: Учебное пособие. Полтава, 1989. 86 с.

The author of the article substantiates the importance of optimization of activity training in the professional preparation of the student for inclusive education of pupils. The conditions of optimization of professional training of students of pedagogical higher educational institutions are singled out. It is noted what kind of knowledge and skills should be mastered by a teacher for the successful education of children with peculiarities of psychophysical development. The components and ways of professional-personal training of the future teacher for work in conditions of inclusive education are indicated.

Key words: *inclusive education, optimization, activity approach, teacher's professional readiness.*

Г.М. Беспалько,

асистент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

**РОЗВИТОК МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ЗОБРАЖУВАЛЬНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНЯТ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ
(друга пол. XX – поч. XXI ст.)**

У статті розглянуто основні напрями теоретичних досліджень з методики навчання зображувальній діяльності дошкільників у вітчизняній педагогіці другої половини XX – початку XX століть. Встановлено, що учені обґрунтували значення зображувальної діяльності як засобу естетичного розвитку дітей; розробили зміст, методи та прийоми навчання зображувальній діяльності. Упродовж досліджуваного періоду увага акцентувалась на особливостях методики керівництва зображувальною діяльністю у різних групах дошкільних закладів та з урахуванням індивідуального підходу.

***Ключові слова:** дошкільник, зображувальна діяльність, дошкільний заклад, малювання, аплікація, ліплення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне суспільство поряд з формуванням людини діяльної потребує й виховання естетично розвинутої особистості, здатної на особливу духовно-практичну активність, змістом якої є побудова індивідуальної картини світу через створення виразних художніх образів, а метою – гармонізація стосунків зі світом, моделювання образу «Я». Таке життєве спрямування починає формуватись у дошкільному дитинстві через зображувальну діяльність, яку учені розглядають як ефективну форму художнього засвоєння дітьми навколишньої дійсності, в процесі якої вони зображають предмети і явища, виражають своє ставлення до них. Сьогодні, коли головною метою дошкільної освіти є формування у дитини основ світогляду, ціннісного ставлення до навколишнього світу й визначення свого місця у ньому через самопізнання й самоствердження, певного переосмислення потребують зміст і методика навчання зображувальної діяльності. Накопичений упродовж др. пол. XX – поч. XXI ст. досвід, сконцентрований у працях вітчизняних дослідників, є важливим джерелом для опрацювання й удосконалення сучасними ученими та вихователями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Означена проблема передбачає необхідність звертання до наукових праць з

історії суспільного дошкільного виховання в Україні у 1950–1990-ті рр. (Л. Артемова, А. Богуш, Т. Бондаренко, Л. Голиш, С. Дітковська, Н. Манжелій, М. Соловей, А. Чаговець та ін.). Слід узагальнити роботи учених з питань діяльності дошкільних закладів освіти, зокрема, й у напрямі естетичного розвитку дітей (О. Венгловська, Т. Дегтяренко, Л. Пісоцька, Л. Покроєва, Т. Степанова, М. Федорова, М. Чернявська та ін.). Значне місце займає аналіз першоджерел – праць науковців др. пол. XX – поч. XXI ст. (В. Єзікєєва, Н. Сакуліна, Т. Казакова, Т. Комарова, В. Котляр, Г. Підкурманна та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вище зазначені дослідження виступають підґрунтям для висвітлення питання розвитку методики навчання дошкільнят зображувальній діяльності, яке потребує детального розгляду.

Формулювання мети статті. З огляду на вище окреслені обставини, метою статті є систематизація основних напрямів теоретичних пошуків вітчизняних учених др. пол. XX – поч. XXI ст. з проблеми методики навчання зображувальній діяльності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні питання навчання дошкільників зображувальної діяльності розглядається не тільки як процес засвоєння дітьми тих чи інших знань і вмінь з малювання, аплікації, ліплення, конструювання, а як виховання уміння естетично сприймати навколишній світ, передавати ставлення до нього у власних мистецьких витворах. Відповідно у дошкільних закладах слід забезпечити відповідні умови для повноцінного, своєчасного й різнобічного розвитку дитини, зокрема, мати професійно підготовленого, творчого, ініціативного вихователя. Специфіка зображувальної діяльності дошкільника полягає, з одного боку, в обмеженості володіння т. зв. «технологічними навиками», а з іншого – наявністю широкого простору дитячої фантазії, яка здатна творити нескінченну кількість художніх образів. Завдання вихователя – органічно поєднати й використати ці особливості, володіючи відповідними навиками навчання дітей зображувальної діяльності.

Методика навчання зображувальній діяльності як науковий напрям активно розвивалась з др. пол. XIX ст.: ще Ф. Фребель обстоював думку про важливість опанування дітьми різноманітними засобами зображувальної діяльності, робота з якими повинна регламентуватись [5, с. 38]. «Точкою відліку» у активізації наукових пошуків з питань методики навчання зображувальній діяльності дітей у досліджуваний період вважаємо запровадження «Програми виховання в дитячому садку» у 1963/1964 н. р. Її розділи щодо навчання образот-

ворчої діяльності, планування програмного матеріалу було укладено згідно результатів досліджень у галузі дошкільної педагогіки та психології післявоєнних років, з урахуванням передової практики. Теорія і практика керівництва зображувальною діяльністю дітей була провідною проблемою досліджень Н. Сакуліної; специфіку навчання дітей окремим видам зображувальної діяльності вивчали: предметному малюванню (В. Захарова), тематичному малюванню (А. Волкова, Л. Раєва), декоративному малюванню (Є. Васильєва, Є. Ковальська), ліпленню (О. Косаковська, О. Фадєєва, Н. Халезова) формування графічних умінь (Т. Комарова), особливості малювання з природи (Р. Козакова). Праці Т. Комарової присвячувались системному підходу у навчанні дітей різним видам зображувальної діяльності; проблему поєднання навчальних і творчих завдань у процесі навчання дітей зображувальній діяльності опрацьовували В. Єзікеєва, О. Дронова, В. Інжестойкова, В. Котляр, Г. Підкурганна; типологічні підходи до організації творчого пошуку дошкільників у процесі зображувальної діяльності експериментально обґрунтували В. Котляр, Г. Підкурганна, В. Захарова, О. Малицька.

У 60-ті – 80-ті рр. ХХ ст. основними аспектами методики навчання дітей зображувальній діяльності були: добір мистецьких творів з метою виховання інтересу до прекрасного, розвитку естетичних почуттів і методика ознайомлення з образотворчим мистецтвом; розробка програми навчання образотворчої діяльності (знання, уміння й навички, потрібні для зображення предмету, передача кольору тощо); методичних прийомів опанування дітьми технікою ліплення, малювання, наклеювання, вирізування; необхідність урахування індивідуальних відмінностей дітей у засвоєнні певних умінь; розробка методів навчання, у яких виділялись такі групи: методи, спрямовані на набуття вміння зображати, складати узори, прикрашати; методи, що забезпечують вироблення й міцне засвоєння технічних навичок, на вираження зв'язного змісту і створення виразного образу [3, с. 73].

У к. 80-х – на поч. 90-х рр. ХХ ст. у наукових дослідженнях Т. Комарової, Т. Казакової, Л. Парамонової, Т. Доронової, О. Нерсесова, Г. Грибовської та ін. утвердилась думка, що дитяча зображувальна діяльність може успішно розвиватися лише за умов цілеспрямованого педагогічного керівництва; методична підготовка, знання програмного матеріалу, володіння базовими видами зображувальної діяльності є обов'язковими вимогами до вихователя. Головними засадами методики навчання зображувальної діяльності були: для дітей вона має емоційний, творчий характер, повинна бути продуктивною, корисною; процес навчання повинен спрямовуватись на розвиток творчості, уміння відобразити враження від краси оточуючого світу і мистец-

тва [4, с. 3–6]. Детально розробляючи педагогічні засади навчання зображувальній діяльності, дослідники підкреслювали, що оволодіння технічними навиками – це лише шлях для збагачення естетичного світу дитини, засіб її естетичного розвитку.

Удосконалення технік зображувальної діяльності на поч. XXI ст., акцент на фізіологічних й психологічних особливостях зображувальної діяльності у дітей різного віку сприяли подальшій розробці «технологічних» аспектів методики навчання зображувальній діяльності дітей [1, с. 3-6]. Однак збереглась її основна мета – навчити дітей образно передавати життєві враження. Методика керівництва образотворчою діяльністю дітей як наука, що вивчає проблеми, пов'язані з експериментальною розробкою змісту, форм та методів навчання образотворчої діяльності в її різновидах (малюванні, ліпленні, аплікації, художньому конструюванні), була розроблена В. Котляром [2, с. 63].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, упродовж др. пол. XX – поч. XX ст. у вітчизняній педагогіці відбувся розвиток теоретичних засад методики навчання зображувальній діяльності дітей. Зокрема, сформульовані методологічні принципи розробки програм, добору методів і прийомів навчання різних видів зображувальної діяльності; апробовано методичні підходи до організації і змісту занять тощо. Подальшої розробки потребують питання інноваційних підходів до керівництва зображувальною діяльністю дошкільників як засобу естетичного розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Горошко Н.А. Зображувальна діяльність у дошкільному навчальному закладі. П'ятий рік життя: посібник. Харків: Основа, 2007. 208 с.
2. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2009. 198 с.
3. Методика навчання малювання і ліплення в дитячому садку: підручник. Київ: Радянська школа, 1968. 248 с.
4. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию: учебное пособие. Москва: Просвещение, 1991. 256 с.
5. Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду: учебное пособие. Москва: Просвещение, 1985. 255 с.

The article deals with the main directions of theoretical research on the methodology of teaching the figurative activity of preschoolers in the native pedagogy of the second half of the XX – the beginning of the XXI centuries. It was established that scientists substantiated the importance of figurative activity as a

means of aesthetic development of children; developed the content, methods and techniques of teaching figurative activity. During the investigated period, attention was focused on the peculiarities of the methodology of management of figurative activity in different groups of preschool institutions and taking into account the individual approach.

Key words: *preschooler, figurative activity, pre-school institution, drawing, application, modeling.*

УДК 373.5.016:331

Р.М. Білик,

кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається концептуальні засади професійної підготовки майбутніх фахівців професійної освіти з дисциплін професійного та практичного спрямування. Розкрито основні завдання, що висуваються до професійної підготовки фахівців професійної освіти.

Ключові слова: *компетентність; фахівці професійної освіти; професійна підготовка; навчальне середовище; охорона праці.*

Професіоналізм фахівця професійної освіти визначає рівень його професійно-технічної, професійно-технологічної, психолого-педагогічної та професійно-практичної підготовки. Разом з тим, сучасний ринок праці потребує не лише професійної самостійності фахівця, але й наявності в нього як професійної мобільності так і розвитку професійних здібностей. А тому актуальною проблемою є забезпечення формування професійної компетентності майбутніх фахівців з урахуванням різноманітних професійних функцій інженера і педагога.

У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що вища освіта покликана задовольняти потреби економіки країни у конкурентноспроможних фахівцях, а це, в свою чергу, потребує оновлення змісту професійної освіти з урахуванням сучасних виробничих технологій, обладнання та матеріалів [5].

Відомо, що конкурентоспроможність фахівця визначається його вартісними та якісними характеристиками. Водночас діюча нині система професійної освіти поки що не готова до забезпечення економіки країни фахівцями з підвищеним рівнем професійної компетентно-

сті, здатністю їх до швидкої адаптації до умов ринку праці. Прийнято, що ринок праці є сукупним попитом і пропонуванням робочої сили та впливає на життєдіяльність усіх соціальних систем, а отримані знання, уміння та навички мають бути орієнтованими на розвиток професійної компетентності, яка визначається ступенем підготовленості його до виконання виробничих завдань та нерозривно взаємодіє з професійною мобільністю.

Для досягнення відповідної професійної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти з охорони праці необхідно сформулювати, в першу чергу, знання з правових питань охорони праці, гігієни праці, виробничої санітарії, пожежної безпеки та електробезпеки, техніки безпеки у відповідній галузі виробництва [1].

Різноманітні питання шляхів удосконалення підготовки фахівців з питань безпеки життєдіяльності, збереження здоров'я студентів та охорони праці розглядалися у працях таких дослідників як: О. Авраменко, Е. Абільтарова, В. Бабич, С. Божедомова, С. Величко, В. Горашук, Н. Калугін, О. Кобилянський, О. Ковальова, М. Костюченко, С. Кириленко, Л. Кравченко, Г. Кривошеева, С. Лебедченко, Н. Медведьєва, Ю. Мельник, Н. Назаров, А. Нелюб, Ю. Плотніков, М. Петрова, Л. Сичьова, Є. Чернишова, С. Величко, Н. Калугін, Ю. Плотніков, М. Костюченко, Л. Кравченко, Н. Назаров, А. Нелюб, М. Петрова, Є. Чернишова та ін.

Охорона життя та здоров'я громадян у процесі трудової діяльності є одним із основних державних завдань, а тому в Законі України «Про охорону праці» задекларовані такі основні принципи державної політики в галузі охорони праці [4]:

- пріоритет життя і здоров'я працівників відносно до результатів виробничої діяльності підприємства;
- повна відповідальність роботодавця за створення безпечних і нешкідливих умов праці;
- обов'язковий соціальний захист працівників;
- використання економічних методів управління охороною праці;
- комплексне розв'язання завдань охорони праці з урахуванням напрямів економічної та соціальної політики, досягнень у галузі науки і техніки та охорони навколишнього середовища;
- встановлення єдиних нормативів з охорони праці для всіх підприємств, незалежно від форм власності і видів їх діяльності;
- здійснення навчання населення, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з охорони праці;
- співробітництво і проведення консультацій між роботодавцями та профспілками (представниками трудових колективів) при прийнятті

ятті рішень з охорони праці;

- міжнародне співробітництво в галузі охорони праці, використання світового досвіду організації роботи щодо покращення умов і підвищення безпеки праці.

Для реалізації даних принципів розроблено національні, галузеві, регіональні та виробничі програми покращення стану безпеки, гігієни праці і виробничого середовища.

Звісно, що навчання та систематичне підвищення рівня знань з питань охорони праці є фундаментальною основою безпеки праці, що забезпечує ефективну профілактичну роботу майбутніх фахівців професійної освіти з охорони праці та мають здійснюватись відповідно до національної, галузевої, регіональної та виробничої програм.

Аналіз досліджень з зазначених проблем підготовки майбутніх фахівців професійної освіти з охорони праці дозволяє констатувати, що значної уваги цьому питанню не приділялося. Вивчалися питання інтеграції курсів «Основи охорони праці» та «Безпека життєдіяльності» та методичних аспектів вивчення курсу «Безпека життєдіяльності» майбутніми фахівцями професійної освіти; розглядалися деякі питання електробезпеки на уроках профільного технологічного навчання; досліджувалося особливості вивчення теми «Шум і вібрація» з курсу «Охорона праці» майбутніми фахівцями професійної освіти; вивчалися окремі питання організації робочого місця. Варто відмітити, що наведена проблематика є важливим досягненням сучасних педагогічних досліджень. Однак, проведений аналіз дозволяє засвідчити, що питанню формування професійної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти з охорони праці уваги практично не приділялося, не вивченими залишаються питання впровадження інноваційних педагогічних методів, не дослідженими є проблеми обґрунтування та відбору змісту навчальних дисциплін й впровадження новітніх засобів інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання охорони праці майбутніх фахівців професійної освіти.

Усі компетентності майбутніх фахівців професійної освіти що формуються у процесі їх фахової підготовки мають мати професійну спрямованість. Разом з тим, компетентність майбутнього інженера-педагога визначається і розвитком у нього таких якостей, як: педагогічна ерудиція, педагогічне цілепокладання, педагогічне мислення, інтуїція, здібність до імпровізації [2].

Дані якості формуються у процесі всього курсу навчання, яке можна поділити на декілька етапів:

- етап формування знань і умінь з фундаментальних дисциплін;
- етап формування знань і умінь з профільних дисциплін;
- формування професійних умінь і навичок з професійно-

практичної підготовки у процесі проходження різного роду практик майбутніми фахівцями, а саме: ознайомчої, виробничої, технологічної, педагогічної, переддипломної.

Таким чином, аналізуючи ситуацію, що склалася можна констатувати наявність низки таких суперечностей:

➤ *на соціально-педагогічному рівні* – між вимогами суспільства до фахівця, здатного створювати та вирішувати педагогічні завдання безпечними способами та методами у складних нестандартних ситуаціях сучасного навчального процесу, а також недостатнім рівнем розвитку його спрямованості на безпечну професійну діяльність;

➤ *на науково-теоретичному рівні* – між необхідністю наукового обґрунтування процесу розвитку у студентів своєї безпечної професійної діяльності та недостатнім рівнем теоретичного забезпеченням цього питання;

➤ *на науково-методичному рівні* – між необхідністю підготовки фахівців, що володіють сформованими вміннями організації безпечної професійної діяльності і відсутністю у вищій школи достатнього науково-методичного забезпечення, необхідного для виконання цих вимог [4].

На сучасному етапі, ефективна підготовка учасників освітнього процесу закладів вищої освіти можлива за рахунок посилення практичної спрямованості навчання студентів. Одним із основних завдань закладів вищої освіти є формування у майбутніх фахівців професійної освіти здібність перетворювати здобуті у навчальному процесі теоретичні знання на професійні компетентності. Саме теоретична та практична підготовка студентів є ресурсом для формування професійної компетентності та кар'єрного зростання майбутніх фахівців.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук П.С., Білик Р.М., Мендерецький В.В., Николаєв О.М. *Управленческая поддержка обучения будущих специалистов. Problems of interpersonal relations in conditions of modern requirements to quality of education and the level of professional skills of experts.* Peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the CLII International Research and Practice Conference and III stage of the Championship in Psychology and Educational sciences (London, September 21 – September 26, 2017). London: IASHE, 2017. P. 9-13.

2. Білик Р.М. *Методика інтегрованого навчання основ охорони праці і безпеки життєдіяльності майбутніх учителів технологій* : дис. ... канд. пед. наук : 13 00 02 / НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ, 2012. 215 с.

3. Білик Р.М., Панчук О.П. Психолого-педагогічні особливості підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення на уроках трудового навчання. *Трудова підготовка в рідній школі* : науково-метод. журнал. № 2. 2014. С. 44-47.

4. Закон України «Про охорону праці». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 19.06.2018).

5. Законі України «Про вищу освіту» URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 19.06.2018).

The article deals with the conceptual principles of professional training of future professionals in vocational education in professional and practical fields. The main tasks of vocational training of professional education specialists are revealed.

Key words: *competence; professional education specialists; professional training; educational environment; labor protection.*

Д.М. Боднар,

асистент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ЗАСАДАХ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ ОСВІТИ

У статті висвітлено особливості формування професійної компетентності майбутніх вчителів англійської мови на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. Визначено місце та значення навчальної дисципліни «Педагогіка» в системі підготовки майбутнього вчителя англійської мови. Доведено, що специфікою побудови освітнього процесу з навчальної дисципліни «Педагогіка» для майбутніх вчителів англійської мови в умовах реалізації особистісно орієнтованої технології навчання є його двовекторна спрямованість: формування загальнопедагогічних компетентностей та комунікативної компетентності.

Ключові слова: *особистісно-орієнтоване навчання, компетентність, освіта, педагогіка, інноваційні технології навчання.*

Постановка проблеми. Запорукою сталого розвитку України та її європейського вибору стала необхідність реформування системи освіти України для забезпечення інтелектуального, духовного і культурного розвитку особистості. Одним із кроків реалізації державного підходу до реформування системи освіти України стала Концепція Нової української школи – ключова реформа в системі освіти України, що передбачає застосування нових підходів до навчання та змісту освіти, зокрема зміну парадигми навчально-виховного процесу від класичної предметно-знаннєвої до компетентнісної. Оскільки сьогодні йде мова про перспективи світового громадянства, що зумовлює наявність спільного засобу комунікації, існує тенденція глобалізації англійської мови та закріплення за нею статусу основного засобу міжнародного спілкування (LINGVA FRANKA). Тому однією з ключових компетентностей нової української школи визнано здатність спілкуватися іноземними мовами.

Це висуває вимогу радикального поліпшення мовної підготовки школярів, а також якісно нові вимоги до закладів вищої освіти щодо підготовки фахівців, зокрема майбутніх вчителів іноземних мов. А отже, мета закладів вищої освіти – формування висококваліфікованого фахівця, вчителя-філолога, що володітиме сукупністю систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних

цінностей, та сприяння його професійному та особистістому зростанню.

Мета цієї статті – визначити особливості та шляхи застосування особистісно орієнтованої технології навчання при формуванні професійної компетентності майбутніх вчителів англійської мови на навчальних заняттях з навчальної дисципліни «Педагогіка».

Аналіз джерел з теми дослідження. Концептуальні ідеї нової стратегії професійної підготовки здобувачів вищої освіти розробляються вченими О. Абдуліною, С. Архангельским, Н. Кузьміною, О. Пехотою, П. Підкасистим, С. Підмазіним, О. Семенов, А. Старєвою та ін. У працях науковців одним із концептуальних принципів сучасної освіти науковцями визнається принцип гуманітаризації, що передбачає застосування особистісно орієнтованої моделі освіти. Сьогодні існує потреба окреслити шляхи застосування особистісно орієнтованого навчання в системі вищої освіти, зокрема при вивченні дисциплін загально професійної підготовки, до яких відноситься й навчальна дисципліна «Педагогіка».

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчальна дисципліна «Педагогіка» є важливим засобом гуманітаризації освіти і формування особистості майбутнього вчителя іноземних мов, її завдання полягає у формуванні світогляду здобувачів вищої освіти і водночас забезпечення впливу на їхню інтелектуально-емоційну сферу. Основою для вироблення методики формування професійної компетентності з вищезазначеної навчальної дисципліни для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (англійська) галузі знань Освіта/Педагогіка є вимоги освітньо-професійної програми підготовки фахівців, якою визначено зміст базових компетентностей, серед яких ключовими мають стати: інтегральні – здатність розв’язувати складні педагогічні задачі й практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування принципів та методів дидактики і характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в середній школі; загальні – здатність розуміти вимоги до діяльності за спеціальністю, здатність до критичного аналізу, діагностики й корекції власної педагогічної діяльності, оцінки педагогічного досвіду (вітчизняного, закордонного) у галузі викладання іноземних мов та зарубіжної літератури з метою професійної саморегуляції й свідомого вибору шляхів вирішення проблем у навчально-виховному процесі, фахові – здатність застосовувати сучасні методи й освітні технології навчання, здатність використовувати досягнення сучасної педагогіки, здатність доцільно використовувати й створювати сучасне навчально-методичне та інформаційне забезпечення освітнього процесу,

здатність створювати позитивний морально-психологічний клімат для навчання, організувати ефективну комунікацію між учасниками навчально-виховного процесу (учні, учителі, батьки та ін.). Крім того, при обранні технології навчання доцільно відштовхуватися від загальнодидактичних принципів навчання, зокрема принципу науковості, що передбачає розкриття причинно-наслідкових зв'язків навчально-виховного процесу, включення до засобів навчання науково достовірних знань, які відповідають сучасному рівню розвитку науки, що реалізується в змісті навчального матеріалу, визначеному програмою навчальної дисципліни. З цього принципу випливають такі вимоги, як: ознайомлення з методологією педагогічної науки, сучасними підходами до навчання та виховання учнів середньої школи, теоретичними поняттями педагогіки (принцип навчання, технології навчання, метод, прийом навчання тощо). Застосування принципу поєднання теорії та практики має стати базою для підготовки до активної професійної діяльності. Звідси випливає завдання, що передбачає опанування студентами методології та технології створення навчальних ситуацій, які вимагатимуть від учня особистісного способу освоєння досвіду. Процес навчання у закладі вищої освіти має бути організований таким чином, щоб активізувати механізм особистісного розвитку кожного студента. На думку О. Пехоти та А. Старевої, цього можна досягти за умов використання особистісно орієнтованих засобів і методів організації освітнього процесу: створення особистісно стверджуючих ситуацій, перенесення спілкування у діалогічну площину, формування позитивних образів „Я”, створення ситуацій успіху, зміни позиції викладача стосовно студента [4, с. 57].

Основою навчання має стати принцип антропоцентризму, що базується на врахуванні інтересів, мотивів особистості. Для його реалізації на навчальних заняттях з навчальної дисципліни «Педагогіка» необхідно створити певні умови, а саме:

- забезпечити суб'єкт-суб'єктні відносини у процесі навчання; практичну спрямованість навчальної діяльності, зв'язок особистісного розвитку здобувача вищої освіти із досвідом його суб'єктної діяльності та попереднього навчання; індивідуалізацію та диференціацію навчання; морально-психологічний комфорт; свободу творчості;

- створити навчальне середовище, яке забезпечить активність пізнавальної діяльності студентів.

У процесі навчання викладач повинен домогтися становлення та розвитку таких якостей особистості майбутнього вчителя, як: рефлексивність, спонтанність, критичність мислення, інформаційну грамотність, комунікативність. Досягти цього можна за умови його побудови з максимальним врахуванням потреб та інтересів студентів.

Освітній процес має бути спрямований на активне стимулювання студента до самоцінної освітньої діяльності, спонукання до самоосвіти, саморозвитку, самовираження у процесі оволодіння знаннями.

Специфікою побудови навчальних занять з педагогіки для майбутніх вчителів англійської мови в умовах реалізації особистісно орієнтованої технології навчання є його двовекторна спрямованість: формування загальнопедагогічних компетентностей та комунікативної компетентності з опорою на індивідуальні особливості здобувача вищої освіти, врахування їх діяльнісних характеристик. Крім того, треба враховувати структурно-логічну схему підготовки фахівців зазначеної вище спеціальності, що передбачає інтеграцію навчального матеріалу з навчальних дисциплін «Педагогіка», «Психологія», «Методика навчання іноземних мов», «Методика навчання зарубіжної літератури». Тому педагогічно доцільно використовувати на навчальних заняттях такі методи, як конструювання навчальних ситуацій, диспути, аудитивний мікродіалог, діалоги, полілоги, рольові ігри, педагогічні тренінги, що забезпечить міждисциплінарні зв'язки, зокрема з навчальними дисциплінами «Психологія», «Практика усного та писемного мовлення», «Практична фонетика англійської мови». Практика засвідчує, що ефективним шляхом забезпечення самореалізації студентів є проведення навчального заняття у формі педагогічного форуму з елементами рольової гри, метою якого є розгляд актуальних педагогічних проблем, наприклад, темою такого форуму може бути: «Перспективи розвитку професії вчителя у соціальному розподілі праці», в обговоренні якої беруть участь «представник вишу», «вчитель», «студент».

Студенти мають бути ознайомлені з особливостями педагогічної комунікації, зокрема соціальної, під якою розуміють певний тип соціально-педагогічних відносин і спосіб встановлення зв'язку між вчителем та учнем; культурологічної, що сприяє забезпеченню діалогу культури дорослого та субкультури вихованця, культури педагогів різних поколінь і рівнів та дітей з сімей різних етно-національних і виховних традицій; технологічної, відповідно до якої здійснюється вибір форм комунікації (вербальна/ невербальна, безпосередня/опосередкована; інформаційної, що забезпечує обмін навчально-науковою інформацією; емоційної, що сприяє обміну чуттєвими станами та почуттями й переживаннями [1]. Виходячи з цих особливостей, студенти мають навчитися обирати найбільш ефективні й раціональні методи навчання англійської мови. Тому на практичних заняттях з педагогіки слід активно застосовувати групові форми роботи. Як правило, робота в групі сприяє покращенню комунікативних навичок студентів, створюються умови для індивідуального самовира-

ження всередині групи, вміння працювати в команді, розвивається дух суперництва, який сприяє мотивації студентів до навчання. Так, для залучення студентів до активної взаємодії можна застосовувати

Велику роль в організації особистісно орієнтованого навчання відіграє самостійна робота студентів. Важливим елементом її організації є формування у студентів інформаційної компетентності, під якою розуміють здатність знаходити, оцінювати, використовувати, продукувати й обговорювати інформацію в усіх її видах, що надасть їм можливість вільно орієнтуватися у сучасному надзвичайно насиченому інформаційному просторі. Тому при розробці методичних рекомендацій для самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни варто використовувати завдання творчого характеру, які спонукали б студентів до пошуку їх вирішення із застосуванням усіх можливих інформаційних джерел. Наприклад, «Охарактеризувати підходи різних авторів у визначенні понять «виховання», «навчання», «розвиток». При їх аналізі виділити домінуючу, головну функцію кожного поняття і на цій основі окреслити їх відмінності». Активізують творчу діяльність студентів такі форми роботи, як: презентації проектні роботи.

Висновки та перспективи дослідження. Сьогодення вимагає від педагога обізнаності з новими освітніми технологіями як засобами педагогічної підтримки самопобудови особистості, володіння інноваційними технологіями професійного впливу на вихованця та активної взаємодії з ним, а отже у процесі навчання у закладі вищої освіти необхідно застосовувати інноваційні технології, зокрема особистісно орієнтовані технології навчання, що забезпечуватиме співробітництво, саморозвиток, самореалізацію та самовизначення суб'єктів освітнього процесу, розкриття їхніх індивідуальних пізнавальних можливостей і сприятиме якісній професійній підготовці здобувачів вищої освіти. Тому перед науковцями стоїть завдання розробити практичні рекомендації з впровадження особистісно орієнтованих технологій в освітній процес закладів вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Бордовская Н.В. Системная методология современных педагогических исследований // Педагогика. 2005. №5. С.21-29
2. Землянська В. Підготовка майбутнього вчителя в умовах особистісно орієнтованої освіти // Шлях освіти. 2006. №1. С.31-35
3. Кучеренко І. Особисто орієнтована технологія навчання – пріоритетна концепція мовної освіти // Українська мова і література в школі. 2017. №2. С.8-14

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

5. Пехота О. М., Старєва А.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія. Миколаїв: Іліон, 2007. 272 с.

6. Семенов О. Професійна компетенція майбутнього вчителя української мови та літератури: зміст і структура // Українська література в загальноосвітній школі. 2003. №4. С.2-5

The article highlights the peculiarities of the forming the professional competence of future English language teachers on the basis of a personality-oriented model of education. The place and significance of educational discipline "Pedagogics" in the system of future English language teachers training are determined. It is proved that the specificity educational process development in pedagogical discipline "Pedagogy" for future English language teachers in conditions of person-oriented teaching technology implementation is its two-directional orientation: the forming of general pedagogical competencies and communicative competence.

Key words: *person-oriented learning, competence, education, pedagogy, innovative learning technologies.*

К.І. Демчик,

кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огіска

КРЕАТИВНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ НА ЗАНЯТТЯХ З КОНСТРУЮВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДО- ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено проблемі конструктивної діяльності дітей шостого року життя, спрямованої на розвиток креативності. Здійснено детальний аналіз найефективніших видів конструювання, які використовуються з метою креативного розвитку старших дошкільників.

Ключові слова: *креативність, конструктивний, конструювання, макет, креслення, каркас.*

Конструювання у житті дитини шостого року життя – надзвичайно сприятливий вид її діяльності оскільки, він надає невичерпні можливості для самих різних сторін її розвитку. Конструктивна діяльність є практичною діяльністю, що спрямована на отримання певного, заздалегідь задуманого реального продукту, який відповідає його функціональному призначенню. Характерною особливістю процесу конструювання є відтворення і перетворення (комбінування) просторових уявлень (образів), що сприяє практичного пізнання властивостей геометричних тіл і просторових відносин. На думку науковця М. М. Поддякова, особливо важливо розвиток просторової уяви і образного мислення відбувається у процесі конструювання. З одного боку, цей вид діяльності вимагає від дітей досить складного просторового орієнтування. Тобто, дитині необхідно уявляти конструкцію, яку вона створюватиме, в цілому, враховувати її просторові характеристики, взаєморозташування частин і деталей тощо. А з іншого боку, саме в конструюванні, як ні в якій іншій діяльності, формуються просторові орієнтування [4, с. 128].

На заняттях з конструювання діти шостого року життя навчаються планувати майбутню діяльність, аналізувати та контролювати власні дії, виправляти помилки, робити висновки тощо. У процесі такої роботи у дітей розвиваються рухи рук, дрібна моторика пальців, зорово-моторні координації, цілеспрямовані дії з предметами на основі тактильного та зорового сприйняття, окомір та перцептивно-рухова пам'ять.

У процесі конструювання розв'язуються такі освітні завдання:

-
-
- формувати уявлення про елементи різних конструкторів та будівельних матеріалів;
 - формувати уміння аналізувати споруду, виріб, схему, малюнок;
 - вчити розділяти складну форму на складові частини та навпаки – з простих форм складати складні споруди;
 - учити будувати споруду за заданими умовами (зразок, модель, вказівки тощо) та навпаки – робити графічне зображення до запропонованої моделі;
 - сприяти засвоєнню сенсорних еталонів (розмір, форма, колір, просторова характеристика) та використовувати їх для характеристики об'єктів;
 - формувати навички просторової орієнтації;
 - розвивати зорово-рухову координацію;
 - розвивати дрібну моторику рук;
 - формувати вміння створювати художній образ;
 - формувати художній смак у процесі оформлення конструкцій;
 - розвивати мовлення дітей.

У теорії дошкільної освіти існує низка класифікацій конструктивної діяльності дітей, але варто було би зупинитись на наступній, яка у повній мірі розкриває мету креативного розвитку дітей шостого року життя. Так, у роботі з старші дошкільниками виокремлюють технічне та художнє конструювання.

У процесі технічного конструювання діти шостого року життя відображають реальні об'єкти дійсності та створюють конструкції за асоціаціями з деякими казковими образами. При цьому вони моделюють їх основні структурні та функціональні ознаки: будівля з дахом та вікнами тощо.

Під час художнього конструювання, створюючи образи, старші дошкільники відображають не тільки структуру, скільки своє ставлення до об'єкту, характер образу.

Дитяче конструювання, особливо технічне, тісно пов'язане з ігровою діяльністю. На думку таких відомих педагогів, як В. Нечаєва, Є. Фльоріна, Т. Поніманська, це дає підстави розглядати конструювання як один з видів дитячої гри [2, с. 23 – 24].

Деяко іншої думки Л. Парамонова, яка, зважаючи на особливості ігрової діяльності та конструювання, вважає доцільним розведення цих двох понять. З точки зору науковця, на етапі раннього дитинства конструювання дійсно злите з грою. Згодом гра зумовлює розвиток навичок конструювання, а у старшому дошкільному віці сформована конструкційна діяльність стимулює розвиток гри. Тому не слід вису-

вати вимоги до якості конструкцій, які зведені під час сюжетно-рольової гри, адже це може зруйнувати хід самої гри. І обов'язково слід навчати дітей конструювання, не обмежуючись примітивними дитячими спорудами, – це значно збагатить розвиток дітей, зокрема розвиток ігрової діяльності [3, с. 59].

Конструювання за зразком, пропоноване ще Ф. Фребелем, полягає у тому, що дітям пропонують зразок будівлі, виробу з паперу та показують спосіб виготовлення цього об'єкту. Ф. Ізотова за зразок пропонувала брати фото або малюнок, а Л. Парамонова перетворення зразка за заданими умовами вважала перехідним етапом від конструювання за зразком до конструювання за заданими умовами [3, с. 67].

На думку дослідників дошкільної, у конструюванні за умовами дітям не дають зразка, а пропонують лише умови, яким має відповідати будівля. Ці умови визначають функцію об'єкта, скажімо: міст через річку певної ширини для транспорту та перехожих.

У конструюванні за моделлю дітям пропонують модель, у якій вигляд окремих деталей прихований (наприклад, конструкція, обклеєна папером). Так, дітям пропонують завдання, але не показують способів його розв'язання.

Навчання конструювання за простими кресленнями та наочними схемами доцільно розпочинати з використання простих схем, а потім переходити до конструювання за кресленнями.

У конструюванні за заданою темою дітям пропонують тематику конструкцій, а їх характер, матеріали для них діти обирають самостійно. Конструювання за заданою темою близьке до конструювання за задумом, але обмежене певною темою.

Конструювання з використанням каркасу передбачає попереднє ознайомлення дітей із простим каркасом як основою конструкції і демонстрацію різних трансформацій конструкції у зв'язку зі змінами каркасу.

Конструювання за задумом не є засобом навчання, воно лише дає змогу використати та закріпити знання та вміння, набуті дитиною раніше у процесі конструювання за зразком, за умовами тощо.

У процесі конструювання слід використовувати метод проблемного спілкування з дітьми. Педагог повинен підтримувати активний діалог, використовуючи відкриті запитання, що потребують відповіді у довільній формі та не містять у собі натяку на правильну відповідь, і навідні запитання: «Як ти вважаєш, якщо...», «Якщо зробити ось так, що буде?», «Як потрібно перевернути (поставити) цю деталь, щоб отримати таку фігуру, як на малюнку?», «Що потрібно доробити?», «Що змінилося?» тощо. Отримавши відповідь, педагог просить дитину обгрунтувати її [1, с. 15].

Таким чином, уміле використання педагогом різних видів конструювання та прийомів навчання дає змогу збагатити досвід дошкільників у конструюванні, розвинути увагу, точність сприймання, вміння порівнювати, аналізувати, планувати свою діяльність, а головне те, що це сприятиме розвитку конструкційних здібностей та креативності дітей шостого року життя.

Для старших дошкільників заняття з конструювання в закладі дошкільної освіти – це не просто виконання поставленого завдання, а цікава і захоплива гра, адже дитині хочеться побудувати, наприклад, будиночок або вежу з кубиків для того, щоб там жила улюблена лялька чи домашній улюбленець. Творче конструювання в закладах дошкільної освіти навчить створювати гарні вироби, допоможе дітям набути необхідних навичок.

Список використаних джерел:

1. Демидова Ю. Формування пізнавальної самостійності в конструктивній діяльності // Палітра педагога. 2006. № 4. С. 14 – 19.
2. Конструктивна творчість дошкільників / уклад. Н. О. Творогова. Харків : Основа. 2011. 160 с.
3. Парамонова Л.А. Теория и методика творческого конструирования в детском саду : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2002. 192 с.
4. Умственное воспитание детей дошкольного возраста / Под ред. Н. Н. Поддьякова, Ф.А. Сохина. Москва : Просвещение, 1984. 207 с.

The article is devoted to the problem of the constructive activity of children of the sixth year of life, aimed at developing creativity. A detailed analysis of the most effective types of design used for the creative development of senior pre-schoolers has been made. It is revealed that creative design in pre-school establishments will teach you to create beautiful products, help children acquire the necessary skills.

Key words: *creativity, constructive, design, layout, drawings, frame.*

А.А. Зубик,

провідний фахівець відділу наукової роботи і міжнародних зв'язків,
Лінгвістичного центру;

Т.В. Сторчова,

кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ЧАСУ

У статті розглядаються особливості викладання іноземних мов для майбутніх філологів у процесі інтернаціоналізації вищої освіти. Зазначено основні тенденції інтернаціоналізації вищої освіти, а також аспекти викладання іноземних мов, які потрібно розвивати в умовах інтернаціоналізації.

Ключові слова: іноземна мова, комунікативне навчання іноземної мови, інтернаціоналізація, студент-філолог.

Останні роки підходи до навчання іноземних мов (ІМ) стали визначальними як у середній так і у вищій школі, адже практика пост-радянських країн у галузі навчання ІМ екстраполувалася крізь призму філології як концепту, як знання про мову, її закони та принципи функціонування, а не як мову у статусі засобу комунікації. Покликанням сучасної вищої школи є вирішення проблем вдосконалення мовної та мовленнєвої діяльності студентів-філологів та розвиток їх мовної культури, яка є не лише основою загальної культури, але і засобом формування особистості, яка буде соціально успішною, зможе вільно орієнтуватися в культурному просторі та буде здатною до ефективної мовної взаємодії.

Нині розпочинається якісно новий етап глобалізації та інтернаціоналізації вищої школи, за якого міжнародна інтеграція освіти розглядається як основний чинник конкурентоспроможності держави в світовій економіці. Вища освіта наближається до епохи реформ, що має на меті підвищення якості вищої освіти в процесі взаємодії різних національних освітніх систем.

Особливості інтернаціоналізації вищої освіти знайшли висвітлення в працях зарубіжних (Дж. Джейкобз і Т. Фаррел Ф. Альтбах, Дж. Дейвіс, С. Каннігем, Дж. Найт та ін.) та українських вчених (Л. Ковальчук, С. Вербицька, Я. Боллобаш, О. Локшина, Л. Пуховська та ін.).

Компетентний фахівець потребує знань, вмінь та навичок, які необхідні та актуальні не лише в країні його проживання, а й у всьому світі. Як зазначає П. Сисоєв, культурознавча обізнаність необхідна людині для правильної інтерпретації того, що відбувається в конкретній ситуації в іншокультурному середовищі [2, с. 61]. Успішність міжкультурної (МК) взаємодії забезпечується адекватним сприйняттям її учасниками один одного, взаємним урахуванням потреб співрозмовників та усвідомленням того, як кожен з них сприймає вербальну та невербальну поведінку, притаманну носіям контактуючих культур [2, с. 62].

Саме тому під час вивчення ІМ, яка є відображенням іноземної культури (ІК), необхідно виховувати людину толерантну, здатну до діалогу культур, культурного наслідування, сприймання й створення світу в гармонії його багато вимірності, людину, здатну до життя у полікультурному та МК просторі.

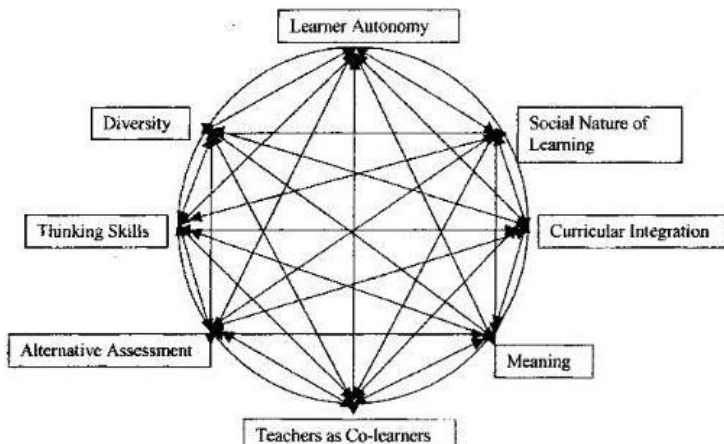
Одним із показників готовності особистості до МК комунікації є сформованість її іншомовної соціолінгвістичної компетентності (ІСЛК). Особливого значення набуває сформованість ІСЛК у майбутніх філологів – вчителів та викладачів, які впродовж своєї професійної діяльності будуть відповідати за успішне співвивчення ІМ та ІК своїх учнів. Яке зазначено в чинній Програмі з ІМ для університетів / інститутів, «важливим для студентів є те, що вони повинні розуміти можливу різницю між їхньою рідною та іншими культурами, а також розвивати позитивне сприйняття інших культур і набувати вмінь долати соціокультурні відмінності» [1, с. 7]. Завдання формувати ІСЛК належить до ключових впродовж усіх років підготовки майбутніх філологів, конкретизоване для кожного з курсів. Якщо на першому курсі студенти починають знайомитися з соціокультурними характеристиками життя країни, мова якої вивчається [1, с. 55], то на другому вони набувають глибшого усвідомлення історичного, соціального та культурного контексту життя англomовних-німецькомовних народів [1, с. 59]. Ми вважаємо, що для успішного формування ІСЛК необхідно використовувати комунікативний підхід у навчанні ІМ.

З початку 70-х років, коли комунікативний підхід авторитетно зазвучав у іншомовній освіті, він пройшов кілька етапів. На першому з них основні зусилля були спрямовані на розвиток методів викладання та формування комунікативної компетентності. Як наслідок, відбулося зміщення акценту з граматичних структур на комунікативні функції. Згодом поглиблений науковий інтерес привернув увагу до визначення комунікативних потреб і розробленні нових видів навчальної діяльності для застосування комунікативного підходу [4, с.

45]. Сьогодні комунікативний підхід у навчанні іноземних мов продовжує розвиватись і фокусується на різних формах роботи комунікативного спрямування (Running Dictation, Dictogloss, Teaching Proverbs etc.) та застосуванні автентичного матеріалу як на аудиторних заняттях, так і у самостійній роботі студентів. Методи і види навчальної діяльності все більше набувають форм, наближених до реальних умов спілкування, тому повинні широко використовуватися творчі, проектні, групові та інтерактивні форми роботи.

Методисти Дж. Джейкобз і Т. Фаррел визначають вісім інноваційних змін у іншомовній освіті, спричинених процесом інтернаціоналізації вищої освіти [3, с. 7]:

1. Learner autonomy;
2. Cooperative learning;
3. Curricular integration;
4. Focus on meaning;
5. Diversity;
6. Thinking skills;
7. Alternative assessment;
8. Teachers as co-learners.

Отже, йдеться про абсолютну зміну ролі викладача, який з носія інформації про особливості граматичного, фонетичного та лексичного матеріалу перетворюється на фасилітатора комунікації у процесі спільних зі студентами мовленнєвих видах діяльності (говоріння, читання, письма та аудіювання).

Список використаних джерел:

1. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : Проект / кол. авт. : С. Ю. Ніколаєва,

М. І. Соловей (керівники), Ю. В. Головач та ін. Вінниця : «Нова книга», 2001. 245 с.

2. Сысоев П. В. Культуроведческие аспекты обучения языкам международного общения // Вестник Томск. гос. ун-та. 2000. № 4. С. 61-67.

3. Jacobs G., Farrell Th. Understanding and Implementing the CLT (Communicative Language Teaching) Paradigm // TESL-EJ. 2003. No 5(1). 27 p.

4. Richards J. Communicative Language Teaching Today/ Jack Richards. N.Y.: Cambridge University Press, 2006. 47 p.

The article refers the peculiarities of teaching foreign languages of Philology department students in the process of internationalization of higher education. The main tendencies of internationalization of higher education, as well as aspects of teaching foreign languages, which need to be developed in conditions of internationalization are noted.

Key words: *foreign language, Communicative Language Teaching, internationalization, Philology department students.*

А.М. Коровська

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

**АСИСТЕНТ ВЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТ ДИТИНИ
В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ:
КОМУНІКАЦІЯ ТА СПІВПРАЦЯ**

Автор статті здійснює дефінітивний аналіз поняття «асистент вчителя» крізь призму нормативно-правового підґрунтя. Виокремлено функції асистента вчителя в класі з інклюзивним навчанням. Обґрунтовано важливість співпраці та комунікації асистента вчителя з асистентом дитини в класі з інклюзивним навчанням з метою забезпечення ефективної соціалізації та адаптації дитини з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, психолого-педагогічний супровід, асистент вчителя, асистент дитини.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність підвищення інтересу до посади асистента вчителя та співпраці його з асистентом дитини в системі інклюзивного навчання полягає в наявності чисельної кількості дітей з особливими потребами та необхідністю їх супроводу у ЗНЗ.

Так, станом на 1 вересня 2017 року в Україні налічується 65 000 дітей з ООП; 11 050 дітей з ООП отримали доступ до інклюзивного навчання; 22 тисячі класів з інклюзивним навчанням; 246 дітей з ООП навчаються в класах з інклюзивним навчанням в Чернівецькій області; 148 асистентів вчителів займають відповідні посади згідно штатного розпису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Так, проблему інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами та професійну підготовку майбутнього вчителя до цього напрямку роботи досліджує О.Гордійчук, З.Шевців. Розгляд основних завдань та функцій асистента вчителя знаходимо в працях Е. Чорнобой, А.Колупаєвої, О. Красюкової-Еннз.

Отже, **мета нашого дослідження** полягає у розкритті функцій асистента вчителя та асистента дитини та обґрунтуванні необхідності їх співпраці в системі інклюзивного навчання в ЗНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. За глибокими переконаннями А. Колупаєвої, *інклюзивна освіта* – (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища,

яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку [1, с. 49].

За Концепцією розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912, *інклюзивне навчання* – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [3].

У Статті 20. Закону України про освіту від 05.09.2017 №2145-VIII наголошується, що «при зверненні особи з особливими освітніми потребами або її батьків такі групи та класи створюються в обов'язковому порядку» [5].

Відповідно, інклюзивне навчання передбачає здобуття якісної освіти всіх дітей, в яких є навички самообслуговування будь-якого рівня сформованості, комунікація будь-яка, будь-яким способом та на будь-якому рівні та немає небезпечно-агресивної поведінки щодо інших. Але такі діти потребують психолого-педагогічного супроводу в класі з інклюзивним навчанням.

Так, за науковими поглядами Т. Скрипник *психолого-педагогічний супровід* – це пролонгований процес, спрямований на попередження виникнення (або усунення) у дітей з особливими освітніми потребами дестабілізаційних чинників, формування їхніх адаптативних функцій, забезпечення оптимального розвитку та здобуття ними якісної освіти в умовах навчального закладу [3, с. 7].

Супровід дитини з особливими потребами в класі з інклюзивним навчанням, за новим класифікатором професій, здійснює асистент вчителя.

Асистент вчителя – особа, яку наймає школа/округ для надання підтримки вчителям та учням, безпосередньо підпорядкована вчителю або директору [2, с.12].

Функціональні обов'язки асистента вчителя описало МОН України в листі «Щодо тривалості уроків в інклюзивних класах, функціональних обов'язків асистента вчителя» від 05.02.2018 № 2.5-281. Основна функція асистента вчителя як педагогічного працівника — співпраця з учителем класу, аби допомогти приділити увагу кожному учню під час освітнього процесу. Також, асистент вчителя допомагає саме вчителю в забезпеченні особистісно-зорієнтованого, індивідуального підходу в освітньому процесі дитини з особливими освітніми потребами [4, с. 4].

В *обов'язки асистента вчителя* входить також: допомога учням з особливими освітніми потребами у виконанні навчальних завдань,

залучення їх до різних видів навчальної діяльності; участь у складі групи педагогічних працівників закладу освіти; розробка й виконання індивідуальної програми розвитку дитини; адаптація навчальних матеріалів з огляду на індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини тощо [6].

Провідними *функціями асистента* вчителя є: організаційна; навчально-розвивальна; діагностична; прогностична; консультативна.

Також, психолого-педагогічний супровід дитини з особливими потребами може здійснювати *асистент дитини*. Функціональна відмінність асистента дитини від асистента вчителя полягає в тому, що асистент дитини може супроводжувати лише одну дитину з особливими освітніми потребами в навчально-виховному процесі. Асистент дитини не входить до складу посад педагогічних чи науково-педагогічних працівників навчального закладу. На роботу такого працівника обирають батьки дитини з особливими потребами і, відповідно, фінансують її теж батьки.

Асистент вчителя та асистент дитини повинні постійно бути в комунікації як між собою так і з батьками дитини та іншими членами мультидисциплінарної команди, щоби знати про певні прогеси в адаптації та соціалізації учня з особливими потребами. Комунікувати можна за допомогою листка спостережень, які ведуться щоденно асистентами. З власного досвіду, переконані, що цей метод - є одним із найефективніших способів комунікації, позаяк прогрес дитини можуть простежувати і батьки. Усталеними є інші способи комунікації, зокрема, усний діалог та листування в соціальних мережах.

В освітній системі, яка прагне бути інклюзивною, розбіжності й непорозуміння є природним і неминучим явищем.

З практики власного асистування відчуваються окремі труднощі у встановленні компромісних міжособистісних взаємин. Однак, усвідомлюючи той факт, що часті суперечки можуть нашкодити головному – соціалізації дитини з особливими освітніми потребами, починаєш відчувати важливість проблеми в цілому і розмежовувати пріоритети, зокрема.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ми глибоко переконані, що головним акцентуйованим стрижнем такої спільної роботи має стати гасло «Не нашкодь дитині з ООП!». Ось тоді, в атмосфері взаємної поваги, злагоженості, комунікативної культури та тісної співпраці всі суперечки та непорозуміння вирішуватимуться в позитивному спрямуванні. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виокремленні та експериментальному дослідженні організаційно-методичних умов співпраці асистента вчителя та асистента дитини.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзія – соціальна модель устрою суспільства / Алла Колупаєва, Оксана Таранченко // Початкова школа. - 2017. - № 2. - С. 47-50.
2. Працюємо разом: дитина з особливими потребами в школі. Довідник для батьків. Досвід Канади: посіб. - К.: Паливода А.В., 2012. - 50 с.
3. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчально-наочний посіб. / Уклад. Т. Скрипник. – Харків: Факт, 2015. – 40 с.
4. Асистент вчителя в інклюзивному класі: основні ролі та завдання сторінка [Електронний ресурс] Режим доступу:
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:uFffh6GcNkYJ:gimnasium1.in.ua/dodatkovy/inclusia/rekomendacii_po_organizacii_raboty_assistenta_uchitelya_v_ukra.doc+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=de
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс] Режим доступу:
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page2>
6. Які основні обов'язки асистента вчителя [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.pedrada.com.ua/article/2154-yak-osnovn-obovyazki-asistentavchitelya?utm_source=letter&utm_medium=letternews&utm_campaign=letternews_rnvp_130318&ustp=F

The author of the article provides a definitive analysis of the concept of "teacher's assistant", through the prism and regulatory framework. Also, the article describes the functions of teacher assistant in the class with inclusive education. The importance of cooperation and communication between the teacher's assistant and the child's assistant in the class with inclusive education is shown for effective socialization and adaptation of the child with special needs.

Key words: *inclusive education, psychological and pedagogical support, teacher's assistant, child assistant.*

Т.Л. Опалюк,

кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті відображені результати досліджень проблеми концептуальних, теоретичних підходів до розробки дидактико-методичного забезпечення формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя, вивчаючи можливість спеціального курсу з розвитку соціальної рефлексії та дотичних до проблематики гуманітарних дисциплін, визначених програмою його професійної підготовки.

Ключові слова: соціальна рефлексія, компетентнісна освіта, дидактико-методичне забезпечення, навчально-методичні кейси.

Актуальність проблеми обумовлюється необхідністю визначення адекватного процесуального супроводу, відповідного дидактико-методичного забезпечення формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, які були би орієнтовані на цілі означеного аспекту навчальної діяльності студентів, його прогнозований результат, а також особливості визначеної змістової основи. Процес формування та розвитку соціальної рефлексії майбутнього вчителя складний і поліфункціональний, він базується на комплексному осмисленні системи його професійної підготовки, виявленні умов ефективності процесу, визначенні алгоритмів діяльності та її дидактико-методичного забезпечення. Законірно, що відправною точкою формування навчально-методичного комплексу є структура соціальної компетентності педагога, зокрема, такого її сегмента як соціальна рефлексія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування соціальної компетентності майбутнього вчителя у комплексі методів, прийомів, методик, технологій організації діяльності займалися такі науковці як М.Докторович, О. Дубасенюк, А.Капська, О.Малихін, М. Євтух, І. Зязюн, О. Пометун, О. Савченко, С. Якименко та ін.

Метою статті є з'ясування особливостей дидактико-методичного забезпечення формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у комплексі його складових та пріоритетних напрямків оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Закономірно, що концепція формування дидактико-методичного комплексу розвитку соціальної рефлексії у контексті загальної соціальної компетентності має бути орієнтована як на статичний ракурс дослідження (ознаки, характеристики), так і динамічний (етапи розвитку).

Формуючи комплекс дидактико-методичного забезпечення розвитку соціальної рефлексії студента, виходимо з наступних позицій:

1. Формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя відбувається в ситуації запровадження компетентнісної моделі освіти, орієнтованої на формування спеціаліста мобільного, конкурентоздатного, який може оперативнo реагувати на професійні, соціальні ситуації, що постійно змінюються, і пов'язана з комплексом трансформаційних процесів, які відбуваються у різних сферах соціально-економічного, соціокультурного просторів. Тому апіорі основу має складати модель освіти з відповідним дидактико-методичним забезпеченням, альтернативна інформаційно-репродуктивній.

2. Соціально-рефлексійна компетентність є метапредметною і передбачає інтеграційні процеси як на рівні міждисциплінарних зв'язків в рамках гуманітарного циклу, що мають високий потенціал її розвитку, так і на рівні розвитку позиції студента як суб'єкта розвитку здатності до соціальної рефлексії в рамках організованого професійного навчання та самоосвітньої діяльності.

3. Соціальна рефлексія, як і соціально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя, формується на основі «Я-концепції», відповідно – за індивідуальною траєкторією. Тобто суб'єктом формування соціально-рефлексійної компетентності може виступати лише сам студент і ефективність процесу буде безпосередньо залежати від того, наскільки він розуміє сутність процесу, його головні теоретико-методичні засади, а також наскільки спроможний об'єктивно діагностувати в собі рівень проявів його характеристик, які безпосередньо та опосередковано вказують на рівень сформованості якостей, пов'язаних з інтегральною – соціально-педагогічною компетентністю.

4) Формування соціальної рефлексії на компетентнісній основі диктує необхідність переходу функцій управління означеним процесом з боку викладача на самоуправління, що реалізується студентом як суб'єктом навчальної діяльності, професійно-педагогічного становлення на основі самореалізації власного потенціалу, враховуючи стартові можливості кожного наступного етапу розвитку.

5) Проблематичність процесу полягає у складній архітектурі змістової організації соціальної рефлексії, відповідно, багатогранності сфери його застосування, яка виходить за межі освітньої, професійної

діяльності і набуває ознак особистісної якості, що визначає можливість орієнтуватися у соціальному, власному життєвому просторі, і що саме головне – стати суб'єктом його творення, оптимізації за визначеними критеріями якості.

За О. Малихіним, умовами, що підтримують реалізацію інноваційних освітніх технологій, є: 1) формування в студентів навичок аналізу навчальної інформації; 2) формування навичок самоврядування процесу навчання; 3) формування мотивів діяльності; 4) організація процесу навчання на основі його структурування [1, с. 134-135].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В оптимальному варіанті формування соціальної, соціально-рефлексійної компетентності студента позиціонується як інтерактивна діяльність викладача та студента, що реалізується у різних формах організації навчальної діяльності.

Тим більше, важливо зауважити, що рівень соціально-рефлексійної компетентності викладача є детермінантною ознакою його здатності до формування якісних, продуктивних дидактико-методичних умов, сприятливих для формування цієї компетентності у студента – майбутнього вчителя. А це означає, що всі навчально-методичні матеріали для викладача можуть бути біфункціональними: спрямованими на власний саморозвиток та професійні потреби у зазначеному контексті.

Отож, інтегрально критерії якості комплексу можуть бути конкретизовані через наступні показники (як результати його опрацювання): усвідомлення студентом потреби у розвитку соціальної рефлексії як чинника професійного саморозвитку, формування власного соціального, життєвого простору; розуміння сутності та динаміки розвитку соціальної рефлексії як засобу соціальної самореалізації; здатність до самовизначення у соціальному, життєвому просторі, формування взаємовідносин з іншими людьми (у тому числі дітьми) на основі результатів соціальної рефлексії; володіння методами розвитку соціальної рефлексії; здатність до стратегічного та тактичного програмування ефективної діяльності з професійного, соціального саморозвитку на основі результатів соціальної рефлексії.

Список використаних джерел:

1. Малихін О. В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / О. В.Малихін, І. Г.Павленко, О. О.Лаврентьєва, Г. І.Магукова. – Кривий Ріг : КДПУ, 2010. – 270 с.,
2. Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності //Соціалізація особистості: Збірник нау-

кових праць. За заг. ред. проф. А.Й.Капської. Том XVIII. – К.: Логос. – 2002. – С.70-76.

3. Опалюк Т. Л. Активно використовувані форми організації навчальної діяльності у педагогічних університетах у процесі формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя / Т. Л. Опалюк // Інтернаука. – 2017. – № 17(21). С. 56-59.

4. Opalyuk T.L. The genesis of identification and development of the problem of formation of the social competence of the future teacher / T.L. Opalyuk // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2017. – V. (60), issue 135. – P. 34–38.

5. Opalyuk T.L. Personality of the student of the pedagogical university as a subject of the process of the intended formation of the social reflexion of the future teacher / T.L. Opalyuk // European Applied Sciences. – 2017. – № 4. – С. 43–45.

The article presents the results of the research of the problem of conceptual and theoretical approaches to the development of didactic and methodological support for the formation of the social reflection of a future teacher by studying the possibilities of a special course on the development of social reflection and the humanitarian disciplines that are related to it which are determined by the program of the professional training.

Keywords: *social reflection, competent education, didactic and methodological support, educational and methodological cases.*

С.В. Поліщук,

кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

**МІСЦЕ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ
ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ
НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
(20-ті роки ХХ століття)**

Автор статті підкреслює значення фізичної праці у формуванні особистості учнівської молоді. Особлива увага звертається на її виховний процес. При цьому, на основі проведених ним досліджень і аналізу першоджерел, автор звертає увагу на те, яке велике значення приділяв Уряд молоді Української держави трудовому вихованню в період національно-визвольних змагань, якими є 20-ті роки ХХ століття.

Ключові слова: *виховання, праця, розвиток, ідея, школа, освіта.*

Найхарактернішою особливістю людського суспільства є те, що, нагромаджуючи досвід попередніх поколінь, кожне нове покоління старається застосувати цей досвід в своєму практичному житті. Інакше прогрес його поступального розвитку є неможливим. Це стосується усіх сфер людського життя, включаючи і процес його виховання.

Основною передумовою виникнення виховання, як відмічає вчений-педагог І.В. Зайченко, була трудова діяльність людини (яка лежить в основі її буття) і сформовані при цьому суспільні відносини. За його словами (з чим важко не погодитись) праця не тільки створила людину та викликала потребу в суспільній діяльності, сприяла виникненню і розвитку мови (засобу спілкування, навчання та виховання), заклавши основи існування людського суспільства, а й дала могутній поштовх вихованню й навчанню, розвитку матеріальної та духовної культури людського суспільства [2, с. 44-45].

У процесі фізичної праці в учнів розвиваються мускулатура, координація і точність рухів, зграбність, сила, витривалість. Праця сприяє їхньому розумовому розвитку. Зайняті різними видами праці діти кмітливіші, винахідливіші, у них багатший словниковий запас. Участь у трудових процесах впливає на їх поведінку, дисциплінує [6, с. 301].

Виходячи із вище сказаного, можна зробити висновок про те, що актуальність теми статті є очевидною.

Слід відмітити, що проблемам трудового виховання приділяли і приділяють увагу ряд провідних вітчизняних і зарубіжних вчених-

педагогів: А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, Л. Ваховський, С. Поліщук, І. Зайченко, М. Фіцула, В. Гурський, В. Присакар, Е. Федорчук і інші.

Метою написання статті є висвітлення значення трудового виховання на становлення учнівської молоді як особистості і його місце в освітній системі в період визвольної боротьби українського народу за державну незалежність.

На скільки важливим є трудове виховання у формуванні особистості ми знаходимо в працях визначних педагогів сучасності. Зокрема вчений М.М. Фіцула відмічає: „Людина розвивається духовно і фізично тільки в праці. Без праці вона деградує. Будь-які спроби уникнути продуктивної праці зумовлюють негарзди для особистості і суспільства” [6, с. 300]. Тому недаремно, передові громадські діячі і педагоги періоду визвольних змагань, якими вважаються для України 20-ті рр. ХХ ст., дбаючи за становлення незалежної демократичної держави, так ревнували за введення в національну систему освіти елементів трудового виховання.

На основі всебічного, об’єктивного дослідження і аналізу нормативно-правових актів (постанов, указів, законів і ін.) тогочасного уряду, а також наукових праць громадських діячів і педагогів початку ХХ ст. (С. Русова, Г. Гринько, Я. Чепіга, І. Передрій, О. Залужний, І. Соколянський, В. Протопопов, Я. Мамонтов, О. Музиченко, Б. Манжос, Д. Дурдуківський і ряд інших) ми можемо відмітити, що значний вплив на розвиток освітньої галузі й педагогічної думки в досліджуваний період справляла концепція трудової школи, яка не була однорідною. Частина її прибічників (так звані „мануалісти”) вважали, що в школі необхідно використовувати ручну працю, направлену а створення матеріальних цінностей. Інша група вчених розуміла працю в школі гранично широко, як різноманітну активну діяльність (мускульну, інтелектуальну, художню), яка сприяє розвитку дитини.

Ідея трудової школи в 20-ті роки набувала в Радянському Союзі, зокрема й в Україні, парадигмального статусу й розглядалась як альтернатива традиційній „школі навчання”, яку критикували за відірваність від життя. У перших нормативних документах радянського періоду як в Росії, так і в Україні йшлося саме про єдину трудову школу.

В умовах модернізації національної системи освіти й вітчизняної педагогічної думки стрімкими темпами змінюються методологічні основи, соціальні орієнтири та цінності, які визначають характер і направленість сучасної освітньо-виховної діяльності. Парадигмального статусу набула ідея особистісноорієнтованого навчання й вихо-

вання, реалізація якої сприяє гуманізації педагогічного процесу, усвідомленню вихованцем себе як особистості, його вільному і відповідальному самовираженню.

У науковій літературі 20-х років робилась спроба, спираючись на взаємодію педології й педагогіки, обґрунтувати ідею трудової школи. Н. Руновський дійшов висновку, що однією з наук, яка суттєво вплинула на розвиток ідеї трудової школи є педологія. Під її впливом сучасна наука про виховання сформулювала наступне положення: навчання в школі повинне здійснюватись у відповідності з інтересами й потребами дитини (школа для дітей, а не діти для школи). Саме трудова школа має змогу йти назустріч основній потребі дитячого віку – прагненню до дії, до діяльності. Вона не садить дитину за парту, не заставляє її тільки слухати вчителя, вчити уроки, а надає їй можливість постійної діяльності. Саме тому прогресивна педагогічна громадськість країн Заходу й українські педагоги вважають, що школа майбутнього може бути лише трудовою школою [4, с. 7-8].

Відомий український педагог Я. Чепіга надав розгорнуту характеристику так званому трудовому методу навчання. У старій школі, підкреслював він, панував книжний метод, який передбачав набуття знань через словесне навчання, абстрактним шляхом. У трудовій школі, на думку вченого, „процес здобування знань мусить йти через стосунки з речами, ознайомлення з об'єктами, з законами природи та її явищами за допомогою праці. Трудовий метод примушує школу відкрити широко двері для входу в неї всім сторонам життя й учні мусять зв'язати свою освіту з працею в майстернях, переробкою здобутого власним досвідом та лабораторним шляхом” [7, с. 100]. Трудовий метод навчання не віддаляє, а наближає до оточення, привчає учня спостерігати світ, відчувати природу, розвиває уміння, синтезуючи їх для одного певного світогляду. Як наслідок, школяр отримує такі життєві знання, звички й розуміння і такий їх обсяг, які в майбутньому можуть стати ґрунтовною базою для дальшого розвитку, „прикладання” при різноманітних умовах в практичному житті [7, с. 101].

Ще більш радикально стосовно трудової школи й трудового методу навчання висловлювався Я. Ряппо, який вважав що загальна освіта повинна давати не просто загальнотрудові вміння, а спеціальні вміння, які можна безпосередньо застосувати в практиці. „Все через виробництво і для виробництва – ось лозунг пролетарського просвітництва”, – писав він. Нам не потрібна трудова школа із спогляданням, узагальненням, абстракцією трудових процесів. Молодь у школі повинна працювати не споглядально, а активно займатись технічною творчістю з певною метою [5, с. 6].

У цей період приймається ряд нормативно-правових актів, які спрямовані на поглиблення освітньої діяльності України. В них знайшли своє закріплення елементи трудового виховання учнівської молоді як такого, що в найбільшій мірі відповідав тогочасній освітній системі.

Наркомос України здійснює реформування вітчизняної загальноосвітньої школи, у зв'язку з чим нарком Г. Гринько 4 липня 1920 року видає постанову „Про переведення в життя семирічної єдиної Трудової школи”, згідно з якою всі три- і чотирирічні початкові школи перетворюються в семирічні трудові школи [3, с. 509-512].

Важливі нормативні документи були законодавчо затверджені прийнятим в листопаді 1922 року „Кодексом законів про народну освіту У.С.Р.Р.”.

Як відзначає Л. Артемова, Кодекс створив належне правове поле для функціонування освітньої системи держави. Це був перший і єдиний такий документ в колишньому СРСР. Подібного зібрання законів не існувало в жодній союзній (радянській) республіці. Саме в Кодексі знайшли своє юридичне закріплення усі теоретичні і практичні напрацювання широкого загалу українських освітян.

Крім цього, Кодекс визначив мету виховання й освіти, яка полягала у формуванні нового покоління людей соціалістичного суспільства з матеріалістичним світоглядом, з психологією колективіста, з ґрунтовною і необхідною для суспільства кваліфікацією. Тобто як виховання, так і освіта повинні були бути направлені на формування людей нового типу, які були б здатні підтримувати диктатуру пролетаріату, знищити класове і створити нове суспільство, бути провідниками ідей комунізму [1, с. 290-291].

У пункті 189 Кодексу законів про освіту підкреслювалось, що в дитячих закладах дозволяються всі форми організації дітей як тимчасові, так і постійні, які об'єднують дітей в праці, розвивають їхню громадську самодіяльність й дух товариствськості та допомагають освіті виховувати їх у соціалістичнім дусі.

Список використаних джерел:

1. Артемова Л. Історія педагогіки України: підручник. К.: Либідь, 2006. 424 с.
2. Зайченко І. Історія педагогіки: у 2 кн.: навч. посіб. для вищ. навч. закл. К.: Вид. Дім „Слово”, 2010. Кн. I: Історія зарубіжної педагогіки. 624 с.

-
-
3. Протопопов В. Рефлексология и педагогика / В. Протопопов // Укр. вісн. рефлексології і експериментальної педагогіки. 1926. № 5. С. 6-7.
 4. Руновский Н. Идеологическое обоснование трудовой школы // Рад. шк. 1926. № 3/4. С. 3–9.
 5. Ряппо Я. Проблема воспитания и образования в Советском государстве // Путь просвещения. 1922. № 4. С. 1–7.
 6. Фіцула М. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. К.: Академвидав, 2007. 560 с.
 7. Чепіга Я. Практична трудова педагогіка. К.; Х. : Б.в., 1924. 121 с.

The author of the article underlines the value of manual labour in forming of pupil's personality. Special attention is paid to its educational process. Thus, on the basis of studies and analysis of original sources, an author pays attention to the fact that a large value was spared by Government of the young Ukrainian state to labour education in the period of national liberation competitions which are 20th of XX century.

Key words: *education, labour, development, idea, school, education.*

О.С. Ткачук

асистент кафедри музики

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

**ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В УКРАЇНІ
У II ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Стаття присвячена характеристиці джерельної бази дослідження проблеми патріотичного виховання школярів засобами музичного краєзнавства у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Автор обґрунтовує необхідність аналізу архівних фондів, у яких містяться важливі фактичні відомості з даного питання. Теоретичні розмірковування ілюструються переліком опрацьованих автором фондів обласних архівів Одеської та Чернівецької областей, у яких сконцентрована суттєва інформація з досліджуваної проблеми.

Ключові слова: музичне краєзнавство, історичне джерело, архів, фонд, патріотичне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Якість, результативність та об'єктивність історико-педагогічного пошуку залежать від повноти та широти спектру історичних джерел, які залучає учений. Їх опрацювання, аналіз, систематизація – умова ефективної діяльності і свідчення компетентності дослідника. Джерельна база досліджень з історії освіти, педагогічної думки України постійно збагачується в результаті пошуку, виявлення існуючих, але ще не відомих і не залучених до наукового обігу джерел, поповнення за рахунок створення нових пам'яток, що з'являються у процесі щоденної діяльності людей. Межі джерельної бази, її склад та характер визначаються проблематикою і характером дослідження. Вивчення проблеми виховання патріотизму школярів засобами музичного краєзнавства в Україні упродовж др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст. об'єктивно потребує залучення комплексу джерел, серед яких особливе місце займають архівні документи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Наукова література, аналіз якої необхідний для комплексного усвідомлення та вирішення завдань дослідження, може бути систематизована у декілька груп: філософсько-методологічні розробки, присвячені аналізу

методів та засобів наукового дослідження (Б. Афанасьєв, Б. Кедров, Б. Кузнецов, М. Планк, В. Садовський, В. Смирнов, А. Тарський, Д. Горський, Г. Щедровицький, П. Копнін, В. Свідерський, Є. Нікітін, Д. Горський та ін.); погляди вчених, які зробили внесок у розробку теорії і практики шкільного краєзнавства (П. Іванов, Д. Кацюба, О. Барков, Н. Милонов, К. Строев та ін.); ідеї музикознавців, що поклали початок розвитку музичного краєзнавства як галузі наукових знань (Б. Штейнпресс, М. Етінгер, Т. Куперт, Є. Карпова, Н. Мещерякова та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Широкий масив наукових праць слугує підтвердженням важливості окресленої проблеми дослідження, однак її окремі аспекти, а саме – виховний потенціал музичного краєзнавства в історії вітчизняної педагогіки – потребує окремого розгляду із залученням відповідних історичних джерел.

Формулювання мети статті (визначення завдання). З огляду на вище зазначене, метою статті є характеристика джерельної бази дослідження проблеми патріотичного виховання школярів засобами музичного краєзнавства у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Джерельна база – це сукупність (система) джерел різноманітних типів, родів, видів та різновидів, що акумулюють оптимальну інформацію про історичний процес, явище, подію [3, с. 19]. Опрацювавши опубліковані джерела, науковець обов'язково звертається до пошуку неопублікованих, які містяться у архівах. Джерелознавча методика – це система засобів і прийомів, яка дає змогу зорієнтуватися в інформаційному просторі, виявити місце зберігання джерел та перейти до їх дослідження. Щоб оптимально організувати пошук архівних матеріалів, слід дотримуватися обов'язкових умов, зокрема: перш ніж звертатися до архівів, необхідно вивчити мережу їх установ; опанувати систему науково-довідкового апарату архівів; окреслити коло фондів, у складі яких можуть зберігатися документи, що цікавлять ученого [2].

Підкреслимо, що сутність музичного краєзнавства полягає у вивченні сукупності усіх явищ музичної культури краю, а також у використанні матеріалу, отриманого в результаті цих досліджень, у навчально-виховному процесі закладів освіти. Джерельну базу дослідження роботи з патріотичного виховання школярів в Україні у др. пол. ХХ – на поч. ХХІ ст. засобами музичного краєзнавства складають документи, розміщені у центральних та обласних архівах. Так, у Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України узагальнююча інформація міститься у таких фондах: Ф. 2

Рада Міністрів Української РСР, 1918–1988 рр.; Ф. 166 Міністерство народної освіти України, 1917–1988 рр. та ін. У них представлені звіти обласних відділів народної освіти, документація окремих шкіл та позашкільних закладів, однак детальна інформація все ж міститься у обласних державних архівах.

Узагальнення фондів Державного архіву Одеської області, опрацювання яких дає фактологічний матеріал для висвітлення проблеми патріотичного виховання школярів засобами музичного краєзнавства, класифіковано нами наступним чином (назви фондів подаємо мовою оригіналу – прим. О. Т.):

- документи відділів народної освіти, які містять директивні вказівки про організацію виховної роботи; протоколи районних та обласних конференцій учителів з проблем виховання; звіти про роботу методичних кабінетів; плани і звіти роботи шкіл області і м. Одеси; аналітичні довідки про стан та перспективи виховної роботи (наприклад, Ф. Р-6815 Беляевский отдел народного образования Одесской области 1947–1972 г.г.; Ф. Р-6081 Овидиопольский районный отдел народного образования, 1944–1962, 1967–1969 г.г.; Ф. Р-5358 Областной дом художественного воспитания детей Одесского областного отдела народного образования 1944–1952 г.г.; Ф. Р-5885 Одесский городской отдел народного образования 1944–1970 г.г.; Ф. Р-4903 Отдел народного образования Одесского облисполкома 1944–1988 г.г.);

- документація окремих шкіл міста Одеси і Одеської області, у планах роботи, протоколах засідань педагогічних рад яких піднімаються питання виховної роботи (наприклад, Ф. Р-6075 Николаевская средняя школа Николаевского р-на, Одесской области 1946–1955 г.г.):

- документи Інституту вдосконалення вчителів, у яких представлено, зокрема, методичні розробки, рекомендації щодо організації позакласної, позашкільної виховної роботи; матеріали діяльності кабінету педагогіки, протоколи засідань журі олімпіад художньої самодіяльності (Ф. Р-6102 Одесский институт усовершенствования учителей 1944–1973 г.г.);

- документи відділів у справах мистецтва і культури, які здійснювали керівництво роботою музичних товариств, спілок, клубів, гуртків художньої самодіяльності тощо, звіти музичних шкіл (Ф. Р-6710 Одесский областной отдел по делам искусств Одесского облисполкома 1943–1951 г.г.; Ф. Р-6711 Одесский областной отдел культпросветработ 1945–1953 г.г.; Ф. Р-6816 Беляевский районный отдел культуры Одесской области 1958–1970 г.г.; Ф. Р-7824 Одесский городской отдел культуры 1953–1966 г.г. та ін.);

- документи закладів мистецтва, наприклад, Ф. Р-6849 Одесский областной дом народного творчества 1975–1982 г.г.; Ф. Р-6849 Одесский областной дом народного творчества 1983–2002 г.р.;

- документи відділення Спілки композиторів України, зокрема, творчі звіти про організацію і проведення «Днів музики», роботу краєзнавчої секції Одеської організації Союзу композиторів України (Ф. Р-7247 Одесская организация Союза композиторов Украины 1944–1975 г.г.; Ф. Р-7247 Одесская организация Союза композиторов Украины Одесское отделение 1976–1987 г.г.).

Станом на 1 січня 2011 р. у Державному архіві Чернівецької області містилося 4.108 фондів, зокрема, до документів досліджуваного періоду відносяться: фонди Рад народних депутатів та їх виконкомів; установ науки, культури, освіти тощо [1, с. 5]. Значний інтерес становлять фонди: Р-1 Відділ народної освіти виконавчого комітету Хотинської районної Ради депутатів трудящих; Р-16 Відділ у справах мистецтв виконавчого комітету Чернівецької обласної ради депутатів трудящих; Р-713 Чернівецький міський відділ народної освіти виконавчого комітету міської Ради депутатів трудящих; Р-1068 Відділ культурно-освітніх установ виконавчого комітету Чернівецької обласної ради депутатів трудящих та ін., які потребують аналізу й систематизації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проблема виховання патріотизму школярів засобами музичного краєзнавства має належну джерельну базу, яка розміщена у державних архівах України: центральних та обласних. Дослідникові необхідно звертатись до аналізу зібраних у їх фондах документів задля відтворення об'єктивної історико-педагогічної картини виховного процесу у навчальних та позашкільних закладах України у др. пол. ХХ – на поч. ХХІ ст. Подальшого опрацювання потребує питання з'ясування й узгодження наукових позицій сучасних дослідників та фактологічного архівного матеріалу, який потребує приведення у відповідність до актуальних методологічних настанов.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Чернівецької області: анотований реєстр описів. Т. 2. Фонди радянського періоду (1940–1941; 1944 –1991), нацистської окупації (1941–1944) та незалежної України (1991–2010). Чернівці: Зелена Буковина, 2012. 920с.
2. Калакура Я. С., Войцехівська І. Н., Павленко С. Ф., Корольов Б. І., Палієнко М. Г. Історичне джерелознавство: підручник. Київ: Либідь, 2002. 488 с.
3. Святець Ю. Кліометрика. Ч. І.: Інформаційні технології та ін-

струменти: підручник. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 1998. 248 с.

The article is devoted to the description of the source base for the study of the problem of patriotic education of schoolchildren by means of musical regional studies in the second half of the XX – early XXI century. The author substantiates the necessity of analysis of archival funds, which contains important factual information on this issue. Theoretical reflections are illustrated by a list of authored funds of regional archives of Odessa and Chernivtsi regions, which contain significant information on the problem under study.

Key words: musical local history, historical source, archive, fund, patriotic education.

УДК 373.3.04

Н.В. Цьомко

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОДНА З УМОВ УСПІШНОГО ЗДІЙСНЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОД- ШОГО ШКОЛЯРА

Статтю присвячено проблемі пізнання особистості, як однієї з найважливіших умов успішного здійснення індивідуального виховання. Виокремлено та проаналізовано основні методи, за допомогою яких можна пізнати внутрішній світ молодшого школяра. Обґрунтовано важливість налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихователя та вихованця у процесі індивідуального виховання.

Ключові слова: індивідуальне виховання, особистісний підхід, пізнання особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процес дослідження індивідуалізації та принципу особистісного підходу, зокрема в теорії виховання молодших школярів, його теоретичних та методологічних сторін актуалізує широке коло педагогічних та психологічних проблем, пов'язаних із пізнанням особистості, як індивіда, з його особливими задатками, характером та типом темпераменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Йдеться, зокрема, про розвиток та методологічне значення індивідуального підходу у вихованні пред-

ставників прогресивної та вітчизняної педагогіки, таких як: М. Володкевич [4], М. Рубінштейн [3], В. Сухомлинський [1], К. Ушинський [5] та інші, які не тільки обґрунтували, але й осучаснили традиційні уявлення в цій галузі. Наукові погляди вищезгаданих вчених є підґрунтям у «розпізнанні» особистості.

Отже, **мета нашого дослідження** полягає у теоретичному обґрунтуванні значення та необхідності пізнання особистості молодшого школяра як однієї з умов успішного індивідуального виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індивідуалізм в теорії виховання бере початок ще з кінця XVIII - початку XIX ст. Так, великий реформаторський рух в педагогіці, що починався з Руссо і досягнув найвищої точки в німецькому неогуманізмі, є рухом цілком індивідуалістичного характеру [2, с. 15].

Над проблемою індивідуального підходу у вихованні працювали чимало видатних науковців та педагогів. Зокрема, М. Рубінштейн стверджував, що індивідуалізація у вихованні полягає в тому, що вихованець не просто змінюється під впливом вихователя, а самовдосконалюється [3, с. 45].

На важливість індивідуального виховання наголошував і М. Володкевич, зауваживши, що цінності та бажання дитини мають бути важливими для вихователя, адже саме він може сприяти розвитку цих бажань та вдосконаленню цих цінностей у вихованця. За словами автора, «інтереси особистості повинні стояти для педагога на першому місці ... Він не може вести виховання і навчання безособово, звертаючись до окремої особистості, а до класу, як групи особистостей... кожен окремих вихованець повинен бути предметом його особливих турбот, його спеціального вивчення; виховання і навчання повинні бути індивідуальними, а не масовими» [4, с. 32].

Метою виховного процесу є всебічно і гармонійно вихована особистість. Проте, існують умови, які вихователь здебільшого створює або обирає сам. Це він виконує для того, щоб при найоптимальніших варіантах отримати максимум позитивного результату.

Щоб успішно зреалізувати індивідуальне виховання, необхідно звернути увагу на таку умову, як пізнання особистості. Активізація людського чинника, чіткий акцент у педагогічному процесі на особистості учня спонукає педагога проникати в духовний світ школяра, щоб зрозуміти його. За міркуваннями В. Сухомлинського «учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини. Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення...один з тих коренів, які живлять покликання до педагогічної праці» [1, с. 7]. Розвиток індивідуальності, виявлення здібних і тала-

новитих дітей, збагачення їхнього інтелектуального і творчого потенціалу – ось справжня школа формування особистості. Розв'язати цю проблему неможливо без глибокого психолого-педагогічного вивчення особистості школяра.

Щоб виховати людину в усіх відношеннях, потрібно, як стверджував К. Ушинський, «...пізнати людину в усіх відношеннях». «Вихователь повинен прагнути пізнати людину такою, якою вона є в дійсності, з усіма її слабкостями і в усій її величі, з усіма її буденними, дрібними потребами, з усіма її великими духовними вимогами... Він повинен знати спонукальні причини найбрудніших і найвищих вчинків, історію зародження злочинних і великих думок, історію розвитку будь-якої пристрасті й будь-якого характеру. Тоді тільки буде він спроможний черпати в самій природі людини засоби виховного впливу, – засоби ці величезні!» [5, с. 36] Щоб проникнути в духовний світ дитини не потайки, а так, щоб дитина сама розкрила перед вами душу, вчитель має бути і мудрим педагогом, і компетентним психологом.

Для того, щоб розвивати інтелектуальні здібності учнів, потрібно насамперед знати їхні можливості: рівень інтелектуального розвитку, мислення, запам'ятовування. З мети починається кожне явище, яке вивчається педагогом. Отже, *цілеспрямованість* – провідна вимога у вивченні учнів.

Наступна вимога до здійснення ефективного пізнання особистості – *систематичність*. Вона ґрунтується на найважливішому принципі психологічної науки, згідно з яким будь-яка особистість чи колектив не є чимось сталим. Нерухомим. Вони перебувають у постійному розвитку, зміні, динаміці.

Важливою вимогою до вивчення школярів є *об'єктивність*, сутність якої полягає в тому, що вчитель має формувати позитивне ставлення до кожного учня, що впливає на характер оцінювання. Головне – щоб вихователь завжди вмів піднятися вище своїх емоцій.

Комплексність – вимога до вивчення як особистості школяра так і колективу класу, адже це досить складні й багатогранні системи, які потребують всебічного, комплексного підходу. За допомогою спостережень, наприклад, можна встановити особливості поведінки дитини. А як виявити її самооцінку і рівень домагань? Тут необхідний експеримент. Як вивчити інтереси учнів? Слід провести анкетування. А як з'ясувати структуру міжособистісних взаємин у колективі? За допомогою експерименту у поєднанні з бесідою.

Остання вимога на шляху пізнання особистості школяра базується на принципі *особистісного підходу*. Це означає, що вивчаючи окремі

компоненти особистості учня, не слід забувати, що вони функціонують не поодиноці, а в певній єдності [6, с. 243].

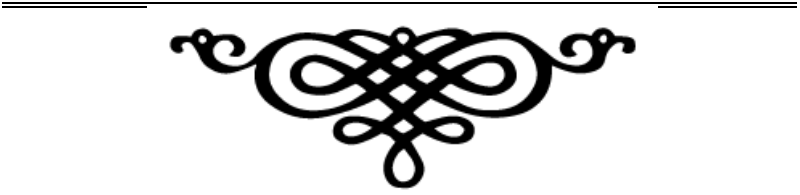
Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в процесі індивідуального підходу у вихованні дитини, головне пізнати її як особистість, з усіма її особливостями та здібностями, для того, щоб знайти вірний підхід до неї. Тільки таким чином процес виховання буде ефективним, чого й повинен прагнути справжній педагог.

Список використаних джерел:

1. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю // К. : Рад. школа. 1998. 7 с.
2. Паул'сен Ф. Педагогіка: пер. з нім. / Під ред. Г. К. Вебера. М. : Світ, 1913. 15 с.
3. Рубінштейн М. М. Педагогічна психологія в зв'язку із загальною педагогікою // 4-е вид., ред. і вип. М. : Світ, 1927. 45 с.
4. Володкевич М. М. Завдання педагогічної діяльності // Педагогічна думка / під ред. І. А. Сікорського. Вип. 1. Київ, 1905. 32 с.
5. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Твори: В 6 т. – Т. 4 / Відп. за укр. видання Г. С. Костюк, С. Х. Чавдаров. К.: Рад. шк. 1952. 36 ст.
6. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання Навч. посіб. 2-ге вид., допов. і переробл. К.: Вища шк., 2005. 243 ст.

The article is devoted to the problem of personality cognition as one of the most important conditions for successful implementation of individual education. The main methods which help to find out the inner world of a junior student are singled out and analyzed. The importance of establishing the subject-subjective interaction of the educator and the pupil in the process of individual education is substantiated.

Key words: individual education, personal approach, cognition of personality.

Відомості про авторів

1. **Андрєєва Анна Русланівна**, студентка факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
2. **Беспалько Ганна Михайлівна**, асистент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
3. **Білик Роман Миколайович**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання фізики та ДТОГ, керівник відділу наукової роботи і міжнародних зв'язків Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
4. **Боднар Аліна Олександрівна**, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
5. **Боднар Дмитро Миколайович**, асистент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
6. **Гакман Анна Вікторівна**, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, асистент кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
7. **Галецька Яна Сергіївна**, аспірантка кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
8. **Демчик Катерина Іванівна**, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
9. **Зубик Анна Анатоліївна**, провідний фахівець відділу наукової роботи і міжнародних зв'язків, Лінгвістичного центру Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
10. **Коровська Анастасія Михайлівна**, студентка факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
11. **Ладиняк Андрій Богданович**, викладач кафедри легкої атлетики з методикою викладання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

-
12. **Ляшкович Роман Сергійович**, аспірант кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 13. **Марчук Олександр Ігорович**, аспірант кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 14. **Одайник Валерій Вікторович**, викладач кафедри фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 15. **Опалюк Тетяна Леонідівна**, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 16. **Петров Андрій Олександрович**, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри спорту і спортивних ігор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 17. **Поліщук Світлана Вікторівна**, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 18. **Ротар Олександр Васильович**, викладач кафедри легкої атлетики з методикою викладання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 19. **Ткачук Олеся Степанівна**, асистент кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
 20. **Цьомко Надія Василівна**, студентка факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
 21. **Черняк Галина Анатоліївна**, кандидат історичних наук, професор кафедри соціології, філософії і права Одеська національна академія харчових технологій.
 22. **Юрчишин Юрій Володимирович**, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 23. **Яблонська Діана Русланівна**, здобувач кафедри історії України, провідний фахівець відділу наукової роботи і міжнародних зв'язків Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ ІV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

«СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ»

Здано в набір 23.03.2018 р. Підписано до друку 30.03.2018 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times. Умов. друк. арк. 7,96
Обл. вид. арк. 9,01. Папір офсетний. Тираж 100 прим.